

De sancto Sigfrido

Pyhän Sigfridin kultti keskiaikaisessa

Turun hiippakunnassa

Minna Vesa
Pro gradu -tutkielma
Latinan kieli ja Rooman kirjallisuus
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Tammikuu 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta/Kielten osasto		
Tekijä – Författare – Author Minna Vesa		
Työn nimi – Arbetets titel – Title De sancto Sigfrido: Pyhän Sigfridin kultti keskiaikaisessa Turun hiippakunnassa		
Oppiaine – Läroämne – Subject Latinan kieli ja Rooman kirjallisuus		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Tammikuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 74 + liitteet
Tiivistelmä – Referat – Abstract Pyhä Sigfrid oli Ruotsin Smålandin maakunnassa sijaitsevan Växjön paikallispyhimys, joka kohosi 1300-luvun aikana yhdeksi koko Ruotsin valtakunnan suojelijoista. Legendan mukaan hän tuli 1000-luvun alkupuolella nykyisen Ruotsin alueelle Englannista, levitti kristinuskoa ja kasto i Ruotsin ensimmäisen kristityn kuninkaan. Hänen kulttinsa levisi vähitellen Växjöstä koko keskiaikaiseen Ruotsiin, ja merkkejä kultista löytyy myös Suomen alueelta. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää pyhän Sigfridin kultin esiintyminen ja suosio Suomessa. Aineisto käsittää kaikki Turun hiippakuntaan paikannettavissa olevat, kulttiin liittyvät kirkolliset materiaalit. Näitä ovat erilaiset asiakirjat, kirkkodedikaatiot, alttarit, kirkkotaide ja muu esineistö sekä liturginen aineisto. Aineellisen materiaalin etsinnässä on hyödynnetty pääosin aiempaa kotimaista tutkimusta, kirjallinen materiaali on etsitty keskiaikaista aineistoa sisältävistä tietokannoista Suomessa ja Ruotsissa sekä Kansalliskirjaston kokoelmiin kuuluvista keskiaikaisista liturgisista kirjoista. Lisäksi tutkimuksessa on hyödynnetty pyhän Sigfridin kulttiin liittyvää ruotsalaista tutkimusta. Pyhään Sigfridiin liittyvää aineistoa on Suomessa säilynyt vain vähän. Hänelle on dedikoitu yksi kirkko ja yksi tunnettu alttari, lisäksi on säilynyt kolme häntä esittävää veistosta. Hänen kuvansa on myös kaiverrettu pyhän Henrikin sarkofagiin. Liturgista aineistoa on säilynyt pääosin fragmentaarisenä, eikä aineisto yleensä ole paikannettavissa seurakuntiin. Aineisto ajoittuu 1300-luvun puolivälistä 1500-luvun alkuun. Maantieteellisesti aineisto jakautuu laajalle alueelle saaristosta ja rannikolta sisämaahan. Aineiston perusteella pyhän Sigfridin kultti on saapunut Turun hiippakuntaan 1300-luvun puolenvälin tienoilla, jolloin Turun tuomiokirkkoon perustettiin pyhän Sigfridin alttari. Tällöin oli käynnissä kuningas Maunu Eerikinpojan ristiretki Karjalaan, mikä on saattanut vaikuttaa kultin suosioon. Pitäjänkirkkoista kultin jäänteitä on säilynyt vasta 1400-luvun loppupuolelta. On mahdollista, että kultti on aiemminkin tunnettu joissain kirkkoissa, mutta siihen liittyvä materiaali on hävinnyt vuosisatojen aikana. Kulttiesineiden ajoittuminen 1400-luvun loppuun saattaa kuitenkin liittyä myös siihen, että hiippakunnan johto ryhtyi tällöin entistä määrätietoisemmin valvomaan pitäjänkirkkojen liturgista ja kultillista yhdenmukaisuutta. Kultin suosiosta muodostuu aineiston perusteella kaksijakoinen kuva. Turun hiippakunnan keskuksessa, Turun tuomiokirkossa, kultti oli ilmeisesti kohtalaisen tärkeässä asemassa, mutta pitäjänkirkkoissa kultin suosio vaikuttaisi olleen paikallisesti rajoittunutta. Syitä kultin vaihtelevalle suosiolle on mahdollista löytää muun muassa yhteiskunnallisista tapahtumista, asutushistoriasta sekä paikallisten lahjoittajien henkilökohtaisista motiiveista.		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Keskiaika; Pyhimykset; Pyhimyskultit; Pyhä Sigfrid		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällys

1	Johdanto	3
1.1	Tutkimuksen tavoite	4
1.2	Tutkimushistoria.....	4
1.3	Aineisto ja menetelmät.....	6
1.4	Tutkielman rakenne	7
2	Ihmisestä pyhäksi: fakta, fiktio ja kultin synty	9
2.1	Sigfridin historiallisuus	9
2.2	Pyhimyslegenda	13
2.3	Legendan merkitys	24
2.4	Kultin synty ja leviäminen	26
3	Pyhän Sigfridin kultin aineellinen ilmentymä Turun hiippakunnassa: alttarit, kirkot ja kirkkotaide.....	29
3.1	Pyhän Sigfridin alttari Turun tuomiokirkossa.....	29
3.2	Sipoon Pyhän Sigfridin kirkko	34
3.3	Kirkkotaide.....	35
4	Pyhän Sigfridin liturginen käytäntö Turun hiippakunnassa	40
4.1	Liturgian kehitys ja eri versiot	40
4.2	Turun hiippakunnassa käytetty liturginen aineisto.....	46
4.3	Liturgisen aineiston analyysi.....	52
5	Yleiskuva pyhän Sigfridin kultista Turun keskiaikaisessa hiippakunnassa: kurkistus lähteiden taakse	55
5.1	Yleistä aineistosta.....	56
5.2	Ajoitus	58
5.3	Maantiede	62
5.4	Kultti seurakuntalaisen näkökulmasta.....	64
6	Yhteenvedo	66

Lähteet ja kirjallisuus	69
Liite 1: Pyhän Sigfridin legenda.....	75
Liite 2: Liturgisten tekstien transkriptiot.....	82

1 Johdanto

Pyhimyksillä ja pyhimyskulteilla oli keskiaikaisessa maailmassa merkittävä rooli. Tavalliselle ihmiselle pyhimys tarjosi konkreettista tukea ja turvaa kirkossa, jonka riiteistä suuri osa oli latinaa taitamattomalle vaikeaselkoisia ja etäisiä. Yhteiskunnan yläluokalle pyhimyskulttien tukeminen oli avun ja turvan hakemisen lisäksi myös keino hankkia mainetta. Kirkolle pyhimykset taas olivat tärkeitä sekä opillisesti että taloudellisesti, sillä pyhimysten avulla seurakuntalaisille voitiin opettaa muun muassa moraalialia ja hyvän elämän edellytyksiä mutta myös kartuttaa kirkon omaisuutta esimerkiksi seurakuntalaisten pyhimyksille ja pyhimysalttareille myöntämällä lahjoituksilla ja testamenteilla. Myös sairaanhoito ja köyhäinhuolto sekä osa kaupankäynnistä hoidettiin pyhimysten nimissä erilaisissa killoissa.

Keskiaikaisessa Turun hiippakunnassa¹ kunnioitettiin yhteensä noin kahtasataa eri pyhimystä, yksittäisissä seurakuntakirkoissa mahdollisesti noin viittäkymmentä. Tutkimukseni keskittyy näistä yhden, pyhän Sigfridin, kulttiin. Pyhä Sigfrid oli Ruotsin Smålandin eteläosassa sijaitsevan Växjön paikallispyhimys, joka kohosi 1300-luvun aikana yhdeksi koko Ruotsin valtakunnan suojelijoista. Sigfridin historiallisuudesta ei ole takeita. Legendan mukaan hän tuli 1000-luvun alkupuolella nykyisen Ruotsin alueelle Englannista, levitti kristinuskkoa ja kastoi Ruotsin ensimmäisen kristityn kuninkaan. Pitkän elämänsä lopulla hän valitsi hautapaikakseen Växjön, josta sittemmin muodostui hänen kulttinsa keskuspaikka. Kultti levisi vähitellen koko Uppsalan keskiaikaisen kirkkoprovinssin alueelle,² ja 1300-luvun puolestavälistä lähtien siitä on merkkejä myös Turun hiippakunnasta.

Olen tehnyt tutkimuksen latinan kielen ja Rooman kirjallisuuden oppiaineeseen. Tutkimus liittyy kuitenkin keskiajantutkimukselle tyypillisesti useampaan tieteenalaan. Erityisesti halusin hyödyntää pääaineen rinnalla suorittamiani taidehistorian opintoja. Aihepiirin valinta oli selvä, sillä keskiaikaisessa pyhimyskultissa yhdistyy loogisesti latinan kieli ja taidehistoria. Inspiraatiota tutkimukselle sain keskustelusta käytännöllisen teologian professorin Jyrki Knuutilan kanssa ja etenkin hänen teoksestaan *Soturi, kuningas, pyhimys: Pyhän Olavin kultti osana kristillistymistä Suomessa 1200-luvun alkupuolelta 1500-luvun*

¹ Tutkimus käsittää ajanjakson noin 1300-luvun puolestavälistä 1500-luvun reformaatiokauteen. Tänä aikana Turun hiippakunta kattoi koko sen aikaisen Ruotsin Itämaan eli Pähkinäsaaren rauhassa vuonna 1323 määritetyn rajan etelä- ja länsipuolelle jääneet alueet.

² Uppsalan kirkkoprovinssi muodostettiin vuonna 1164. Kirkkoprovinssiin kuuluvien piispanistuinten paikat vaihtelivat aluksi, mutta vuodesta 1248 reformaation asti kirkkoprovinssin hiippakuntia olivat Linköping, Skara, Strängnäs, Turku, Uppsala (arkkihiippakunta), Västerås ja Växjö. Käytän tässä työssä pääosin käsitteitä Turun hiippakunta ja Uppsalan kirkkoprovinssi, mutta joissain kohdissa on selvempää puhua anakronistisesti Suomesta ja Ruotsista. Tällöin Suomi tarkoittaa Turun hiippakunnan aluetta ja Ruotsi Uppsalan kirkkoprovinssin nykyisen Ruotsin puolella olevia osia.

puoliväliin. Sigfridin valikoituminen tutkimuskohteeksi kävi myös lopulta helposti, sillä halusin keskittyä pohjoismaiseen pyhimykseen, jonka kultti ei olisi liian harvinainen mutta ei toisaalta liian yleinenkään. Näin kultista olisi todennäköisesti säilynyt tarpeeksi aineistoa mielekkään tutkimuksen tekemiseen, mutta pro gradu -työn mittakaava riittäisi kuitenkin aineiston käsittelyyn. Osittain tavoitteeni toteutuikin, kuten tutkielmasta käy ilmi.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää Ruotsissa syntyneen pyhän Sigfridin kultin esiintyminen ja suosio keskiaikaisessa Turun hiippakunnassa. Vastattavia tutkimuskysymyksiä ovat muun muassa, milloin kultti levisi hiippakuntaan, miten laajasti kultti esiintyi hiippakunnan seurakunnissa, mitä syitä kultin leviämislle ja esiintymislle voidaan löytää sekä miten suosittu kultti oli verrattuna muihin pyhimyskultteihin. Lähtöoletuksenani on, että kultti olisi ollut täällä suosittu, sillä valtakunnan suojeluspyhimyksenä Sigfridiä kunnioitettiin laajasti koko kirkkoprovinsissa. Piispoja ja pappeja tuli Suomeen Ruotsin puolelta, ja ajoittain Suomeen kohdistui Ruotsista myös voimakkaita muuttoaaltoja, joiden aikana tulijoiden voi olettaa tuoneen mukanaan myös omat tapansa ja kulttinsa. Toisaalta Sigfridin jälkimaine Suomessa ei tunnu tukevan suosiota. Moni pyhimys tunnetaan edelleen elävästä kansanperinteestä tai esimerkiksi kirkkojen nimistä, mutta Sigfridin tunnettuus vaikuttaisi olevan melko pientä ja paikallista.

Kokonaisesitystä pyhän Sigfridin kultista Turun hiippakunnassa ei ole tehty aikaisemmin. Pyhimyksiä on Suomessa tutkittu eri näkökulmista runsaastikin, mutta yksittäisten pyhimyskulttien tutkimus on yleensä kohdistunut muutamii keskeisimpiin raamatullisiin tai yleiseurooppalaisiin pyhimyksiin. Pohjoismaisista pyhimyksistä Birgitta, Henrik ja Olavi ovat olleet laajemman tutkimuksen kohteena, mutta muut paikallispyhimykset ovat jääneet vähälle huomiolle. Tällä tutkimuksella pyrin osittain vastaamaan tähän puutteeseen.

1.2 Tutkimushistoria

Pyhää Sigfridiä on tutkittu Ruotsin puolella kohtalaisen runsaasti, sillä hänen roolinsa ensimmäisen kristityn kuninkaan kastajana on tehnyt hänestä Ruotsin kristillistämisen keskeisen hahmon. Varhaisin pyhään Sigfridiin keskittyvä kokonaisesitys on Toni Schmidin väitöskirja *Den helige Sigfrid* (1931), jossa Schmid esitti kattavasti Sigfridin legendan ja kultin synnyn ja kehityksen. Tutkimuksen suuri puute nykynäkökulmasta on kuitenkin se, että sen ilmestymisen jälkeen on löytynyt uusia lähteitä, joiden myötä muutamat keskeisimmistä tuloksista ovat osoittautuneet virheellisiksi. Schmid käsitteli näitä uusia löytöjä artikkeleissa

(esim. 1942), mutta ei esittänyt niiden pohjalta kattavasti uusia tuloksia. Lars-Olof Larsson on käsitellyt Sigfridiä useissa tutkimuksissa ja artikkeleissa (esim. 1964, 1972, 1975), jotka keskittyvät Varendin alueen tai Växjön historiaan. Hän on osoittanut joitain Schmidin aiempia päätelmiä vääriksi ja korjannut niitä, mutta myös hänen omaa työtään on kritisoitu muun muassa alkuperäislähteiden huomiotta jättämisestä sekä latinan kielen vääristä tulkinnoista.³ Sven Kjöllersström teki laajaa tutkimusta, joka keskittyi erityisesti Sigfridin legendaan. Tutkimus jäi kesken, ja osa alustavista teksteistä viimeisteltiin ja julkaistiin postuumisti vuonna 1981. Julkaisussa on monia aiemmista tutkimuksista poikkeavia näkökulmia ja päätelmiä, mutta keskeneräisyys näkyy esimerkiksi päättelyketjujen aukollisuudessa. Tämän vuoksi olen jättänyt Kjöllersströmin näkökulmat pääosin huomiotta, muutamassa kohdassa tuon kuitenkin esiin hänen esittämänsä eriävän kannan.

Alf Önnersfors julkaisi vuonna 1968 kriittisen edition Sigfridin liturgisista teksteistä. Editio on hyvin käyttökelpoinen, mutta silläkin on puutteensa: siinä ei ole huomioitu kaikkia säilyneitä tekstilähteitä Ruotsinkaan puolelta, ja Suomessa säilyneitä käsikirjoitusfragmentteja ei ole tutkimuksessa mukana lainkaan. Erityisesti Sigfridin messu on puutteellinen, sillä siinä ei esiinny kaikkia eri lähteissä esiintyviä variaatioita. Legendasta esitetään vain yksi versio. Messun osalta täydennystä tarjoaa Toni Schmidin ja Oloph Odeniuksen *Sigfridsmässan* (1972), mutta se taas ei ole tieteellinen editio eikä sisällä viitteitä. Tryggve Lundén on rekonstruoinut alkuperäisenä pitämänsä legendatekstin sekä editoinut Sigfridin hetkipalvelus- ja messutekstejä (esim. 1983). Tämäkään versio ei kuitenkaan täytä tieteellisen edition kriteerejä. Ann-Marie Nilsson on editoinut ansiokkaasti Sigfridin hetkipalvelusliturgian (2010), mutta tutkimus on ensisijaisesti musiikki-, ei kielitieteellinen. Lisäksi editio käsittää vain Sigfridin hetkipalvelusliturgian vanhimman version ja sen muunnoksen, ei uudempaa versiota eikä myöskään messuliturgiaa.

Lisäksi Sigfridiä ovat käsitelleet osana laajempaa tutkimusta muun muassa Jan Arvid Hellström (1996) ja viimeisimpänä Sara E. Ellis Nilsson (2015). Useimpien edellä mainittujen tutkimusten (poikkeuksena Nilsson ja Ellis Nilsson) suurena puutteena suomalaisesta näkökulmasta voi pitää sitä, että niissä ei ole huomioitu Suomen puolella säilyneitä lähteitä käytännössä lainkaan. Tutkimuksissa on myös edellä käsitellyt puutteensa. Olen pyrkinyt huomioimaan tämän lähdekritiikissä.

³ Önnersfors 1968, 11–12.

1.3 Aineisto ja menetelmät

Tavoitteenani on ollut kartoittaa kaikki pyhän Sigfridin kulttia koskeva aineisto keskiaikaisen Turun hiippakunnan alueelta. Kultin aineellisia jäänteitä olen etsinyt pääasiassa aiemmista tutkimuksista ja muista julkaisuista. Näitä ovat Suomen kirkot -sarja, Markus Hiekkasen *Suomen keskiajan kivikirkot* (2014), kirkkojen ja pitäjien historiikit, Carl Axel Nordmanin *Medeltida skulptur i Finland* (1964), Olga Alice Nygrenin *Helgonen i Finlands medeltidskonst* (1945) sekä Anna Nilsénin *Program och funktion i senmedeltida kalkmåleri* (1986). Lisäksi olen käynyt osassa keskiaikaisia kivikirkkoja katsomassa itse maalauksia ja veistoksia ja haastatellut sähköpostitse keskiaikaisiin puuveistoksiin erikoistunutta tutkijaa Katri Vuolaa.

Asiakirjalähteet, lähinnä pyhän Sigfridin alttaria koskevat dokumentit, olen etsinyt Diplomatarium Fennicum -tietokannasta hauilla 'Sigfrid', 'Sigfridus', 'Sigfridi', 'Siegfrid' ja 'Siegfried'. Tämän jälkeen olen käynyt asiakirjat yksitellen läpi ja erotellut ne, jotka käsittelevät pyhää Sigfridiä. Latinankieliset asiakirjat olen kääntänyt itse, mutta muinaisruotsinkielisten asiakirjojen osalta olen pääosin joutunut turvautumaan Reinhold Hausenin FMU- ja REA-julkaisuihin tekemiin tiivistelmiin sekä aiemmassa kirjallisuudessa esitettyihin tulkintoihin (Rinne 1948, Klockars 2017). Lisäksi olen käyttänyt Limit results -hakua kirjepäiväysten kartoittamiseen: rajoitin haetut päivämäärät välille 10.2.–20.2, ja kävin löytyneiden dokumenttien päivämäärämerkinnät läpi yksitellen noin kolmensadan vuoden ajalta (1224–1528).

Liturginen aineisto on haettu pääosin Kansalliskirjaston ylläpitämästä Fragmenta membranea -tietokannasta sekä Suomalaisen kirjallisuuden seuran ylläpitämästä Codices Fennici -tietokannasta. Käsikirjoitusfragmenttien osalta olen hyödyntänyt kokoelmasta tehtyjä painettuja luetteloita, joissa on henkilöhakemistot. Lisäksi tein Fragmenta membranea -tietokantaan haun sanoilla 'Sigfrid', 'Sigfridus', 'Sigfridi', 'Siegfrid' ja 'Siegfried', ja kävin yksitellen läpi ne haun löytämät fragmentit, jotka eivät sisältyneet edellä mainittujen luetteloiden hakemistohin. Codices Fennici -tietokannassa tein vastaavan haun ja käytin myös hyödyksi tietokannan tarkan haun henkilöluetteloa. Lisäksi selasin läpi kaikki tietokantaan talletetut tutkimuksen aikajanaan kuuluvat liturgiset kirjat. Kävin myös Kansalliskirjastossa läpi keskiaikaiset painetut breviariumit etsien käsikirjoitettuja lisäyksiä. Sastamalassa ja Porvoossa säilytettäviin breviariumeihin olen tutustunut aiemman projektin yhteydessä, ja minulla on niistä ottamani valokuvat, joiden perusteella kirjoissa ei näyttäisi olevan Sigfridiin liittyviä lisäyksiä. Ruotsin Riksarkivetin aineistot hain MPO-tietokannasta käyttäen *Innehåll*-kohdassa edellä mainittuja Sigfrid-nimen muotoja sekä *Ursprungsort eller användningsort* -

kohdassa nimeä 'Åbo'. Hyödynsin myös Jan Bruniuksen teosta *Atque Olavi* (2008), jossa on mainittu osittain eri käyttöpaikkoja kuin tietokannassa. Olen tässä työssä pystynyt käyttämään kuitenkin vain niitä Riksarkivetin käsikirjoituksia, jotka on digitoitu tietokantaan. Manuale Aboensen osalta hyödynsin näköispainosta, ja niin sanotun Breviarium Aboensen (Cod. Holm. A 56) osalta käytin Aarno Maliniemen editiota (1957). Kaikki transkriptiot olen tehnyt itse. Liturgisten tekstien vertailu ja analyysi perustuu edellisessä alaluvussa mainittuihin ruotsalaisiin editioihin, ellei tekstissä mainita muuta.

1.4 Tutkielman rakenne

Aloitan pyhän Sigfridin kultin käsittelyn toisessa luvussa käymällä läpi Sigfridiin liittyvät varhaiset lähteet ja pohtimalla hänen historiallisuuttaan. Sen jälkeen esittelen Sigfridin pyhimyksenä legendakäännöksen avulla: halusin latinistina perehtyä myös kulttiin liittyvään tekstuaaliseen aineistoon, mutta koska legendan kielen ja sisällön tarkempi analyysi ei toisi lisäarvoa tämän tutkimuksen näkökulmalle, tutkielmassa on mukana kommentoimaton käännös. Luvun lopussa käyn läpi kultin synnyn ja leviämisen Uppsalan kirkkoprovinssin alueella.

Kolmannessa luvussa esittelen Sigfridin kulttiin liittyvät aineelliset jäänteet Turun hiippakunnan alueelta. Näitä ovat Turun tuomiokirkossa ollut pyhän Sigfridin alttari, Sipoon Pyhän Sigfridin kirkko sekä veistokset, maalaukset ja muut kultti- tai liturgiset esineet. Pyhimyksen alttari liittyy tiiviisti liturgiseen käytäntöön, sillä palvelukset pidettiin sen yhteydessä. Käsittelen alttarin kuitenkin kultin aineellisena jäänteenä siksi, että suoraan kyseiseen alttariin yhdistettävissä olevia liturgisia lähteitä ei ole säilynyt. Kaikki säilynyt materiaali liittyy alttarin omaisuuteen tai prebendan hallintaan ja kertoo pikemminkin alttarista aineellisena kohteena kuin sen liturgisesta toiminnasta.

Neljännessä luvussa käsittelen pyhän Sigfridin kultin liturgista käytäntöä. Ensin käyn läpi liturgian synnyn ja eri versiot. Tämän jälkeen esittelen Turun hiippakunnassa käytössä olleen aineiston. Lopuksi analysoin Turun hiippakunnan aineiston suhteessa liturgian eri versioihin.

Viidennessä luvussa käyn läpi kahdessa edellisessä luvussa esitellyn aineiston analysoinnin pohjalta esiin nousevat näkökulmat. Tässä luvussa vastaan edellä alaluvussa 1.1. esitettyihin tutkimuskysymyksiin, ja pohdin myös tulosten luotettavuutta. Suhteutan myös pyhään Sigfridiin liittyvän aineiston määriä ja sisältöjä muihin pyhimyksiin liittyvään aineistoon Suomessa sekä pyhään Sigfridiin liittyvään aineistoon Ruotsissa.

Lopuksi kuudennessa luvussa on yhteenveto, jossa pohdin aineiston piirteitä sekä tutkimuksessa ilmenneitä ongelmia. Esitän myös ideoita jatkotutkimukselle. Työn lopussa on

liitteinä kolmannessa luvussa esiteltävän pyhän Sigfridin legendan käännöksen pohjana ollut latinankielinen teksti sekä neljännessä luvussa käsiteltävien liturgisten aineistojen transkriptiot.

2 Ihmisestä pyhäksi: fakta, fiktio ja kultin synty

Sigfridin oletettu toimintakausi 1000-luvun alussa oli Ruotsissa lähetysaikaa, jolloin kirjallinen kulttuuri ei ollut vielä juurtunut maahan. Laajan ja pysyvän kirjallisen kulttuurin syntyminen edellyttää yleensä jonkinlaista hallintojärjestelmää, joka tuottaa ja säilyttää kirjallista materiaalia. Ruotsissa tällainen alkoi toden teolla kehittyä vasta vuoden 1164 jälkeen, kun Uppsalan arkkihiippakunta perustettiin ja Ruotsista muodostui oma kirkkoprovinsinsa.⁴ Siksi Sigfridin toiminnasta ei ole olemassa paikallisia aikalaislähteitä. 15. helmikuuta juhlitun pyhän Sigfridin kultti taas on muodostunut todennäköisesti 1100-luvun loppupuolella, mutta vanhimmat säilyneet lähteet ovat lähes sata vuotta nuorempia. Käsitykset Sigfridistä henkilönä kuten myös tiedot kultin alkuvaiheista perustuvat siis pääasiassa myöhäisiin tai toisen käden lähteisiin ja ovat parhaimmassakin tapauksessa epävarmoja tulkintoja. Käsittelen seuraavassa ensin varhaisia Sigfridiin liittyviä mainintoja ja hänen historiallisuuttaan, minkä jälkeen esittelen pyhän Sigfridin legendan, joka oli olennainen osa pyhimyskulttia. Lopuksi käyn läpi kultin synnyn ja leviämisen Uppsalan kirkkoprovinsin alueella.

2.1 Sigfridin historiallisuus

Varhaisimmat säilyneet merkinnät Skandinavian alueella toimineesta piispa Sigfridistä ovat Adam Bremeniläisen 1070-luvulla kirjoittamassa Hampurin-Bremenin hiippakunnan historiaa käsittelevässä teoksessa *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*.⁵ Hiippakunta oli vastuussa pohjoiseen Eurooppaan suuntautuvasta lähetystyöstä, joten teoksessa tarkastellaan myös Skandinavian historiaa ja esimerkiksi maantiedettä. Piispa Sigfrid mainitaan nimeltä neljässä kohdassa:

1. *Habuitque⁶ secum multos episcopos et presbyteros ab Anglia, [. . .]. Quorum clari doctrina et virtutibus erant Sigafrid, Grimkil, Rudolf et Bernard. Hi etiam*

⁴ Bremenin-Hampurin arkkihiippakunta koordinoi pohjoiseen suuntautuvaa kirkollista toimintaa 1100-luvun alkuun asti, kunnes Lundin arkkihiippakunta perustettiin vuonna 1103/1104 vastaamaan koko Pohjolan (eli lähinnä nykyisen Tanskan, Norjan ja Ruotsin) kirkon hallinnosta. Norja erkani omaksi kirkkoprovinsiksien, kun Nidarosin eli Trondheimin arkkihiippakunta perustettiin vuonna 1153, ja Ruotsi omakseen Uppsalan arkkihiippakunnan perustamisen myötä vuonna 1164. (Nilsson 1998, 70, 75–77.)

⁵ Kaikki tässä luvussa mainitut varhaiset lähteet on listattu Toni Schmidin väitöskirjassa *Den helige Sigfrid* (1931, 17–53).

⁶ Olavi Haraldinpoika eli pyhä Olavi, Norjan kuningas n. 1015–1030.

*iussu regis ad Suediam et Gothiam et omnes insulas, quae trans Nortmanniam sunt, accesserunt euangelizantes barbaris verbum Dei et regnum Iesu Christi.*⁷

2. *Illis namque diebus beatissimus Thorgat episcopus pro labore praedicationis Bremae cum archiepiscopo diutius consistens, fertur asperrimo leprae morbo percussus diem vocationis suae cum magna expectasse patientia. Tandemque bono fine consummatus in basilica sancti Petri sepultus est. [. . .] Aderat vero tunc cum archiepiscopo praedicatores inclyti, Othingar iunior ex Danis, Sigafrið a Suedia, Rodolf a Normannia episcopi, [. . .] Quos pontifex, ut par fuit, honorifice dimissos, ad praedicationem denuo misit.*⁸
3. *[. . .] habuitque⁹ secum quendam episcopum nomine Osmund, acephalum, quem dudum Sigafriðus, Nortmannorum episcopus, Bremae scolis docendum commendavit.*¹⁰
4. *In Nortmanniam primus ab Anglia venit quidam Iohannes episcopus, [. . .]. Illi successit Grimkil episcopus [. . .]. Tertio loco advenit ille Sigafriðus, [. . .] qui et Suedos et Nortmannos iuxta predicavit. Isque duravit usque ad nostram aetatem cum aliis aequae non obscuris in illa gente sacerdotibus.*¹¹

Nämä neljä mainintaa eivät ajallisesti sulje toisiaan pois, joten ne voivat periaatteessa kaikki koskea samaa henkilöä. Toisaalta kyseessä voi olla myös useampi samanniminen henkilö. Adam mainitsee lisäksi kolmannen kirjan loppuun tehdyssä lisäyksessä Norjan piispan Sewarduksen sekä neljännen kirjan 33. luvussa Trondheimin seudulle nimitetyn piispa Siguarduksen. Tekstiyhteydestä päätellen näissä maininnoissa ei ole kyseessä sama henkilö tai samat henkilöt kuin edellä.

⁷ Adamus Bremensis 2.55. ”Hänen mukanaan oli monia Englannista tulleita piispoja ja pappeja, [. . .]. Heidän joukossaan olivat oppineisuudestaan ja hyveistään tunnetut Sigafrið, Grimkil, Rudolf ja Bernard. He lähtivät kuninkaan käskystä svealaisten ja götalaisten luokse sekä kaikille saarille Norjan toisella puolen julistaakseen barbaareille Jumalan sanaa ja kertoakseen heille Jeesuksen Kristuksen valtakunnasta.”

⁸ Adamus Bremensis 2.62. ”Kerrotaan noina päivinä mitä autuaimman piispan Turgotin, joka oli pitkään ollut arkkipiispan seurassa Bremenissä saarnaamassa, odottaneen kutsunsa päivää ankaran lepran lyömänä suuresti kärsien. Kun hän viimein kohtasi hyvän lopun, hänet haudattiin pyhän Pietarin basilikaan. [. . .] Silloin paikalla arkkipiispan kanssa olivat maineikkaat saarnaajat, piispat Othingar nuorempi Tanskasta, Sigafrið Ruotsista, Rodolf Norjasta. [. . .] Kuten soveliasta oli, arkkipiispa lähetti heidät kunniakkaasti jatkamaan saarnaamista.” Skaran piispa Turgot haudattiin n. 1030. (Schmid 1931, 17.)

⁹ Emund Vanha (*Emund Pessimus*), Olavi Sylikuninkaan avioton poika, Ruotsin kuningas n. 1050–1060.

¹⁰ Adamus Bremensis 3.14. ”[. . .] ja hänen seurassaan oli eräs vaeltava piispa Osmund, jonka norjalaisten piispa Sigafriðus oli aiemmin ohjannut Bremenin kouluun oppia hakemaan.” *Acephalus*, ’pääton’. Bertil Nilssonin (1998, 71) mukaan termi viittaa vaeltaviin lähetyspiispoihin, jotka eivät kuuluneet mihinkään seurakuntaan ja toimivat siis kirkon virallisen organisaation ulkopuolella.

¹¹ Adamus Bremensis 4.33. ”Ensimmäisenä Englannista Norjaan tuli eräs piispa Johannes, [. . .]. Häntä seurasi piispa Grimkil, [. . .]. Kolmantena tuli tuo Sigafriðus, joka saarnasi sekä ruotsalaisten että norjalaisten luona. Hän eli meidän aikaamme asti muiden tuon kansan parissa yhtä tunnettujen pappien kanssa.”

Adamin jälkeen seuraavat merkinnät Skandinaviassa toimineesta Sigfridistä ovat vasta 1100-luvun puolelta. 1100-luvun alkupuolella Norjan piispa Sigfrid mainitaan William Malmesburylaisen *De antiquitate Glastoniensis ecclesiae* -teoksessa Glastonburyyn haudattujen, kuningas Edgarin aikana toimineiden piispojen joukossa. Kuningas Edgar eli 900-luvulla, joten joko kyseessä on eri Sigfrid kuin Adamilla tai huomattavasti tapahtuma-ajan jälkeen kirjoittanut William on erehtynyt henkilöissä.¹²

Skandinavian alueelta varhaisimmat merkinnät Sigfridistä tai Sigvardista ovat aikaisintaan 1100-luvun loppupuolelta, ja Schmid osoittaa niiden kaikkien pohjautuvan joko suoraan tai välillisesti Adamin mainintoihin sekä olevan kytköksissä toisiinsa. Näissä kirjoituksissa puhutaan sekä Sigfridistä että Sigvardista ja myös sekä Olavi Haraldinpojasta että Norjaa vuosien 995–1000 tienoilla hallinneesta Olavi Tryggvenpojasta. Jossain vaiheessa tiedot kahdesta piispasta ja kahdesta kuninkaasta ovat sekoittuneet tai sulautuneet yhteen, ja tarinoihin, erityisesti saagoihin, on tullut lisäkäänteitä joko kansanperinteestä, kirjoittajien mielikuvituksesta tai sittemmin kadonneista lähteistä.¹³ Lopulta islantilaisen munkin Gunnlaugrin vuosien 1193–1219 välillä kirjoittamassa saagassa tarina on kehittynyt muotoon, jossa Olavi Tryggvenpojan piispa Sigurd lähtee Olavin kuoleman jälkeen Ruotsiin, kastaa Olavi Eerikinpojan (Olavi Sylikuningas), tekee lähetystyötä eri puolilla Ruotsia ja lopulta kuolee Varendissä. Tässä tarinassa on jo hyvin paljon yhteyksiä Sigfridin pyhimyslegendaan, ja Lars-Olof Larsson onkin tekstejä vertaamalla osoittanut, että legenda on itse asiassa ollut Gunnlaugrin lähteenä hänen kirjoittaessaan saagaansa.¹⁴

Sigfridin historiallisuudesta ei ole saatu varmuutta. Yhtään varsinaista aikalaislähdettä hänestä ei ole säilynyt. Adam Bremeniläisen neljäs maininta Sigfridistä kiinnittää hänet kirjoittajan omaan aikaan, mutta kolmen muun maininnan tapahtumat ovat vuosikymmeniä kirjoitushetkeä aikaisempia. Adam Bremeniläisen lähdearvosta yleisesti on myös huomioitava, että hän kirjoittaa historiaa teologisesta näkökulmasta, ja näin ollen hänen ensisijainen pyrkimyksensä on liittää Hampurin-Bremenin hiippakunta osaksi Raamatun pelastushistoriallista kertomusta eikä niinkään dokumentoida historiaa objektiivisesti.¹⁵ Lisäksi hänen lähteiden käyttönsä on nykynäkökulmasta katsottuna melko kritiikitöntä, ja hän on hyödyntänyt aiempien elämäkertojen, hagiografioiden ja erilaisten kronikoiden lisäksi esimerkiksi antiikkisia ja varhaiskeskiaikaisia mytologisia kuvauksia erityisesti kirjoittaessaan

¹² Schmid 1931, 20.

¹³ Schmid 1931, 20–53.

¹⁴ Larsson 1964, 37–38.

¹⁵ Nilsson 1998, 165–166.

tuntemattomien alueiden, kuten pohjoisen Euroopan, maantieteestä.¹⁶ Toisaalta hän on saanut paljon myös suullista tietoa Skandinavian tapahtumista Tanskaa vuosina 1047–1076 hallinneelta Sven Estridinpojalta, minkä vuoksi hänen tekstiään on pidetty jokseenkin ainutlaatuisena katsauksena Pohjolan varhaiskeskiaikaisiin oloihin.¹⁷ Kaikki Norjaa ja Ruotsia koskevat maininnat on kuitenkin toisen käden tietoa, sillä Adamin ei uskota koskaan käyneen Tanskaa pohjoisempana.

Jos Adamin tiedot kuitenkin pitäisivät paikkansa ja maininnat koskisivat yhtä ja samaa henkilöä, Sigfrid olisi tullut Englannista Norjaan Olavi Haraldinpojan seurueessa, tehnyt lähetystyötä sekä Norjan että nykyisen Ruotsin alueella, ohjannut jossain vaiheessa sittemmin Ruotsin kuninkaan Edmund Vanhan piispana toiminutta Osmundia ja käynyt myös Bremenissä ainakin kerran. Toiminta-aika ulottuisi Olavi Haraldinpojan paluusta Norjaan noin vuonna 1015 Adam Bremeniläisen aikaan mahdollisesti 1060- tai 1070-luvulla.¹⁸ Useat tutkijat pitävät näiden merkintöjen perusteella todennäköisenä, että Ruotsin alueella on 1000-luvulla todella toiminut yksi tai useampi Sigfrid.¹⁹ Näissä varhaisissa merkinnöissä ei kuitenkaan juuri ole yhteistä växjöläisen pyhimyslegendan kanssa, sillä käytännössä vain miehen nimi, alkuperä Englannissa ja toimiminen piispana Ruotsin alueella toistuvat. Osa legendan yksityiskohdista on itse asiassa ristiriidassa Adamin merkintöjen kanssa: legendassa ei esimerkiksi mainita Norjasta mitään vaan todetaan Sigfridin tulleen Ruotsiin Tanskan kautta, jossa hän viipyi jonkin aikaa kuninkaan seurueessa. Lisäksi on huomioitava, että varhaisissa merkinnöissä puhutaan vain Svean- ja Götanmaasta (*Suedia et Gothia*), ja pyhän Sigfridin kultin keskuspaikaksi myöhemmin kehittynyt Växjö tulee ilmeisesti esiin vasta pyhimyslegendassa. Legendaa pidetäänkin kirkko- ja paikallispoliittisten tavoitteiden mukaisesti muokattuna kertomuksena, joka ei kuitenkaan syntynyt tyhjiössä vaan sen rinnalla kehittyi muun muassa edellä mainittu saagaperinne. Viime kädessä Sigfridin historiallisuutta olennaisempaa on, että keskiajalla ihmiset uskoivat legendan kertovan todellisista tapahtumista: jos näin ei olisi ollut, kultti tuskin olisi noussut suosioon lähes koko Ruotsin alueella.

¹⁶Erityisesti *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* -teoksen neljännessä kirjassa on useita mielikuvituksellisia kuvauksia Itämeren ympäristön maantieteestä ja pohjoisten kansojen tavoista.

¹⁷ Tschan 1959, xvii–xx.

¹⁸ Olavi Haraldinpoika palasi Itämerelle ja myöhemmin Englantiin ja Ranskaan suuntautuneilta matkoiltaan Norjaan tietävästi vuonna 1015. Norjan kuningas hänestä tuli vuotta myöhemmin. (Ks. esim. Knuutila 2010, 17.) Adam Bremeniläisen syntymävuotta ei tiedetä. Hän saapui Bremeniin 1066/1067, sai *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* -teoksensa ensimmäisen version valmiiksi 1075/1076 ja kommentoi ja paranteli käsikirjoitustaan ilmeisesti kuolemaansa asti 1081 tai 1085. (Tschan 1959, xiiiv–xvi.)

¹⁹ Ks. esim. Schmid 1931, 18–19; Larsson 1975, 13–14; Ellis Nilsson 2015, 177.

2.2 Pyhimyslegenda

Pyhän Sigfridin legendasta on säilynyt useita erilaisia versioita pääosin liturgisten tekstien joukossa. Legendaa luettiin Sigfridin juhlapäivän hetkipalveluksissa, ja suurin osa lukukappaleista onkin peräisin breviariumeista eri puolilta Ruotsia. Vanhimmat käsikirjoitukset on ajoitettu 1200-luvun loppupuolelle.²⁰ Legenda on kuitenkin todennäköisesti vanhempi kuin säilyneet käsikirjoitukset. Växjön piispainkronikassa mainitaan, että Sigfridin teot kirjattiin ylös Johannes Erengislenpojan oltua piispana 12 vuotta (vuonna 1205/1206):

*hic [Johannes filius Eringislonis] XII annis episcopatum tenuerat quando gesta beati Sigfridi in scriptis sunt redacta.*²¹

Jos Gunnlagrin saagassa on käytetty lähteenä Sigfridin pyhimyslegendaa, kuten Lars-Olof Larsson on päätellyt, legendan täytyy olla kirjoitettu ennen Gunnlaugrin kuolinvuotta 1219.²² Näin piispainkronikan maininta kirjoitusvuodesta saattaisi hyvinkin pitää paikkansa. Varsinaista pyhimyslegendaa on todennäköisesti kuitenkin edeltänyt lyhyempi ja yksinkertaisempi versio, joka nykykäsityksen mukaan olisi kirjoitettu 1160-luvun tienoilla.²³

Useimmissa säilyneissä käsikirjoituksissa legenda on huomattavasti lyhennetyssä muodossa, ja todennäköisesti täyspitkää versiota luettiin vain Växjön hiippakunnassa. Säilyneet versiot eroavat toisistaan myös monien yksityiskohtien osalta, sillä eri hiippakunnissa legendaa versioitiin omiin tarkoitukseen sopivaksi. Täyspitkä versio on säilynyt Codex Laurentii Odonis -käsikirjoituksessa vuoden 1400 tienoilta sekä 1500-luvulla tehdyssä växjöläisen breviariumin kopiesa muiden Sigfridin hetkipalvelustekstien joukossa.²⁴ Tryggve Lundén on näiden käsikirjoitusten perusteella rekonstruoinut legendatekstin, joka hänen mukaansa vastaa suunnilleen alkuperäistä växjöläistä, viimeistään 1200-luvun alussa kirjoitettua versiota. Pääosin sama teksti on lopusta voimakkaasti lyhennettynä myös ainoassa Turun hiippakunnasta peräisin olevassa käsikirjoituksessa, jossa legenda on säilynyt.²⁵ Turussa hetkipalvelusten yhteydessä luettiin yhdeksän lyhyttä lukukappaletta, joista neljä ensimmäistä vastaavat växjöläisen version ensimmäistä lukukappaletta ja viisi seuraavaa växjöläisen version toista lukukappaletta. Seuraava käännös alkaa Turun hiippakunnassa käytössä olleella

²⁰ Ks. esim. Larsson 1964, 32.

²¹ *Script. rer. suec.* III:2, 130.

²² Larsson 1964, 37–38; ks. edellinen alaluku.

²³ Ks. esim. Ellis Nilsson 2015, 86. Tämä ajoitus on useimpien tutkijoiden hyväksymä. Sven Kjölleström (1981, 26) pitää kuitenkin todennäköisenä, että vuoden 1205/1206 *Gesta beati Sigfridi* olisi ollut lyhyt johdatelma Sigfridin tekoihin, ja täyspitkä legenda olisi kirjoitettu vasta 1200-luvun puolivälin tienoilla.

²⁴ Lundén 1983, 177–178.

²⁵ Breviarium Aboense, Cod. Holm. A 56; editio Maliniemi 1957, 76–89.

osuudella. Turkulainen lukukappalejako on merkitty sulkeisiin. Rekonstruoidun växjöläisen version lukukappaleet 3–9 eli ne osat, jotka on lyhennetty pois turkulaisesta versiosta, on kirjoitettu kursiivilla. Käännös on omani, alkuperäistekstit ovat liitteessä 1.

Ensimmäinen lukukappale

Tuona aikana oli Ruotsin valtakunnassa eräs kuningas, Olavi²⁶ nimeltään, joka oli hyvin jalo ja viisas mies ja sodankäynnissä väkevyydeltään vailla vertaa. Hänellä oli hurskas mieli mutta se ei perustunut tietoon, sillä hän oli pakana ja palvoi epäjumalankuvia muuta tuntematta. Hän oli kuitenkin sattumalta kuullut puhuttavan kristityistä mutta ei lainkaan tiennyt, mistä oli kyse, sillä hän ei tuntenut Kristusta eikä ollut kenenkään saarnoista saanut vahvistusta uskoonsa. Olavi oli liittoutunut Englannin kuninkaan Mildredin²⁷ kanssa niin, että he antoivat vuorotellen toisilleen kuninkaallisia lahjoja ja kummankin valtakunta oli rauhansopimuksella turvattu.

(Toinen lukukappale)

Tässä asiaintilassa tapahtui niin, että niiden yksityisten viestien joukossa, joita he toisilleen lähettivät, kuningas Olavi jumalallisen armon innoittamana pyysi Englannin kuninkaalta, että hänen luokseen lähetettäisiin joku katoliseen uskoon hyvin perehtynyt kirkonmies. Hän sanoi haluavansa kääntyä kristityksi, jos vain saisi varmaa tietoa uskosta. Kuultuaan tämän Englannin kuningas Mildred ymmärsi Jumalan vierailleen Olavin sydämessä, onnitteli häntä tämän johdosta ja iloitsi. Mildred otti pyynnön vastaan suopeasti ja lupasi toimia Olavin kumppanina tämän etsiessä sielun pelastusta.

(Kolmas lukukappale)

Niinpä hän kutsuttuaan papit ja kirkonmiehet neuvonpitoon selvitti heille Olavin hurskaan pyynnön, jonka tarkoituksen oli halu antautua taivaan kuninkaan palvelukseen ja kristinuskon velvollisuuksiin. Kuninkaan koolle kutsumaa neuvonpitoa käytiin kolme päivää, ja monia kehottavia ja anovia puheita pidettiin kristinuskon saarnaajan lähettämisestä kuninkaan luo. Mutta Kristuksen pappien suuresta joukosta ei löytynyt ketään, joka olisi Jumalan puolesta ottanut tehtäväkseen tämän pyhän matkan. Monet olivat kuulleet tuon pakanakansan hurjuudesta, ja sen vuoksi heidän sydämensä täyttyivät pelosta. Mutta kaikkivaltias Jumala, joka tiesi ennalta kaikean tulevan eikä halunnut kenenkään joutuvan kadotukseen vaan tahtoi

²⁶ Yleensä tulkittu Olavi Sylikuninkaaksi, Ruotsin kuningas n. 995–1021/1022.

²⁷ Englannista ei tunneta Mildred-nimistä kuningasta. Yleensä tämän on tulkittu viittaavan Olavi Sylikuninkaan aikalaiseen, Englantia vuosina 978–1013 ja 1014–1016 hallinneeseen Ethelrediin. Käsitys perustuu siihen, että vieras nimi olisi aikoinaan luettu väärin. Jan Arvid Hellström (1996, 36–38) on kuitenkin löytänyt varhaisesta northumbrialaisesta kuningas- ja päällikköluettelosta *Milred*-nimisen hallitsijan ja spekuloi mielenkiintoisella ajatuksella, että Sigfridin legendan alkuperä tavalla tai toisella olisikin jo 700–800-luvun Yorkissa.

pelastaa kaikki, oli ennen aikojen alkua nähnyt erään heistä kelvolliseksi pelastamaan harhailevat sielut.

(Neljäs lukukappale)

Kun neuvonpito oli siis kestänyt kolme päivää eikä kukaan ollut suostunut ottamaan vastaan tuota lähetystyötä, pyhä Sigfrid, Yorkin arkkipiispa, nousi jumalallisen viisauden innostamana ylös keskeltä neuvonpitoa. Tuo hyvin arvovaltainen, hurskas ja poikavuosistaan saakka kirjalliseen tietoon hyvin perehtynyt mies, joka pystyi ammentamaan varastostaan sekä uutta että vanhaa, sanoi kuninkaalle ja paikalle tulleille ylimyksille: ”Pyhät isät ja herrat, jotka Jumalan tahdosta ja kuninkaan käskystä olette kokoontuneet tänne neuvonpitoon, kuunnelkaa! Miksi emme sovinnollisesti myönny jumalallisiin ja kuninkaallisiin pyyntöihin, kun varmasti pitää paikkansa, että jumalallisen tahdon mukaan on tuon pakanakansan harhakuvat Hänen voimansa avulla tuhottava ja totuuden tietä saarnattava sielujen pelastukseksi? Jos nimittäin väsymättä, kaikki rukoukset maallisiin asioihin uhraten työskentelemme maalliselle kuninkaallemme kunnioittaaksemme Jumalan nimeä ja Hänen valtakuntansa loistoa, kuinka paljon enemmän meidän pitäisikään taipua jumalalliseen tahtoon ja sallimukseen, jolta toivomme hyvitystä kaikista vaivoistamme, silloin, kun työtä ei tehdä maallisten ja ohimenevien asioiden puolesta vaan sielujen käännättämiseksi Herran puoleen? Meistä on tuleva onnellisia, jos Jumalan puolesta oikeudenmukaisuuden nimissä kärsimme vainoa, sillä autuaita ovat he, jotka Herrassa kuolevat. Nostattakaa siis mielenne ja viisautenne Herran puoleen, ja ottakaa hartain mielin vastaan tämän pyhän matkat vaivat, jotta ansaitsisitte sen jälkeen levon ja ikuisen palkkion.”

(Viides lukukappale) Toinen lukukappale

Kun tuo Jumalasta täyttynyt mies kaikkien kuunnellessa oli sanonut sanottavansa, kaikki viehättyivät hänen puheestaan. Jumalallisen armon suosiolla he laskivat häneen toiveen, että hän ottaisi vastaan tämän lähetystehtävän ja saisi työn kautta itselleen sen ikuisen palkinnon, josta oli puhunut. Niinpä hän soturina Herraansa ja Jumalaansa luottaen otti pelottomana ja kuuliaisena vastaan tuon tehtävän ikään kuin kaikkien uskottuna, ja jättäen itsensä sekä väkensä jumalallisen viisauden ja heidän pyhien rukoustensa huomaan hän hyvästeli heidät ja lähti. Sitten pyhä mies käski väkeään kiireesti hoitamaan välttämättömät valmistelut ja varustamaan laivan matkaa varten. Kun kaikki tarpeellinen oli matkaa varten valmisteltu, pyhä Sigfrid nousi maanpakolaisena laivaan jättäen kotimaansa, vanhempansa ja synnyinseutunsa, ja ripustettuaan purjeet hän suuntasi väkensä kanssa keskelle merta. Myötaisten tuulten avulla he kyntivät aavaa merta, ja vihdoin muutamaa päivää myöhemmin he laskivat maihin Tanskassa.

(Kuudes lukukappale)

Kristinuskon oli tuolloin Tanskassa vasta versoamassa, koska villi pakanakansa ei ollut vielä täysin nöyrytynyt katoliseen uskoon. Huhu pyhän miehen saapumisesta levisi kaikkialle, sillä valo, jonka jumalallinen hyvyys oli määrännyt ihmisille pelastukseksi, ei voinut enää pysyä salassa. Kun Tanskan kuningas kuuli Sigfridin tulosta, hänet täytti suuri ilo, ja hänen perheensäkin iloitsi riemuiten. Valtakunnan mahtimiehet ja ylimykset lähtivät yhdessä kuninkaan kanssa tapaamaan Sigfridiä, ja he ottivat hänet vastaan suurella kunnioituksella sanoen: ”Siunattu olet sinä, joka saavut Herran nimessä.”

(Seitsemäs lukukappale)

Noina aikoina kuninkaan seurueessa oli myös eräs hyvin pyhä ja uskonnollinen mies, katolisen uskon saarnaaja, joka herkeämättömillä varoituksillaan ja pyhällä saarnallaan vahvisti ihmisissä Herran pelkoa. Saatuaan tietää autuaan miehen saapumisesta hän osoitti tälle kaikissa toimissaan asianmukaista kunnioitusta ja sydämellistä ystävällisyyttä. Ja yhdessä olivat kuninkaan luona nämä kaksi kynttilälyhdyn ylle sytytettyä valoa, jotka jumalallinen hyvyys oli noutanut kaukaisilta mailta ihmisten pelastukseksi. Joka päivä kuningas iloitsi keskusteluista Jumalan miehen kanssa ymmärtäen tämän olevan pyhä ja lempeä mies, ja hän kätki tämän pyhät neuvot syvälle sydämeensä.

(Kahdeksas lukukappale)

Jonkin ajan kuluttua, kun kuningas yhä enemmän iloitsi näistä keskusteluista, Jumalan mies lopulta ilmaisi halunsa jatkaa matkaansa Ruotsin kuninkaan luokse. Luvan saatuaan hän kiitti kuningasta suuresti niistä hyvistä teoista, joita tämä ylhäisyydessään oli suonut hänelle ja hänen kumppaneilleen. Tämä kuultuaan kuningas suri suuresti, koska ei voinut pitää luonaan noin taitavaa neuvonantajaa. Näytti kuitenkin vaikealta estää häntä lähtemästä matkaan, kun tuon kansan sielujen pelastus ja kääntymys Jumalan uskoon vaikuttivat tauotta vaativan hänen saapumistaan.

(Yhdeksäs lukukappale)

Kuninkaan sitten annettua suostumuksensa lähdölle he hyvästelivät toisensa, ja Kristuksen voimakkaana soturina Jumalan mies laittoi toivonsa ja pelastuksensa Herraansa ja Jumalaansa, ei kärsimyksen pelon valtaamana vaan soveliaasti uskon aseilla ja lähimmäisenrakkaudella varustettuna. Suunnaten katseensa Ruotsiin, kuten aikomuksena oli ollut, hän lähti mitä vaikeimmalle tielle. Tehtyään matkaa korkeilla kukkuloilla, jyrkillä kallioilla ja tiheissä metsissä hän viimein saapui Varendiksi kutsutulle seudulle, joka on eteläisintä Ruotsia. Siellä

on yltäkylläisesti kaikkea hyvää: kalaisia virtoja, mehiläisiä ja hunajaa, viljavia peltoja ja niittyjä, runsaasti erilaisia villieläimiä sekä suuria ja tiheitä metsiä. Tänne siis pyhä Sigfrid, Yorkin arkkipiispa, ensin saapui, kuten jo totesimme, ja Herran johdolla hän asettui paikkaan, jota nyt asukkaat kutsuvat Växjöksi. Tälle paikalle rakennettiin kivinen kirkko tämän pyhimyksen kunniaksi ja autuaan Johannes Kastajan muistoksi, ja edelleen tänä päivänä piispanistuin tuottaa kunniaa tuolle kirkolle.

Kolmas lukukappale

Jumalan pyhä pystytti telttansa paikkaan, joka oli metsien ja kalaisten virtojen ympäröimä ja viheriöivien niittyjen koristama, ja neuvoi miehiään lepäämään hyvin vaikean matkan vaivojen jälkeen. Hänen mukanaan olivat hänen kolme sisarenpoikaansa²⁸ Unaman, Sunaman ja Vinaman, jotka olivat Clunyn sääntökunnan munkkeja. Yksi toimi pappina, toinen diakonina ja kolmas subdiakonina. Suurten ponnistelujensa uuvuttamana pyhä mies halusi virkistää väsyneet jäsenensä ja salli itsensä käydä telttaan pienelle levolle. Huomatessaan tämän hänen sisarenpoikansa Unaman, joka piti tunnollisesti huolta enostaan, kiirehti hänen luokseen ja istuutui hänen vierelleen. Jumalan mies vaipui nopeasti uneen ja näki Herran enkelin lähestyvän rauhallisin kasvoin suuren kirkkauden ympäröimänä. Enkeli sanoi: ”Nouse nopeasti, sinä Jumalan suosikki, ja seuraa minua.” Hengessä hän seurasi enkeliä, joka johdatti hänet läheiseen paikkaan, osoitti siellä määrätyt rajat kirkolle, joka oli rakennettava, ja sen jälkeen katosi. Herättyään sitten unesta Jumalan mies nousi ylös, ja huomattuaan ainoastaan sukulaispoikansa olevan läsnä hän sanoi: ”Tuliko joku sisään minun nukkuessani?”. Tämä vastasi: ”Ei kukaan, herrani.” Pyhimys kääntyi hänen puoleensa ja sanoi: ”Minulle ilmestyi näyssä eräs ulkomuodoltaan miellyttävä ja kasvoiltaan kaunis mies, joka puhutteli minua pyytäen minua nopeasti nousemaan ja seuraamaan häntä. Kun sitten olin seurannut hänen jäljissään, hän näytti minulle pyhän rukoushuoneen paikan osoittaen selvät rajat pituus- ja leveyssuuntaan ja sanoi: ’Rakenna tähän Herralle talo, jossa syyllisille tarjotaan anteeksianto ja oikeamielisille armo.’ Tule siis. Pohtikaamme, voisiko tämän unen ilmestys olla todellinen.” He nousivat heti ylös, ja kiiruhdettuaan paikalle he löysivät merkit, jotka enkeli oli näyttänyt Jumalan miehelle. Silloin kumpikin mitä arvokkaimmin ylisti Herraa, joka aina toivossa lohdutti omiaan. Muutaman päivän kuluttua seudun asukkaat alkoivat kokoontua hänen luokseen, jotkut uteliaisuuttaan ja toiset hurskauttaan – nimittäin he, joiden sydämiin pyhä henki oli asettunut. Nähdessään miehen piispan asussa, hiippa päässään ja piispansauva

²⁸ *Nepotes* on käännetty kaikessa käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa ruotsiksi sanalla ’systersöner’, joten olen käyttänyt tässä samaa käännöstä.

kädessään, he ajattelivat tämän kantavan päässään sarvea, eivätkä he olisi voineet ihmetellä enemmän, sillä sellaista he eivät olleet koskaan aiemmin nähneet. Tämän jälkeen Herran mies saatuaan tilaisuuden saarnan pitoon puhui kaikille paikalle tulleille Jumalan sanaa. Jotkut kuuntelivat ihmetellen hänen kaunopuheisuuttaan ja sanojensa virtaa. Mutta toiset, joiden sielu oli puhtaampi, kuuntelivat häntä hänen oppinsa takia. Herra nimittäin työskenteli hänen kumppaninaan työssä ja saarnassa valaisten kuuntelijoiden sydämet. Kuullessaan uutta uskoa saarnattavan monet paikalliset ja ylhäiset kokoontuivat hänen luokseen, ja antautuen jumalalliseen oppiin he ottivat tarkkaavaisin mielin vastaan elämän sanan vailla vastahakoisuutta. Tuolla seudulla oli kaksitoista heimoa, joiden suurmiehet ja ylhäisö hallitsivat yhteisöä entisaikojen lakien mukaisesti. Jumalallisen armon johdatuksella näistä kahdestatoista heimosta vanhimmat sopivat neuvoston yhteisellä päätöksellä, että jokaisesta heimosta valittaisiin miehet, jotka muiden uskottuina miehinä ottaisivat vastaan kasteen mysteerin. Niin näistä heimoista valittiin kaksitoista vanhinta ja viisainta miestä, ja heidät lähetettiin Jumalan miehen luokse, jotta julistuksen totuudellisuuden tultua ilmi he toimisivat koko seudun puolestapuhujina Jumalan pyhimyksen edessä. Kun nämä kaksitoista sitten saapuivat sinne, missä Jumalan mies levitti uskon siemeniä, he kuuntelivat tarkkaavaisin mielin elämän sanaa hänen suustaan. Ja sitten? Jumalan mies oli tuolla paikalla alkanut julistaa evankeliumia, kun Herra sanoi: ”Jos ei ihminen ole syntynyt uudelleen vedestä ja pyhästä hengestä, hän ei voi astua sisään Jumalan valtakuntaan.” Ja Hän jatkoi: ”Kun synnintekijä minä päivänä tahansa kääntyy ja katuu, kaikki hänen syntinsä siirretään unohdukseen.” Ja edelleen Hän jatkoi: ”Suurempi ilo on taivaassa. Niin Jumala rakasti maailmaa, että antoi ainoan poikansa, ja ne, jotka häneen uskovat, eivät joudu kadotukseen vaan saavat ikuisen elämän.” Jumalallisen suosion johdatuksella kaikki nuo kaksitoista miestä kääntyivät uskoon ja uskoivat Herran Jeesuksen Kristuksen olevan Jumalan poika. Ja he antoivat nimensä Jumalan miehelle ja määräsivät kasteensa ajan kahdentoista päivän päähän. Nuo nimet pyhä Sigfrid kirjoitti ylös, jotta yksikään niistä ei unohtuisi ja jotta paholaisen houkutuksesta kukaan heistä ei sattumalta harhautuisi pois uskosta.

Neljäs lukukappale

Kahdententoista päivänä he kokoontuivat uudelleen ja menivät Jumalan miehen luo. Herran todistaessa he vannoivat pitävänsä uskon, jonka olivat Jumalalle ja autuaalle miehelle luvanneet, ja ikuisesti säilyttävänsä sen koko sydämensä voimalla. Tämän kuullessaan Jumalan mies iloisena siunasi Herraa, ja onnitellen hän otti heidät vastaan ja antoi heille pyhän kasteen. Hän luki heidän nimensä, kävi jokaisen läpi yksitellen, ja yhden huomattiin puuttuvan. Pyhä

Sigfrid suri kovasti tuota miestä vakuuttuneena siitä, että tämä oli joko teeskennellyt uskoa tai katunut hyviä tekojaan. Hän kysyi muilta, mistä syystä tuo mies ei ollut voinut tulla paikalle. Muut puolustivat tätä ja sanoivat, ettei tämä koskaan ollut katunut lupaustaan vaan oli avoimella mielellä tunnustanut puhdasta uskoa, kunnes oli kohdannut äkillisen kuoleman. Tämän kuultuaan pyhä mies lausui kuolleen puolesta rukouksen, jotta hänen sielunsa saisi rauhan eikä vihollinen voisi iloita siitä, että voittaisi uskon puhtautta vakuuttaneen sielun puolelleen. Kristinuskon oli tuolloin saamassa lisää jalansijaa, ja kuultuaan neuvostoa Jumalan mies pian lupasi kuolleen läheisille ja suvulle, että hänen haudalleen pystytettäisiin Kristuksen risti osoitukseksi hänen uskostaan. Joka päivä Jumalan miehen luokse virtasi suuri joukko uskovaisia, ja hän kastoi heidät Herran Jeesuksen Kristuksen nimeen. Ja näin kristittyjen lukuisa joukko kasvoi päivä päivältä. Suuri osa tuosta maasta oli jo antautunut kristinuskolle, ja Jumalassaan riemuiten Herran mies iloitsi nähdessään ihmissuvun vihollisen kerran toisensa jälkeen kaatuvan hänen jalkoihinsa ja työnsä tuottavan hedelmää. Hän jatkoi pyhää saarnaamista entistä määrätietoisemmin, ja hänen maineensa levisi kansan keskuudessa kaikkialle.

Viides lukukappale

Kuultuaan Sigfridin saapuneen Ruotsiin valtakunnan kuningas Olavi, joka jo edellä mainittiin, lähetti kunnianarvoiset lähettiläiset pyytämään häntä saapumaan luokseen. Sigfrid järjesti välttämättömät asiat kirkollisen oikeuden mukaan, asetti sisarenpoikansa Unamanin, kaikin tavoin hurskaan ja vahvan miehen, Jumalan kirkon johtoon, ja määräsi Sunamanin ja Vinamanin tämän avustajiksi. Hän käski heidän jatkaa herkeämättä Jumalalle suunnattuja rukouksia ja saarnoja, antaa Herran nimessä kaste sitä hakemaan virtaaville ihmisille ja julistaa uskollisesti elämän sanaa kansalle. Sigfridin kehotuksesta ja kuuliaisuuden vahvistamina he kiiruhtivat huolellisesti ja sitkeästi täyttämään heille annetun tehtävän saarnaamalla ja kastamalla niitä, jotka pakenivat petollisia pakanakuvia Jumalan luokse, ja aiheuttivat paholaiselle valtavaa vahinkoa luovuttamalla itsensä Herran haltuun. Niin autuas Sigfrid laumansa vahvistettuaan hyvästeli kaikki, lähti seuralaistensa kanssa matkaan ja saapui ripeästi Ruotsin kuninkaan luokse. Kuningas ilahtui suuresti hänen tapaamisestaan ja otti hänet vastaan suurella kunnioituksella. Jumalan miehen saarnattua muutaman päivän ajan kansalle pelastuksen sanaa kuningas tuli uskoon ja otti kasteen yhdessä kaikkien läheistensä ja kotiväkinsä sekä koko sotajoukkonsa ja heidän perheidensä kanssa. Tämän jälkeen Jumalan pyhä näki kansan harhailevan erilaisten taikauskomusten vallassa ja tunsu suurta tuskaa. Myötätuntoa tuntien hän asetti pyhän kehotuksen hauteen haavoittuneille vuodattaen heidän

haavoilleen pyhän saarnan öljyä ja kostuttaen heidät pyhän kasteen aalloilla. Kun Herran mies herkämästä suoritti tehtävänsä ja kansa jumalallisen armon avustuksella paholaisen vietit hyläten kiiruhti kasteelle, alkoivat pakanajumalien palvontapaikat tuhoutua ja paholaiselle aiheutua valtavaa vahinkoa. Nähdessään loputtoman ihmisvirran rientävän hurskaasti kristinuskon pariin autuas piispa iloitsi suuresti ja kiitti Isää Jumalaa, joka suvaitsi hänen työllään auttaa kansaansa. Paholainen näki vääryyksistä koituneen ilon, jonka hän oli saanut petettyjen sielujen harhailusta, tuhoutuvan, ja tarttuen muihin, useammin käytettyjen vääryksien aseisiin hän iski niihin lampaisiin, jotka paimenen poissa ollessa olivat menettäneet kaiken puolustuksen ja joutuneet raatelulle alttiiksi. Lopulta hän kävi pyhän miehen sisarenpoikia vastaan niin suurella pahuuden tulella, että hän usutti kaksitoista salaliittolaista murhaamaan heidät ja kiihdytti heidän kuolemansa nopeutta. On aika mainita heidän kärsimyksensä – kuinka he Jumalan miehen poissa ollessa kokivat marttyyrikuoleman – lohdutukseksi nykypolville ja muistutukseksi tuleville.

Kuudes lukukappale

Kuten jo mainittiin, autuaan piispan viipyessä kuninkaan luona hänen kolme sisarenpoikaansa Unaman, Sunaman ja Vinaman yhdessä käännyttivät herkeämättömällä saarnaamisella ja julistamisella kansaa pyhän kolminaisuuden uskoon siinä nykyään Växjöksi kutsutussa paikassa, jonka pyhä mies perusti ja johon hän rakensi puisen kirkon. Mutta koska he eivät täysin tunteneet maan tapoja ja kieltä, he olivat houkutelleet avukseen eräitä jalosyntyisiä ja maineikkaita miehiä, joiden katsottiin olevan toimissaan muita viisaampia, ja he luottivat heidän neuvoihinsa kaikessa, mitä heidän oli määrä tehdä. He olivat näiden miesten kanssa niin läheisiä, että liittyivät usein heidän seuraansa illastamaan ja jakoivat kaikki salaisuutensa heidän kanssaan. Miehet tarkastelivat sisarenpoikien varusteita ja esineitä – kuppeja, lautasia sekä kultaisia ja hopeisia lusikoita – joita kaunistivat erilaiset arvokkaat koristeet, ja he ihailivat näitä kaikkia. Kun näin tapahtui yhä useammin, kaikesta hyvästä aina kateellinen paholainen kiihotti kaksitoista miestä sisarenpoikia vastaan ja lietsoi heitä niin, että he alkoivat keskustella murhasta, millä tavoin tappaisivat heidät ja saisivat itselleen heidän omaisuutensa. Mutta koska he pelkäsivät rahvasta ja sitä, etteivät pystyisi toteuttamaan suunniteltua rikostaan, he valitsivat pakanoiden tapaan arvalla kahdentoista miehen joukosta kahdeksan, jotka yön aikana toteuttaisivat viattomiin kohdistuvan rikoksen. Ja näin myös tapahtui: yöllä nimittäin nämä paholaisen kätyrit tunkeutuivat taloon, jossa nimekkäät miehet nukkuivat, tappoivat heidät paljastetuilla miekoilla ja leikkasivat heidän päänsä irti. Tehtyään näin jumalattoman rikoksen he keräsivät pyhät päät ja laittoivat ne valtavaan uurna, johon he

kiinnittivät niin ison kiven, että härkäpari tuskin olisi kyennyt sitä vetämään. Sitten he upottivat uurnan keskelle näiden marttyyrien kirkon vieressä olevaa virtaa.

Seitsemäs lukukappale

Paluumatkallaan nuo rikolliset sitoivat kirkonmiesten jalkojen ympärille köydet, vetivät ruumiit sankkaan metsään, jossa vain villieläimet liikkuvat, ja jättivät ne sinne. He kasasivat niiden päälle kivikeon uskoen rikoksen näin pysyvän salassa Jumalan oikeudentuntoiselta katseelta, joka oli avoin ja altis kaikelle. Mutta tulevaisuuden tunteva kaikkivaltias Jumala, joka oli ennalta nimennyt pyhimyksensä ja määrännyt heidän pelastuvan marttyyrikuoleman kautta, ei halunnut heidän pitkään pysyvän kateissa laajassa erämaassa vaan tahtoi mieluummin nopeasti osoittaa heidän pyhyytensä erilaisin merkein ja ihmeihin. Korppien parvella oli näet tapana usein kokoontua sinne ja huutaa ja raakkua herkeämättä läpi päivän. Ja niin ihmeellisen loistava pylväk nousi yöllä tuosta paikasta ja osoitti valonsa kirkkaudella selvän todisteen heidän pyhydestään. Sen huomattessaan tietoa ja uskoa vailla olevat ihmettelivät tuollaisten epätavallisten merkkien ilmestymistä ja arvelivat tulevaisuuden olevan heille suotuista. Ihmiset kohtasivat toisiaan, ja tieto mahtavasta ihmeestä levisi suusta suuhun. Mutta julmat miehet pelkäsivät, että Jumalan oikeudenmukaisen tuomion myötä tuo mitä väärämielisin rikos tulisi kansan tietoon ja heille langetettaisiin ansaittu rangaistus. Niin he hakivat pyhät ruumiit paikasta, johon he olivat ne hylänneet, ja hautasivat ne yöllä toiseen paikkaan, jossa ne tähän päivään asti ovat Jumalan salatun päätöksen mukaisesti pysyneet piilossa ihmisten syntien vuoksi. Paholainen iloitsi voitosta, jonka hän oli saavuttanut Jumalan palvelijoiden kaamealla murhalla. Tarttuen nopeasti vääryyden aseisiin hän katkerasti hyökkäsi vastakylvettyä kristinuskoa vastaan ja myrkyllisellä mielellään iski raadeltaviin lampaisiin, jotka olivat eksyneet paimenensa hoidosta. Hän lietsoi vihaa, kiihotti pahantahtoisuutta, terävöitti ahneutta, ravitsi erimielisyyttä. Yhtä hän kiusasi kateudella, kampitti toista petollisuudella, korotti kolmatta ylimielisyydellä, nujersi neljännen vilpillä, saastutti viidennen aviorikoksella, tuhosi kuudennen tapolla. Näillä aseilla hän valloitti riivatut ja veti heidät mukanaan tuonelaan. Kun autuas Sigfrid oli saanut viestin sukulaispoikiensa murhasta ja kuullut henkirikoksen syyn, hän kiitti Jumalaa, joka pelasti heidät tämän maailman saastalta antamalla heille marttyyrien kruunut ja määräsi heidät veren vuodatuksen kautta tulemaan luokseen arvokkaalla kuolemalla. Kristuksen tunnustaja suri suuresti huomaansa uskottuja lampaita, jotka nyt olivat jääneet vaille lohdutusta, ja valmistautui kiireesti palaamaan heidän tuekseen. Saatuaan kuninkaalta luvan ja kerrottuaan matkan syyn hänelle kasvokkain Sigfrid käski seuralaisiaan hoitamaan välttämättömät valmistelut matkaa varten.

Kuultuaan pyhän miehen sukulaispoikien kuolleen niin julmalla tavalla kuningas suri voimakkaasti, ja lähettäessään Jumalan miehen seurueineen edeltä matkaan hän lupasi pikaisesti seurata tämän jäljissä sanoen: ”Lähteköön teidän korkea pyhyyttenne edeltä seurueensa kanssa uudistamaan laumansa perustukset ja saattamaan ne entiseen tilaansa. Me seuraamme pian perässäanne ja palautamme loukatun kunnianne. Ja saatuaamme soveliaan hyvityksen me kostamme sisarenpoikienne julman kuoleman lakiemme ja tuomiovaltamme sitoessa heitä.” Kuningas nimittäin pelkäsi, että Jumalan mies sukulaiden murhan aiheuttaman valtavan tuskan piinaamana hylkäisi nopeasti kansan, joka oli vielä uskossaan heikko.

Kahdeksan lukukappale

Niinpä, kuten edellä kerrottiin, Sigfrid Väreendiin palatessaan sai selville sukulaispoikiensa kuolleen ja huomasi, että kaikki käyttötarvikkeet ja välttämättömyydet, joiden hän laski kuuluvan papin tehtävien hoitoon tai kotitalouteen, oli rikottu tai levitetty ympäriinsä. Ihmiset empivät uskossaan ja olivat kaatumaisillaan. Sigfrid kärsi yhä enemmän, mutta työn tuskan ylle asettaen hän opetti päivät ja yötkin, lausui rukouksia, saarnoja ja kehotuksia, suri joidenkin lankeamista, vahvisti toisia vakaumuksessaan ja käännutti toisia tukien heitä samalla uskossaan, otti suopeasti vastaan kasteelle rientävät ja antautui itse ehtymättömällä tarmolla palvelemaan Jumalaa. Noihin aikoihin pyhä mies aneli herkeämättä armon Herraa kertomaan sisarenpoikiensa kohtalon. Ja eräänä yönä lähtiessään talostaan kävelylle sille järvelle, joka sijaitsi hänen kirkkonsa hautausmaan vieressä, hän huomasi vedessä kolme valoa, jotka loistivat kuin tähdet ja suuntasivat kohti itäistä rantaa. Huomatessaan tämän Herran mies iloisena siunasi Jumalaa ja kiiruhti nopeasti vesirajaan. Kun valot lähestyivät rantaa, Herran mies riisui jalassaan olevat kengät ja veteen heittäytyen kiirehti valoja vastaan. Huomattuaan Herran kuunnelleen häntä Jumalan pyhä alkoi ylistää ihmeellistä ja sanomattoman armollista Herraa, joka määräsi pyhiensä tulevan kunnioitetuiksi ja arvonsa mukaisesti tunnustetuiksi niin maan päällä kuin taivaissa. Herran mies kävi lähemmäs saavuttaakseen nopeammin sydämensä toiveen, mutta valo, joka aiemmin oli ilmestynyt hänen silmiensä eteen, katosi. Sitkeästi ja huolellisesti etsittyään hän vihdoin löysi kolme päätä puisessa korissa, johon oli sidottu valtava kivi. Hän toi korin rantaan, istuutui ja nosti päät syliinsä. Surren ja syvää myötätuntoa tuntien hän sanoi: ”Jumala kostakoon.” Heti yhdestä päästä lähti ääni, joka vastasi: ”Niin tapahtuu.” Toinen vastasi: ”Milloin?” Kolmas sanoi tähän: ”Lastenlapsiin asti.” Päät näyttivät vereviltä ja vahingoittumattomilta, aivan kuin ne olisi vasta samalla hetkellä irrotettu ruumiista. Oi ihmeellistä jumalallista hyvyttä! Julistettakoon kaikkialla Hänen voimaansa! Ylistettäköön Hänen armoaan kaikessa, kun Hän soi tunnustajalle tämän

ilon osoittamalla todistettavilla ihmeillä, miten arvokkaana hän piti pyhiensä kuolemaa! Taivaasta lähetetty valo hohti aavassa järvessä ja pyörteilevissä aalloissa pelkäämättä tuulten voimaa, suuri kivi sukelsi laineisiin, päiden turrat suut lähettivät ilmoille mitä kirkkaimman äänen ja muodostivat selkeitä ja ihastuttavia sanoja. Kuka ei tällaista kuullessaan hämmästyisi? Kuka ei jäisi sanattomaksi? Herran mies kätki autuaiden sisarenpoikiensa päät arvon mukaisesti. Sen jälkeen hän monien ihmeiden ja Herran laupeuden sytyttämänä sekä Herraan asetetun toivon lujittamana kasvoi Herran armossa päivä päivältä vahvemmakeksi, ja päivittäin Jumalaa kiittäen hän alkoi pitää itsensä kiireisenä upottaumalla yöpalveluksiin, paastoon ja jatkuviin rukouksiin.

Yhdeksäs lukukappale

Sillä välin Ruotsin kuningas Olavi, joka jo yllä mainittiin, saapui vahvan sotajoukon kerättyään Väreendiin ja tuomitsi oikeudenmukaiseen rangaistukseen ne tappajat ja salaliittolaiset, jotka olivat syyllistyneet pyhien miesten murhiin. Kuultuaan kuninkaan jyrkän kannan pahantekijöitä kohtaan paikalliset ihmiset pelästyivät, ja kauhu kiihotti kuulijoiden sydämiä. Kun he yrittivät lepyttää kuninkaan vihaa, josta he oikeudenmukaisesti kärsivät, hän määräsi heidän maksettavakseen kolminkertaisen hyvityksen jokaisesta uhrista kullassa ja hopeassa. Kun rahat oli kerätty, kuningas julisti yleiset käräjät ja edellä mainitut rahat tuotiin paikalle kaikkien katseiden edessä. Sitten kuningas kutsui Jumalan miehen luokseen ja puhutteli häntä näillä sanoilla: ”Tiedämme, oi Jumalan suosikki, että sisarenpoikien kuolema satutti teidän korkeuttanne suunnattomasti. Sen vuoksi, karkottaaksemme teille tehdyn vääryyden ja palauttaaksemme kunnianne korkeuden, tuomme teille tämän suuren, kellertävän kasan jalometalleja.” Tähän Herran mies vastasi: ”Tiedän, hyvä kuningas, minä todellakin tiedän, että majesteettista Jumalaa satutti suuresti tämä teko, minkä vuoksi voinkin helpommin jättää itseeni kohdistuneen vääryyden huomiotta. Mutta koska teille, oi kuningas, ennen kaikkea sopivat kultan ja hopean rikkaudet, olkoot ne teidän ja palvetkoot teidän kunniaanne. Suokaa sen sijaan ne Hoffissa ja Tiurbyssä sijaitsevat tilat, joiden omistusoikeuden olette saanut kuninkaallisen asemanne avulla, pyhän seurakunnan käyttöön ikuisiksi ajoiksi Jumalan kunniaksi.” Kuultuaan tämän hartaan pyynnön kuningas mielellään suostui siihen ja vahvisti kuninkaallisella käskyvallallaan Växjön kirkolle ikuisen omistusoikeuden niihin tiloihin, jotka Jumalan mies oli pyytänyt. Kun tämä oli tehty, Herran mies palasi tuttujen aseidensa luokse, tarjosi itsensä kyynelin ja rukouksin uhriksi Jumalalle suloisessa tuoksussa ja antoi huomaansa uskotun lauman Herran haltuun. Hän kulki läpi koko Ruotsin saarnaten, kastaen ja käännäyttäen kansaa kristinuskoon ja ohjasi pyhillä neuvoilla niitä, jotka olivat ottaneet uskon vastaan, jotta

he pysyisivät siinä ja saisivat Jumalalta ikuisen palkinnon. Hän rakennutti kirkkoja ja vihki pappeja ja opetti heille, että kansa otti Herran vastaan saarnan ja kasteen kautta. Kun hän sitten oli noilla seuduilla käännyttänyt valtavia joukkoja Herran uskoon, hän palasi kirkkoon, jonka hän aiemmin oli rakennuttanut Värendiin. Siellä hän harkitsevana ja uskollisena palvelijana maksoi Jumalalle sen summan, joka oli hänen haltuunsa uskottu. Hän oli siellä kauan, palveli Jumalaa nöyryydellä ja elämän pyhyydellä, ja vietettyään hyvän vanhuuden hän onnellisena lähti tapaamaan Herraa, jota hän niin uskollisesti oli palvellut. Hänet on haudattu siihen paikkaan, jonka hän Jumalan sallimuksella itselleen valitsi.

2.3 Legendan merkitys

Pyhimyslegendan keskeisiä tavoitteita ovat Jumalan ylistäminen, pyhimyksen kultin edistäminen, poliittinen propaganda ja kasvatukselliset päämäärät kuten paholaisen juonista varoittaminen.²⁹ Sigfridin legenda ei ole tyypillinen pyhimyslegenda³⁰ – pyhimyksen, Sigfridin, elämästä ei kerrota juuri mitään, ja kaikki tarinassa esiintyvät ihmeet tapahtuvat pikemmin Sigfridille kuin olisivat hänen aikaansaamiaan – mutta siinä kuitenkin toteutuvat kaikki keskeiset tavoitteet. Tarinassa korostetaan toistuvasti Jumalan hyvyttä ja tukea kaikissa Sigfridin toimissa, ja paholaisen juonet ja niihin sortumisen rangaistavuus käyvät ilmi sisarenpoikien murhaajien kohtalon yhteydessä. Sigfridin legendalla oli paikoittain myös varsin suuri rooli kultin edistämisessä ja poliittisessa propagandassa.

Pyhän Sigfridin legenda oli levinnyt kaikkiin Ruotsin hiippakuntiin viimeistään 1300-luvulla, eli Sigfridillä oli ainakin jonkinlainen kulttimerkitys koko Ruotsin keskiaikaisessa valtakunnassa. Merkitys oli eri hiippakunnissa kuitenkin hyvin erilainen, mikä käy ilmi muun muassa siitä, että legendan pituus ja sisältö vaihteli eri hiippakunnissa. Esimerkiksi edellä esitetyssä Turun hiippakunnan versiossa pyhän Sigfridin tarina käsitellään vain Växjöhön saapumiseen asti, ja kaikki toiminta Ruotsissa sivuutetaan kokonaan. Växjö oli ilmeisesti ainoa hiippakunta, jossa legenda oli käytössä täyspitkässä muodossaan. Myös legendan poliittinen merkitys korostui nimenomaan Växjössä, josta muodostui pyhän Sigfridin kultin keskuspaikka.

Växjön hiippakunta on todennäköisesti Ruotsin nuorimpia, sitä ei esimerkiksi mainita Firenzen listassa, jossa luetellaan Roomassa vuonna 1120 tunnetut Ruotsin hiippakunnat, jotka vielä tällöin kuuluivat Tanskan kirkkoprovinsin alaisuuteen.³¹ Ruotsin kirkkoprovinsi

²⁹ Heikkilä 2008, 194.

³⁰ Tyypillisessä pyhimyslegendassa on kaksi osaa, *vita* ja *miraculata*, joista ensimmäinen kuvaa pyhimyksen elämän alusta loppuun usein hyvinkin vakiintuneiden kaavojen mukaisesti ja toisessa käydään läpi ihmeet, joita pyhimys on tehnyt kuolemansa jälkeen tai joskus jo elämänsä aikana. (Heikkilä 2008, 190–191)

³¹ Ellis Nilsson 2015, 106, 148.

perustettiin paavillisella bullalla vuonna 1164, ja Växjön hiippakunnan perustaminen liittyy tätä seuranneeseen Ruotsin kirkon järjestäytymiseen. Järjestäytyminen ei ollut yksioikoinen prosessi, vaan arvovaltakiistaa syntyi muun muassa siitä, millä seurakunnilla oli oikeus piispanistuimeen.³² Växjöllä ei tässä kiistassa ollut tukenaan samanlaista taustaa ja jatkuvuutta kuin muutamilla muilla Ruotsin hiippakunnilla, mutta legenda tuki ajatusta, että Växjöllä olisikin itse asiassa ollut kunniakas historia Ruotsin kristillistymisen lähtöalueena. Legendan kanssa suunnilleen samoihin aikoihin kirjoitettiin Växjön piispainkronikka, jonka avulla osoitettiin, että Växjössä olisi muinoin ollut piispanistuin, joka sittemmin vääryydellä oli siirretty ensin Skaraan ja sitten Linköpingiin.³³ Näin legenda todisti Ruotsin nuorimpiin kuuluneen hiippakunnan olleen itse asiassa alueen vanhin: sitä käytettiin propagandavälineenä ajettaessa Växjön oikeutta piispanistuimeen, ja sillä luotiin Växjölle identiteetti ja rooli Ruotsin kristillistymisen historiassa.³⁴ Sara E. Ellis Nilssonin mukaan tässä oli taustalla myös keskiajalla vallalla ollut Augustinuksen ideologinen käsitys Jumalan tahdon roolista kaikessa päätöksenteossa. Legendan mukaan Jumalan enkeli näytti kirkon paikan unessa Sigfridille (kolmas lukukappale) ja Sigfrid päätti hautapaikkansa sijainnin Växjössä Jumalan johdatuksella (yhdeksäs lukukappale), joten Växjö oli Jumalan tahdosta valittu kirkon ja kultin keskuspaikaksi. Lisäksi Sigfrid on legendassa englantilainen piispa, joten hänen Jumalan johdatuksella Växjöhön perustamansa kirkko oli alusta lähtien ollut piispankirkko.³⁵ Växjö tuntuu myös onnistuneen propagandassaan, sillä ensimmäinen maininta Växjön piispasta on jo vuodelta 1170 eivätkä muut hiippakunnat oikeastaan missään vaiheessa kiistäneet Växjön roolia pyhimyskultin keskuspaikkana.³⁶

Pyhän Sigfridin legenda koettiin kuitenkin merkitykselliseksi myös Växjön ulkopuolella, sillä legendaa varioitiin eri hiippakunnissa omiin tarpeisiin sopivaksi. Lisäksi Sigfrid liitettiin joissain hiippakunnissa myös osaksi niiden omien paikallispyhimysten legendaa. Esimerkiksi Strängnäsän hiippakunnassa Tunassa vaikuttaneen pyhän Eskilin legendassa Eskil mainitaan pyhän Sigfridin kumppanina ja sukulaisena, ja Västeråsän hiippakunnassa Munktorpin Davidin legendassa Davidin kerrotaan saapuneen Sigfridin sisarenpoikien murhan vuoksi Ruotsiin, missä hän sittemmin pystytti kirkon Snevringeen Sigfridin neuvojen mukaisesti.³⁷

³² Larsson 1972, 14–15.

³³ Larsson 1964, 42–44; Ellis Nilsson 2015, 176.

³⁴ Ellis Nilsson 2015, 176–178.

³⁵ Ellis Nilsson 2015, 214. Yorkista ei tunneta Sigfrid-nimistä arkkipiispaa tai piispaa.

³⁶ Larsson 1964; Ellis Nilsson 2015, 177.

³⁷ Schmid 1931, 114–115; Ellis Nilsson 2015, 93, 160. Eskilin legenda, lukukappale 1: *”Unde ipse pietate sua ineffabili misit eis beatum Sigfridum, quasi de caelo translatus. Qui relicta celsitudine dignitatis archiepiscopalis, peregrinus et pauper ad incredulos transiit, ut eis evangelium Christi praedicaret. Deditque peregrinationis suae comitem individuum, doctorem eximium, beatum Esillum, de Britannia oriundum, cujus ipse capellanus fuerat et*

2.4 Kultin synty ja leviäminen

Pyhän Sigfridin kultin syntyajasta ei ole tietoa. Se lienee kuitenkin kehittynyt Växjössä legendan kirjoittamisen aikoihin eli 1100-luvun jälkipuoliskolla. On toki myös mahdollista, että jonkinlainen pienimuotoinen kultti on ollut olemassa jo aiemmin, ehkä jopa Sigfridin kuolemasta lähtien, mikäli hän on historiallinen henkilö. Varhaisimmat Växjöstä säilyneet kulttiin viittaavat lähteet ovat kuitenkin vasta 1200-luvun loppupuolelta: Yksi Sigfridin hetkipalvelusliturgian osia sisältävä fragmentti (MPO Fr. 7015) 1200-luvulta saattaa olla peräisin Växjöstä.³⁸ Lisäksi Växjön tuomiokapitulin sinetissä vuodelta 1292 on Unamanin, Sunamanin ja Vinamanin päät, joiden yllä on käsi, jonka voinee tulkita kuuluvan joko Jumalalle tai Sigfridille.

Uppsalan kirkkoprovinssin muissa hiippakunnissa kultti on vakiintunut viimeistään 1200-luvun lopusta alkaen. Sigfridin juhlapäivä 15. helmikuuta esiintyy päiväyksessä ensimmäisen kerran vuonna 1292 Strängnäsän piispan Isaruksen kirjeessä, joka on osoitettu Linköpingin piispalle Larsille (*die beati Sigfridi confessoris*).³⁹ Myös yksi varhaisimmista tunnetuista Sigfridin kultin liturgisista lähteistä, 1200-luvulla kirjoitettu Toresundin breviarium, on peräisin Strängnäsän hiippakunnasta.⁴⁰ Uppsalan arkkihiippakunnassa Sigfridin päivää on käytetty päiväyksessä vuonna 1297 kirjoitetussa arkkipiispa Nils Allenpojan kirjeessä (*die beati Sigfridi confessoris*), ja arkkihiippakunnasta tunnetaan myös 1200-luvulla kirjoitettu antiphonarium-fragmentti, joka sisältää Sigfridin collecta-rukouksen.⁴¹ Sekä Strängnäsissä että Uppsalassa pyhän Sigfridin kultti oli siis vakiintunut viimeistään 1290-luvulla. Myös Linköpingistä on säilynyt ainakin yksi Sigfridin liturgian sisältävä breviarium cum missali, joka ajoittuu 1200-luvulle,⁴² ensimmäinen päiväysmerkintä taas on vuodelta 1320.⁴³ Schmidin mukaan Sigfridin kultti ei ollut vielä vuonna 1313 suuressa maineessa hiippakunnan alueella, sillä tällöin Alvastran luostarin apotti päiväsi kirjeensä Sigfridin päivän

consanguineus.” (Lundén 1946a, 93.) Davidin legenda, lukukappale 6: “*Audito autem, quod amabiles Deo et decori in vita sua gloriosi martyres nepotes sancti Sigfridi cecidissent, occisi in monte Gelboe in manibus videlicet recidivantium a fide, mirando compassionis dolore transfossus, quiescere non potuit, donec ad partes homicidarum illorum ipse prevenit, ut et ipse desideratam martyrii coronam attingere posset.*” (Lundén, 1946b, 177.) Davidin legenda, lukukappale 8: “*Pergens et ultra progrediens pervenit ad ejusdem regni partes superioris, in terram, quae dicitur Westmannia, ibique, ex consilio et praecepto Sancti Sigfridi, sedem fixit, et potissimum apud ecclesiam Snewringensem.*” (Lundén 1946b, 179.)

³⁸ Ellis Nilsson 2015, Table 3.9.

³⁹ Schmid 1931, 69; DS 1061 [SDHK-nr. 1552].

⁴⁰ Ks. esim. Önnersfors 1968.

⁴¹ Ellis Nilsson 2015, 196; MPO Fr. 20315.

⁴² Brunius 2008, Tab. 36.

⁴³ Schmid 1931, 70; DS 2225 (SDHK-nr. 2978).

sijaan ”*in crastino Valentini*”.⁴⁴ Kultti lienee kuitenkin ollut Linköpingissä tunnettu jo 1200-luvun loppupuolella, sillä luostarien pyhimyskultit saattoivat poiketa sekulaarikäytännöstä, eikä tämän päiväysmerkinnän siksi voi katsoa todistavan kultin tunnettuutta vastaan. Skarassa Sigfridin päivää on käytetty päiväysmerkinnässä vasta 1300-luvun puolivälissä,⁴⁵ mutta Sigfridin hetkipalvelusliturgiasta tunnetaan versio, jonka on todennäköisesti kirjoittanut vuonna 1317 kuollut Skaran piispa Brynolf Algotinpoika.⁴⁶ Skarassakin kultti on siis todennäköisesti vakiintunut viimeistään vuosisadan vaihteessa. Västerås on Ruotsin puolella sijaitsevista Uppsalan kirkkoprovinsin hiippakunnista ainoa, jossa merkit Sigfridin kultista ovat selvästi 1300-luvun puolelta.⁴⁷ Myöhemmin 1400-luvulla Sigfridin merkitys oli Västeråsissa kuitenkin niin suuri, että hänet liitettiin edellisessä alaluvussa kuvatun mukaisesti osaksi hiippakunnan suojeluspyhimyksen Munktorpin Davidin legendaa.

Pyhää Sigfridiä kutsutaan ensimmäisen kerran valtakunnan suojeluspyhimykseksi, *regni nostri Suecie patronus*, 2.6.1349 päivätyssä lahjoituskirjassa, jolla kuningas Maunu Eerikinpoika luovutti Växjön hiippakunnalle muutamia tiloja.⁴⁸ Vuodesta 1371 lähtien valtakunnan suojeluspyhimyksiin viitattiin ryhmänä, johon kuuluivat aluksi Neitsyt Maria, apostolit Pietari ja Paavali sekä pyhät Laurentius, Eerik, Sigfrid, Henrik ja Eskil. Myöhemmin ryhmään liitettiin vielä pyhät Birgitta, Helena, David ja Botvid.⁴⁹ Jokaista suojeluspyhimystä kunnioitettiin kuitenkin heidän omina juhlapäivinään 1460-luvulle asti. Tämänkin jälkeen erilliset juhlat pysyivät kalenterissa, mutta vuonna 1466 niiden rinnalla ryhdyttiin Uppsalan arkkipiispan Jöns Bengtssonin aloitteesta viettämään valtakunnan suojeluspyhimysten juhlapäivää, joka sijoittui vuosittain liikkuvasti kesäkuun 10. ja 16. päivän väliin. Uudella juhalla oli Uppsalassa ylin juhla-arvo *totum duplex*.⁵⁰ Vuonna 1474 Arbogan konsiilissa määrättiin, että pyhiä Eerikiä, Sigfridiä ja Birgittaa tulee koko kirkkoprovinsissa kunnioittaa *duplex*-juhla-arvon mukaisesti.⁵¹ Helanderin mukaan tästä kuitenkin käytännössä poikettiin ainakin Uppsalassa, jossa 1400-luvun lopussa ei Sigfridin messuun kuulunut enää edes

⁴⁴ Schmid 1931, 70.

⁴⁵ Schmid 1931, 71.

⁴⁶ Lundén 1983, 63–64.

⁴⁷ Ellis Nilsson 2015, 165.

⁴⁸ DS 4439 (SDHK-nr. 5782).

⁴⁹ Helander 2001, 166, 176. Uppsalan arkkipiispa Henrikin vuonna 1396 Turun tuomiokirkolle myöntämässä anekirjeessä (DF 1061, REA 279) mainitaan Ruotsin valtakunnan suojeluspyhimykset, marttyyrit Henrik, Erik, Eskil ja Botvid, tunnustajat Sigfrid ja David sekä lesket Helena ja Birgitta.

⁵⁰ Helander 2001, 208. Juhla-arvo viittaa kirkollisen juhlan liturgiseen arvoon. Korkein arvo on *totum duplex*, toiseksi korkein *duplex*. Näiden jälkeen ovat vielä *semiduplex*, *simplex* ja *novem lectionum*. (Ks. Esim. Heikkilä 2005, 449). Käytännössä juhla-arvo vaikutti liturgian pituuteen ja siihen, osallistuivatko seurakuntalaiset palveluksiin.

⁵¹ Helander 2001, 209–210. Statuta synodalia veteris ecclesiae Sveogothicae 1841, 178: “*Item festa sanctorum Eri, Sigfridi et Birgittae per totam provinciam duplicia habeantur.*”

sekvenssiä. Valtakunnan suojeluspyhimysten juhlaa sen sijaan vietettiin näyttävästi, joten yhteinen juhla korvasi ilmeisesti ainakin osittain pyhimysten omat juhlapäivät.⁵²

Turun hiippakunnan alueelta ensimmäiset merkit pyhän Sigfridin kultista ovat 1300-luvun puolestavälistä. Ensimmäisen kerran Sigfrid mainitaan päiväysmerkinnöissä Suomen aluetta koskevissa asiakirjoissa vuonna 1348, kahdessa kuningas Maunu Eerikinpojan nimiin Kokemäellä laitetussa kirjeessä, jotka on päivätty ”*odensdagen näst före sancti Sigfridi dag*” (13.2.).⁵³ Tästä eteenpäin kaikki Suomessa 14.–16.2. päivätyt kirjeet on kirjattu Sigfridin päivää hyväksi käyttäen, esimerkiksi *in profesto beati Sigfridi* (14.2.), *die sancti Sigfridi* (15.2.), *feria proxima post festum beati Sigfridi* tai *crastino sancti Sigfridi* (16.2.). Diplomatarium Fennicumin 14.2.–16.2. päivätyistä dokumenteista ainoastaan paavin kansliasta sekä Liivinmaalta ja Räävelistä (Tallinnasta) Suomeen lähetetyt asiakirjat on päivätty muulla tavoin, samoin yksi suomalaisen hallintomiehen Rääveliin lähettämä kirje.⁵⁴

Turun hiippakunnan vanhimmissa kalentereissa ei ole säilynyt helmikuuta, joten kultin alkuvaiheiden juhla-arvoa ei tunneta. Kaikissa 1400- ja 1500-luvuilta säilyneissä kalenteissa Sigfrid on merkitty punaisella ja vähintään juhla-arvolla *duplex*. Hollolan, Kangasalan ja Janakkalan 1400–1500-lukujen vaihteen tienoilta peräisin olevissa kalentereissa juhla-arvo on *totum duplex* eli korkein mahdollinen.⁵⁵

⁵² Helander 2001, 253–254.

⁵³ DF 544 (FMU 544); DF 545 (FMU 545). Kirjeet on todennäköisesti kirjoittanut joku kuninkaan hallintomiehistä, sillä kuningas oli ilmeisesti samoihin aikoihin Norjassa (ks. huomautus asiakirjassa DF 544).

⁵⁴ Paavin kanslian kirjeissä käytetään joko roomalaisia päiväyksiä tai nykyisen kaltaista järjestysnumerointia, Liivinmaalla ja Räävelissä taas hyödynnetään esimerkiksi Valentinuksen (14.2.) tai pyhän Pietarin istuimen päivää (22.2.). Olof Eerikinpojan (Stålar) kirje Räävelin raadille on päivätty ”*in die valentini*” (DF 6152, FMU 6152).

⁵⁵ Malin 1925, 156–157, 225.

3 Pyhän Sigfridin kultin aineellinen ilmentymä Turun hiippakunnassa: alttarit, kirkot ja kirkkotaide

Pyhimyskultin aineellisia ilmentymiä ovat pyhimykselle nimetyt kirkot, alttarit, veistokset ja maalaukset sekä muu esineistö. Kirkoista ja alttareista voi olla säilynyt kirjallisia lähteitä, esineistöstä vain harvoin. Pyhän Sigfridin kulttiin liittyvää ei-liturgista kirjallista materiaalia on Suomessa säilynyt vain Turun tuomiokirkosta.⁵⁶ Pitäjänkirkkojen pyhimyskulteista on jäljellä ylipäänsäkin vain vähän kirjallista materiaalia, minkä vuoksi niitä on tutkittava lähinnä arkeologisten ja taidehistoriallisten lähteiden sekä kansanperinteen avulla. Seuraavassa tarkastelen ensin Turun tuomiokirkon pyhän Sigfridin alttaria, sen jälkeen pyhälle Sigfridille mahdollisesti omistettua Sipoon kirkkoa ja viimeiseksi eri kirkoissa säilynyttä Sigfridiin liittyvää kirkkotaidetta ja muuta esineistöä.

3.1 Pyhän Sigfridin alttari Turun tuomiokirkossa

Keskiajalla kaikissa kirkoissa oli kirkon itäpäädyssä kuorialueella sijaitseva pääalttari sekä vähintään kaksi sivualttaria. Markus Hiekkänen jakaa sivualttarit kahteen ryhmään, virallislouhteisiin ja vapaaehtoiisiin. Suomen kirkoissa virallislouhteisia alttareita oli yleensä kaksi, joista toinen oli aina omistettu Neitsyt Marialle ja toinen mahdollisesti kirkon suojeluspyhimykselle. Nämä sijaitsivat välittömästi kuoriaidan ulkopuolella, joten ne olivat seurakuntalaisten vapaassa käytössä toisin kuin papistolle varattu pääalttari. Vapaaehtoiset alttarit olivat usein pappien tai yksityisten lahjoittajien perustamia, ja sekä niiden määrä että sijoittuminen kirkkotilaan vaihtelivat kirkoittain. Varsinkaan pitäjänkirkkojen sivualttareista ei tiedetä paljon, sillä niistä on säilynyt vain vähän arkeologisia jäänteitä eikä juurikaan kirjallisia lähteitä.⁵⁷

Turun tuomiokirkon alttareista on säilynyt enemmän tietoa kuin pitäjänkirkkojen alttareista. Asiakirjat tosin keskittyvät pääosin niihin alttareihin, joiden yhteydessä on ollut prebenda eli palkkaetu, jonka pappi sai alttarin omistaman maatilan tai -tilojen tuotosta. Tuomiokirkossa on ollut ehkä nelisenkymmentä alttaria. Määrä on suuri verrattuna pitäjänkirkkoihin mutta ei kuitenkaan vastaa suurimpien tuomiokirkkojen alttarien määrää.⁵⁸ Kirkon kuorissa sijaitsi pääalttari sekä pyhän Henrikin ja autuaan Hemmingin hauta-alttarit, ja

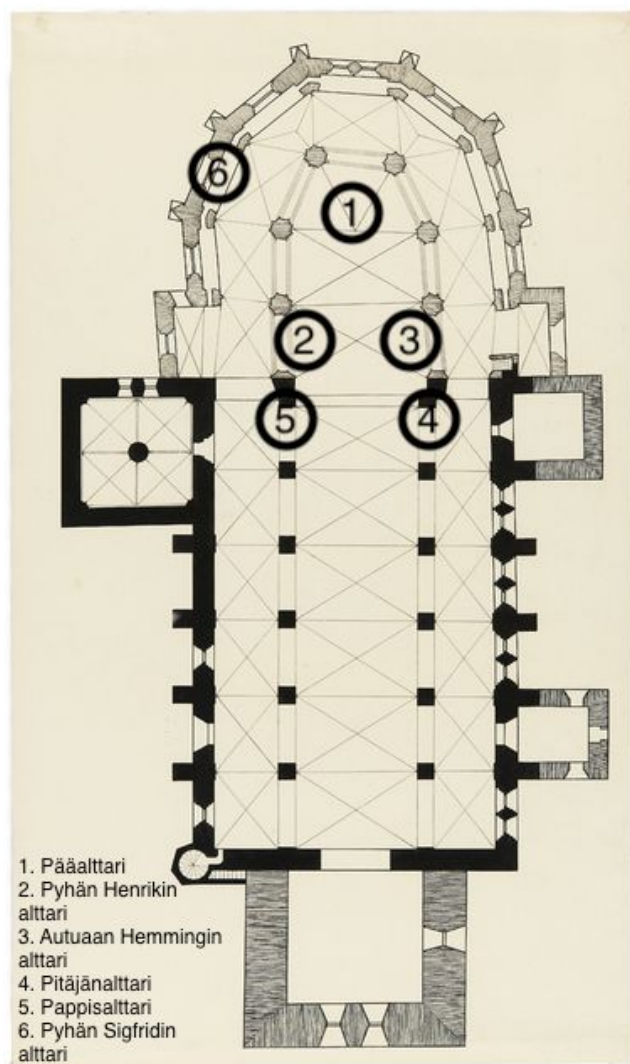
⁵⁶ Näitä lähteitä ovat lähinnä testamentit ja anekirjeet. Testamentit käsitellään pyhän Sigfridin alttarin yhteydessä. Anekirjeessä (DF 1061/REA 279; DF 1062/REA 280) vuodelta 1396 myönnetään 40 päivän aneet jokaiselle, joka käy Turun tuomiokirkossa tiettyinä mainittuina päivinä, muun muassa pyhän Sigfridin päivänä.

⁵⁷ Hiekkänen 2014, 42–43.

⁵⁸ Rinne 1929, 4–5. Esimerkiksi Lundin tuomiokirkossa alttareita on ollut noin 60.

heti kuoriaidan ulkopuolella oli pitäjän- ja pappisalttarit, jotka olivat molemmat Neitsyt Marialle pyhitettyjä. Kirkkotilassa oli eri pyhimyksille omistettuja alttareita, joista osassa toimitettiin sakramentteja ja osa liittyi kirkon ylläpitämään köyhäinhuoltoon. Näiden lisäksi oli runsaasti alttareita, joiden päätarkoitus oli toimia pyhimyskultin keskuksena.⁵⁹ Alttareita oli omistettu raamatullisille sekä varhaisille marttyyri- ja tunnustajapyhimyksille, myöhemmistä pohjoismaisista pyhimyksistä alttarin olivat saaneet ainakin kirkon suojeluspyhimys Henrik kuningasparinsa Eerikin kanssa sekä pyhät Birgitta, Olavi ja Sigfrid.

Pyhän Sigfridin alttari perustettiin tuomiokirkkoon todennäköisesti piispa Hemmingin kaudella, mahdollisesti 1350-luvulla.⁶⁰ Altтарin alkuperäistä sijaintipaikkaa ei tunneta varmasti: Juhani Rinne sijoitti sen Hemmingin aikana rakennettuun uuteen kuoriosaan, varsinaista kuorialuetta kiertävän käytävän pohjoisseinustalle nykyisen Kankaisten kappelin eteen (Kuva 1). Altтарista ei ole arkeologisia jäänteitä eikä kirjallisissa lähteissä viitata altтарin sijaintiin,

Kuva 1: Alttareita Turun tuomiokirkossa. Pohjapiirustus Johan Kronqvist/Erkki Kartano, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma. [<https://finna.fi/Record/musketti.M012:HK19480216:25>] Alttarien paikat Rinne 1929, 42.

⁵⁹ Rinne 1948, 1–3.

⁶⁰ Rinne 1948, 24; Klockars 2017, 84. Hemming toimi Turun piispana 1338/1339–1366.

joten Rinne perusteli sijoitusta sillä, että ruotsalaissyntyisenä Hemming olisi halunnut sijoittaa kotimaansa pyhimyksen alttarin keskeiseen paikkaan.⁶¹ Varhaisemmista käsityksistä poiketen Knut Drake ja Markus Hiekkanen kuitenkin ajoittavat kivikirkon ensimmäiset rakennusvaiheet aikaisintaan 1300-luvun loppuun, mahdollisesti vasta 1400-luvulle. Hemmingin kaudella paikalla olisi ollut vielä puukirkko.⁶² Altari on siis toki voinut alun perinkin sijaita kuorialueen lähellä, mutta Rinteen ehdottamalla paikalla kivikirkon kuorin kupeessa se on voinut sijaita vasta piispa Hemmingin kauden jälkeen.

Ensimmäiset kirjalliset lähteet pyhän Sigfridin alttarista, itse asiassa siihen liittyvästä prebendasta, ovat vuodelta 1365. Tällöin pantiin toimeen Nils Turenpojan (Bielke)⁶³ testamentti, jossa hän oli lahjoittanut Turun tuomiokirkolle maatiloja alttariprebendaksi. Testamentti ei ole säilynyt, mutta lahjoitus tuomiokirkon alttarille tunnetaan muista lähteistä. Vuonna 1365 Nils Turenpojan testamentin toimeenpanijat Erik Karlinpoika ja Sune Håkaninpoika lahjoittivat Turun pyhän Henrikin kirkossa olevalle prebendalle Loppelan⁶⁴ tilan ja antoivat se herra Esbjörn Petterinpojan haltuun.⁶⁵ Tässä dokumentissa ei vielä mainittu Sigfridiä prebendan yhteydessä, mutta myöhemmin samana vuonna kuningas Albrekt Mecklenburgilainen (kuninkaana 1364–1389) myönsi Turun tuomiokirkkoon äskettäin perustetulle pyhän Sigfridin prebendalle ikuisen ja peruuttamattoman omistus- ja hallintaoikeuden Loppelan tilaan.⁶⁶ Kuningas oli ottanut haltuunsa Nils Turenpojan omaisuutta tämän kuoleman jälkeen mutta lahjoitti tilan myöhemmin kirkolle alkuperäisen testamentin mukaisesti.⁶⁷ Prebendan perustamisessa ja prebendaatin myöntämisessä Esbjörn Petterinpojalle oli kuitenkin ilmeisesti ongelmia, sillä asiaan palattiin vielä muutaman vuoden kuluttua. Vuonna 1368 ritari Sten Bengtinpoika ja edellä mainittu Sune Håkaninpoika esittivät Turun

⁶¹ Rinne 1929, 12–13.

⁶² Hiekkanen 2014, 193–201.

⁶³ Nils Turenpoika (Bielke) oli ruotsalainen valtaneuvos ja drotsi, joka toimi Suomen ensimmäisenä laamannina. Hän kuoli syksyllä 1364 Turun linnan piirityksen yhteydessä. (Suvanto 2000)

⁶⁴ Lähteissä Loppaela, Loppela tai Loppala. Reinhold Hausen on FMU:ssa ja REA:ssa tulkinnut tämän Lapparlaksi (ks. esim. DF 742), Juhani Rinne taas Lupajaksi (1948, 25). Molemmat ovat nykyäänkin alueita Perniössä. Käytän tässä muotoa Loppela, koska en ole perehtynyt muihin lähteisiin, jotka voisivat osoittaa, kummasta tilasta on kyse.

⁶⁵ DF 742 (REA 195).

⁶⁶ DF 1122 (FMU 1122). ”*Nos Albertus, Dei gracia Sweorum Gothorumque rex, cupientes sacrosanctam Aboensem ecclesiam merito pre ceteris honorare [. . .], prebende in honorem et laudem sancti Sigfridi episcopi et confessoris infra dictam ecclesiam de nouo fundate bona nostra Loppalae parrochie Bernå [. . .], cum omnibus et singulis eorundem bonorum pertinenciis - - annectimus, donamus et tradimus cum omni tam proprietatis dominio quam possessionis iure perpetuo et irreuocabiler possidenda, [. . .].*”

DF 1122: ”*Me Albertus, Jumalan armosta svean- ja götanmaalaisten kuningas, halutessamme ennen kaikkea ansaitusti kunnioittaa Turun pyhää kirkkoa [. . .] liitämme, annamme ja luovutamme prebendalle, joka on äskettäin perustettu alla mainittuun kirkkoon pyhän Sigfridin, piispan ja tunnustajan, kunniaksi ja ylistykseksi, tilamme Loppelan Perniön seurakunnassa [- - -] kaikkine siihen kuuluvine tiluksineen [- - -] kaikella omistus- ja hallintaoikeudella ikuisesti ja peruuttamattomasti pidettäväksi.*”

⁶⁷ Klockars 2017, 84.

piispalle ja tuomiokapitulille, että prebenda, joka on Nils Turenpojan sielun puolesta perustettu, annettaisiin kaikkine siihen kuuluvine omistuksineen Esbjörn Petterinpojan haltuun.⁶⁸ Vielä vuonna 1371 piispa Johannes Westfal todisti olleensa aiemmin läsnä, kun piispa Hemming oli Nils Turenpojan testamentin toimeenpanijoiden Erik Karlinpojan ja Sune Håkaninpojan esityksestä hyväksynyt Esbjörn Petterinpojan pyhän Sigfridin alttarin prebendan haltijaksi. Prebendaan kuului tällöin Loppelan tila Perniössä, tila Aninkaisissa Turussa sekä Aron tila Raisiossa, ja kirjeellään Westfal uudelleen vahvisti Esbjörn Petterinpojan oikeuden näihin.⁶⁹ Ehkä maallikoiden puuttuminen prebendaan valintaan on aiheuttanut epäilyksiä, minkä vuoksi piispan on täytynyt vielä myöhemmin puuttua asiaan.

Myöhemmin alttari sai lisää lahjoituksia, ja omistuksista käytiin myös kiistoja oikeudessa. Huhtikuussa 1384 päivätyssä testamentissaan Bo Joninpoika (Grip) jätti sukulaisensa Nils Turenpojan perustamalle Turun tuomiokirkon pyhän Sigfridin alttarille omistamansa ”Cazsakyron” tilan.⁷⁰ Ritari Sten Steninpoika taas lahjoitti vuonna 1387 isänsä sielun puolesta alttarille Munkenäsin (Munkkiniemen) tilan Karjalassa Virolahden pitäjässä. Lahjoituksen yhteydessä tuomiokirkolle myönnettiin oikeus vaihtaa tila tarvittaessa toiseen,

⁶⁸ DF 766 (REA 204). “[. . .] Noverint vniuersi, quod nos dominum Esbernum Petri, latorem presencium, ad prebendam in ecclesia cathedrali in Abo [. . .] pro anima dominij Nicolay Thwresson, militis bone memorie, tamquam in ipsam ius patronatus habentes, omnia et singula eidem prebende attinencia pro vsibus suis libere regnaturum tenore presencium presentamus. [. . .]”

“[. . .] Tietäkööt kaikki, että me, asiaan ikään kuin patronaatio-oikeuden omistavina, esitämme, että herra Esbjörn Petterinpoika, asian esittelijä, tulisi saamaan vapaaseen hallintaansa herra Nils Turenpojan, hyvämuistoisen sotilaan, sielun puolesta perustetun prebendan Turun tuomiokirkossa sekä kaiken tuohon prebendaan kuuluvan omaisuuden nykyisessä tilassa. [. . .]”

⁶⁹ Df 806 (REA 218). “[. . .] Per presente[s] publice protestamur, nos olim, cum adhuc in gradu canonicatus essemus constituti, interfuisse, vidisse et audisse, quod et quando circumspecti viri, dominus Ericus Karlsson videlicet et Suno Haquonsson, veri et legitimi exsecutores testamenti domini Nicolai Thwresson militis, presentabant dominum Esbernum Petri coram venerabili in Christo patre domino Haemingo, predecessore nostro, ad altare sancti Sigfridi necnon ad omnia bona et predia ipsi altari deputata et donata, predium Loppala videlicet in Baernae, Anungis circa Abo et quendam bona in Reeswm dicta Aru, ad quorum domini Erii militis et Sunonis presentacionem predictus reuerendus in Christo pater dominus Haemingus, ad hoc rogatus specialiter, supradicto domino Esberno, sic rite et legitime presentato, idem altare sancti Sigfridi in ecclesia Aboensi cum bonis supradictis canonice conferebat; quam quidem collacionem, sic rite et canonice factam, auctoritate ordinaria per presentes approbamus. [. . .]”

“[. . .] Todistamme julkisesti läsnäolijoille, että muinoin, kun vielä olimme asetettuna kanungin virkaan, olimme läsnä, näimme ja kuulimme, kun tarkat miehet, nimittäin herra Erik Karlinpoika ja Sune Håkaninpoika, herran ja sotilaan Nils Turenpojan testamentin oikeat ja lainmukaiset toimeenpanijat, esittivät Kristuksessa kunnianarvoisan isän herra Hemmingin, meidän edeltäjämme, luona herra Esbjörn Petterinpoikaa haltijaksi pyhän Sigfridin alttarille sekä kaikkeen omaisuuteen ja tiloihin, joita tuolle alttarille oli annettu ja lahjoitettu, nimittäin Loppelan tilaan Perniössä, Aninkaisiin Turun ympäristössä ja erääseen Aroksi kutsuttuun tilaan Raisiossa. Näiden herrojen, sotilas Erikin ja Sunen ehdotuksesta, kun sitä erityisesti kysyttiin, edellä mainittu Kristuksessa kunnianarvoisa isä, herra Hemming myönsi kanonisen oikeuden mukaisesti yllä mainitulle herra Esbjörnille, joka oli asianmukaisesti ja laillisesti esitelty, tuon pyhän Sigfridin alttarin Turun kirkossa sekä yllä mainitut tilat. Tuon oikealla tavalla ja kanonisen oikeuden mukaisesti tehdyn yhteenvedon hyväksymme tällä asiakirjalla säännönmukaisella vallallamme. [. . .]”

⁷⁰ DF 922 (FMU 922). Testamentti on säilynyt useana kopiona, jotka eroavat toisistaan paikoittain. Rinne (1948, 26) tulkitsee ”Catzakyron” viittaavan Äyräpään pitäjässä sijainneeseen Kuusan Kyyröön. Klockars (2017, 17–18) taas pitää toisessa kopiassa säilynyttä muotoa ”Kaxakyrta” todennäköisempänä.

lähempänä kirkkoa sijaitsevaan tilaan.⁷¹ Vuonna 1412 Sauvon kirkkoherra Henrik Jönsson myi alttarille kirkon omistamat niityt,⁷² jotka sittemmin vaihdettiin ensin vuonna 1414 Mäkipään ja Hästön tiloihin Sauvossa ja nämä taas lopulta vuonna 1444 kahteen tilaan Porvoon Hornhattulassa.⁷³ Vuosina 1413 ja 1414 alttarin omistukseen hankittiin niittyjä muun muassa Tahvion Tidika Tidinkanpojalta sekä Turun porvareilta Kaljamatilta ja Nisse Loukelta.⁷⁴ Oikeutta käytiin ainakin niityistä Raision Asikkalassa ja Lietsalassa, molemmat riidat tuomittiin alttarin hyväksi.⁷⁵ Lisäksi alkuperäiseen prebendalahjoitukseen kuuluneesta Loppelasta syntyi 1470-luvulla riita, jonka oikeus ratkaisi myös alttarin hyväksi.⁷⁶ 1400-luvun loppupuolelta ei ole säilynyt alttariin liittyviä lahjoituskirjoja tai testamentteja.

1500-luvun alussa pyhän Sigfridin prebendan hallinnasta riideltiin Roomassa asti. Ensimmäinen riita syntyi vuonna 1505, kun Svante Sture oli luvannut prebendan Erik Larsipoika Skrivarelle, mutta Linköpingin piispa Johannes Brask hankki sen itselleen paavin suostumuksella.⁷⁷ Braskin luovuttua prebendasta vuonna 1513 sen sai haltuunsa Turun arkkiteini Paavali Scheel, mutta paavi kuitenkin myönsi prebendan ensin Linköpingin dekaanille Erik Sveninpojalle ja myöhemmin vielä linköpingläiselle papille Johan Magnuksenpojalle. Tästä kehkeyti riita, jossa Scheeliä uhattiin lopulta Roomasta jopa pannaanjulistamisella. Scheel kuitenkin kuoli ennen uhkauksen toteuttamista vuonna 1516,

⁷¹ DF 960 (REA 266). "[. . .]. *Noverint vniuersi, tam posteri quam presentes, me bona mea patrimonalia in Munkkaenes sita in Karelia, parrochia Werelax, cum omnibus et singulis eorundem bonorum adiacenciis, videlicet domibus, agris, pratis, siluis, piscariis, molendinis vel molendinarum locis, infra sepes et extra, in siccis et humidis, nullis penitus exceptis, ad altare sancti Sigfridi in ecclesia Aboensi, pro anima patris mei, domini Stenonis Thwrsso, bone memorie, veraciter contulisse, alienando michi et heredibus meis et appropriando eidem altari et vicario pronunc ibidem manenti vel ei, qui pro ipso in ea(n)dem prebenda fuerit, in perpetuum possidenda. Insuper ego, idem Steno miles, do et concedo predicto vicario et successoribus suis plenam auctoritatem bona predicta viciniis altari prescripto, cum consensu et consilio domini episcopi eiusdem ecclesie Aboensis et capituli sui, ad commodum eiusdem vicarii et successorum suorum rationabiliter permutandi. [. . .].*"

"[. . .]. Tietäkööt kaikki, niin jälkipolvet kuin nykyisetkin, että olen todella luovuttanut isänperintöni, joka sijaitsee Munkkiniemessä Karjalassa, Vehkalahden seurakunnassa, kaikkine siihen liittyvine omistuksineen, nimittäin taloineen, peltoineen, niittyineen, metsineen, kalalampineen, myllyineen tai myllyn paikkoineen, aitojen sisällä ja ulkopuolella, kuivalla maalla ja kostealla, minkään jäämättä pois, isäni, hyvämuistaisen herra Sten Turenpojan muistoksi pyhän Sigfridin alttarille Turun kirkossa luovuttaen omistuksen minulta ja perillisiltäni tuolle alttarille ja sillä nyt olevalle papille tai sille, joka hänen tilalleen tuohon prebendaan tulee, ikuisiksi ajoiksi. Lisäksi minä, sama Sten sotilas, annan ja luovutan edellä mainitulle papille ja hänen seuraajilleen täyden vallan Turun kirkon herra piispan ja kapitulin suostumuksella ja päätöksellä järkevästi vaihtaa edellä mainittu omaisuus määrättyä alttaria läheisempään tilaan tuon papin ja hänen seuraajiensa eduksi."

⁷² DF 1377 (FMU 1377)

⁷³⁷⁴ Rinne 1948, 26–27; asiakirjoissa DF 1440 (FMU 1440) ja DF 2599 (FMU 2599) käsitellään näitä vaihtoja.

⁷⁴ DF 1397 (REA 338); DF 1429 (REA 344).

⁷⁵ DF 1425 (REA 343); DF 1632 (FMU 1632).

⁷⁶ DF 3643 (FMU 3643); DF 3646 (FMU 3646).

⁷⁷ Rinne 1948, 28. Asiaa käsitellään asiakirjoissa DF 5145 (FMU 5145) ja DF 5194 (FMU 5194).

jolloin Erik Sveninpoika sai prebendan haltuunsa.⁷⁸ Alttarin prebendaateista on mainintoja asiakirjoissa vuoteen 1556 asti. Tämän jälkeen toiminta lienee hiipunut reformaation myötä.

Pyhän Sigfridin alttarin prebendan taloudellista arvoa suhteessa muihin alttariprebendoihin voi karkeasti selvittää vertaamalla alttarien omistuksia Mikael Agricolan vuosina 1541–1545 tekemän, Turun tuomiokirkon papiston tuloja koskevan selvityksen avulla.⁷⁹ Pyhän Sigfridin alttarin prebendaan kuului tällöin yhteensä yhdeksän tilaa. Näistä viittä eli Aninkaista Röntämäessä, Arolaa Raisiossa, Loppalaa Perniössä sekä kahta muuta tilaa samassa kylässä viljelivät tuottolampuodit, jotka maksoivat prebendalle vuokran vuosituotostaan pääasiassa viljana. Kahdella tilalla Porvoon Hornhattulassa sekä kahdella tilalla Virolahdella oli sopimusveroviljelijät, jotka maksoivat vuokransa rahana. Tilojen määrä on keskitasoa, kun verrataan muiden alttariprebendojen omistamien tilojen määrään. Pyhän Henrikin prebenda oli yli 50 tilan omistuksillaan omaa luokkaansa, mutta pyhän ruumiinkin prebendalla oli kolmisenkymmentä tilaa. Muiden prebendojen omistukset vaihtelivat yhdestä kuuteentoista tilaan. Pelkästään tilojen määrä ei tietenkään vielä kerro mitään prebendan saamista tuloista. Agricolan selvityksen aikaan pyhän Sigfridin prebendan omistuksilla ei mennyt kovin hyvin, sillä Perniön tiloilta halla oli vienyt koko sadon ja Aninkaisten sekä Arolan tilat taas oli ryöstetty muutamaa vuotta aikaisemmin tanskalaisten toimesta eikä niillä sen vuoksi ollut lainkaan irtainta sijoitusomaisuutta, esimerkiksi eläimiä. Tiloista kuitenkin erityisesti Aninkainen oli ilmeisesti aika suuri. Agricola ilmoitti viljoista maksetut tuottoverot punnissa ja panneissa, mutta ei tiedetä, minkä alueen järjestelmää hän käytti. Näin tilojen tuottoja on mahdoton vertailla tarkasti. Millä järjestelmällä tahansa laskettuna Aninkainen tuotti yli prebendatilojen keskiarvon. On kuitenkin huomioitava, että tämä vertailu koskee vain kyseistä ajankohtaa, sillä prebendojen omistuksissa tapahtui ajan myötä muutoksia, kuten edellä käsiteltyt asiakirjat osoittavat.

3.2 Sipoon Pyhän Sigfridin kirkko

Keskiaikaiset kirkot on yleensä vihitty jonkun pyhimyksen nimikkokirkoiksi. Kirkon suojelupyhimys toimi samalla koko pitäjän suojelijana, ja hänen juhlapyhänään vietettiin tavallista juhlavampi messu. Juhlamessun yhteydessä järjestettiin usein myös markkinat, joiden vietto muuttui reformaation jälkeen kansanperinteeksi ja saattoi jatkua vielä vuosisatojen ajan,

⁷⁸ Rinne 1948, 28–29. Erik Sveninpojasta DF 5646 (FMU 5646) ja DF 5647 (FMU 5647); Johan Magnuksenpojasta DF 5648 (FMU 5648) ja DF 5651 (FMU 5651).

⁷⁹ Agricola, passim.

joissain tapauksissa nykypäivään asti.⁸⁰ Esimerkiksi Martin ja Heikin markkinoita vietetään edelleen Suomessa, ja Sigfridin markkinoiden vietto jatkuu Växjössä.

Sipoon vanha kirkko on ainoa tietävästi pyhälle Sigfridille omistettu kirkko Suomessa. Nykyään kirkko tunnetaan yleisesti Pyhän Sigfrin kirkkona, mutta dedikaatiosta ei ole säilynyt kirjallisia aikalaistodisteita ja käsitys kirkon suojeluspyhimyksestä perustuu perimätiedolle. Vahvistusta dedikaatiolle on haettu muun muassa seudun paikannimistä ja kansanperinteestä, alueella on esimerkiksi perimätiedon mukaan ollut pyhän Sigfridin terveyslähde.⁸¹ Kansanperinteen synnyn ajoitus tosin on usein epäselvä, joten sitä tuskin voi pitää todisteena kirkon keskiaikaisesta dedikaatiosta. Martti Linnan mukaan Sipoon nimi voisi olla johdettu sanasta Sigfridsbo, mutta hän toteaa myös, että Sigfridin yhdistäminen Sipooseen saattaa itse asiassa olla samankaltaisista nimistä johtuva sekaannus.⁸² Sipoon nimen synnystä onkin monia teorioita: nimi voi esimerkiksi perustua muinaisruotsalaiseen nimeen Sibbe tai vironkieliseen liikettä ilmaisevaan sanaan sibama.⁸³

Sipoon kivikirkon rakentaminen on aloitettu 1440-luvulla,⁸⁴ mutta seudulle lienee rakennettu ensimmäinen puukirkko jo 1200-luvun lopussa tai viimeistään 1300-luvun alussa. Mikäli pyhä Sigfrid todella on Sipoon kirkon suojeluspyhimys, hän on voinut olla sitä jo puukirkkoaikana: koska kirkon suojeluspyhimys toimi myös koko pitäjän suojelijana, suojelussuhde jatkui yleensä monen kirkkosukupolven ajan. Kivikirkko hylättiin huonokuntoisena 1880-luvulla usean vuosikymmenen ajaksi, ja sen irtaimistosta osa siirrettiin Porvoon museoon, osa myytiin huutokaupalla. Mitään Sigfridin kulttiin liittyvää esineistöä ei tunneta. Maalaukset ovat niin sanottuja primitiivisiä maalauksia, ja ne ovat pääosin koristeaiheita. Ihmishahmoja on kaksi: toinen on mahdollisesti kirkon rakentajamestarin tunnuskuva ja toinen esittää kelloja soittavaa lukkaria.⁸⁵ Veistoksia on säilynyt vain yksi, kirkossa esillä oleva 1500-luvun alussa Suomessa tehty triumfikrusifiksi.

3.3 Kirkkotaide

Keskiajan kirkot olivat usein runsaasti koristeltuja. Maalausten ja veistosten avulla opetettiin lukutaidotonta kansaa, ja niiden tarkoitus oli myös herättää hartautta. Myös erilaiset sakramenteissa ja palveluksissa käytetyt astiat ja esineet oli koristeltu rikkaasti, usein

⁸⁰ Ks. esim. Wallin 1896, 54–55.

⁸¹ Wallin 1896, 75.

⁸² Linna 1996, 166.

⁸³ Rantanen & Kuvaja 1994, 69.

⁸⁴ Hiekkanen 2014, 470–475.

⁸⁵ Halla-Seppälä & Teckenberg 1993, 14–15.

pyhimysten kuvilla. Pyhimyskulteissa kuvilla oli keskeinen merkitys, sillä pyhimyskuvat toimivat välikappaleina, joiden kautta rukoilija sai yhteyden taivaassa oleviin pyhimyksiin. Veistokset osallistuivat myös aktiivisina toimijoina kirkollisiin toimituksiin esimerkiksi juhlapäivinä järjestettävissä kulkueissa: pyhimys ikään kuin osallistui juhlapäivänsä viettoon veistoksensa välityksellä.⁸⁶

Veistokset olivat kirkkotilassa usein kaapissa, joko monta veistosta sisältävässä alttarikaapissa, joka oli todennäköisesti sijoitettu pääalttarille, tai vain yhden veistoksen sisältävässä pyhimyskaapissa, joka oli ehkä sivualttarilla. Lisäksi oli täysplastisia veistoksia, jotka oli asetettu kirkkosaliin niin, että niitä voi katsoa joka suunnasta. Suomessa on säilynyt yhteensä yli 800 alttarikaappia ja puuveistosta, joista yli puolet on peräisin vuosien 1470 ja 1520 väliseltä ajanjaksolta. Veistoksia sekä tuotiin ulkomailta että varsinkin myöhäiskeskiajalla tehtiin myös kotimaassa.⁸⁷

Koska veistosten opetusfunktio ja pyhimysten puoleen kääntyminen onnistuivat vain, jos ihmiset tunnistivat kuvatut hahmot, pyhimyksille kehittyi tietty ikonografia. Pyhimys kuvattiin käytännössä aina samassa, hänen asemaansa tai taustaansa korostavassa asussa, ja hänen käsissään tai jalkojensa juuressa olivat hänen henkilökohtaiset attribuutinsa. Attribuutit olivat yleensä peräisin pyhimyslegendoista, ja ne saattoivat viitata esimerkiksi teloitusvälineeseen, jolla marttyyri oli saanut surmansa. Pyhä Sigfrid kuvataan aina asemansa mukaisesti piispan asussa, ja hänen attribuuttinaan on kori, jossa on hänen kolmen sisarenpoikansa Unamanin, Sunamanin ja Vinamanin irtihakatut päät.

Suomen kirkoissa on tietääkseni säilynyt vain neljä varmasti Sigfridiksi tunnistettavaa pyhimyskuvaa. Yhtään Sigfridiä esittävää maalausta ei ole säilynyt,⁸⁸ mutta puuveistoksia tunnetaan kolme. Ne ovat peräisin Finströmin, Liedon ja Pohjan kirkoista. Olga Alice Nygrenin mukaan myös Houtskärin kirkossa olisi ollut Sigfridin veistos,⁸⁹ mutta tätä ei löydy Meinanderin eikä Nordmanin luetteloista eikä myöskään Houtskärin kirkkoa koskevista julkaisuista. Katri Vuolan mukaan veistos saattaa kuulua johonkin museokokoelmaan tai olla yksityisomistuksessa.⁹⁰

Finströmin kirkon Sigfrid kuuluu alttarikaappiin ja on edelleen esillä kirkossa. Todennäköisesti Ruotsissa vuoden 1470 tienoilla tehdyn kaapin keskellä on pietà-veistos, jonka sivuilla ovat pyhät Mikael ja Yrjö. Siivissä eli kaapin ovissa ovat vasemmalla pyhä Henrik ja

⁸⁶ Kirkkotaiteen merkityksestä ks. esim. Edgren 2000.

⁸⁷ Hiekkänen 2014, 43.

⁸⁸ Nilsén 1986, 39.

⁸⁹ Nygren 1945, 190.

⁹⁰ Vuola, sähköposti 14.1.2020.

naispyhimys⁹¹, oikealla pyhät Birgitta ja Sigfrid.⁹² Sigfridillä on piispan asu, sinisellä vuorattu punainen viitta, kultainen dalmatika ja mitra, vasemmassa kädessä piispansauva ja oikeassa kädessä astia, jossa on kolme päätä. Olga Alice Nyströmin mukaan Sigfridin esiintyminen yhdessä Birgitan kanssa on yleistä ruotsalaisessa kirkkotaiteessa.⁹³ Tämä on luontevaa, sillä Sigfrid oli yksi Birgitan näyissään kohtaamista pyhimyksistä.

Kuva 2: Liedon kirkon pyhä Sigfrid. Turun museokeskus.
[https://finna.fi/Record/musketi_tmk.M20:TMM4815:]

Liedon kirkosta on säilynyt yhteensä lähes 30 veistosta, joista osa on edelleen esillä kirkossa. Pyhä Sigfrid kuuluu nykyisin kuitenkin Turun museokeskuksen kokoelmiin, ja se on esillä Turun linnassa. Koivusta tehty veistos on kotimaista työtä myöhäiskeskiajalta. Vain 43 senttiä korkea veistos on kuulunut alttarikaappiin, josta on säilynyt myös pyhän Barbaran veistos. Tässäkin Sigfrid on piispan asussa ja hänen oikeassa kädessään on astia, jossa on kolme päätä. Vasen käsi on kadonnut.⁹⁴

⁹¹ Meinanderin (1908, 224) mukaan pyhä Barbara, Nordmanin (1964, 429) mukaan pyhä Gertrud ja Ringbomin (2012) mukaan Skänningens pyhä Ingrid.

⁹² Meinander 1908, 224; Nordman 1964, 429.

⁹³ Nygren 1945, 190.

⁹⁴ Meinander 1908, 271; Nordman 1964, 523; Riska 1964, 263.

Kuva 3: Pohjan kirkon pyhä Sigfrid. Kansallismuseo, historialliset kokoelmat.

[<https://finna.fi/Record/musketti.M012:H1132:>]

Pohjan kirkon Sigfrid on nykyisin Kansallismuseon kokoelmassa. Se on tehty 1400-luvun loppupuolella. 110 cm korkea veistos on täysplastinen mutta takaa viimeistelemätön.⁹⁵ Veistos on voinut joko olla pyhimyskaapissa tai seistä kirkkosalissa itsenäisesti. Ikonografia on jälleen tyypillinen: Sigfrid on kuvattu piispan asussa ja hänen vasemmassa kädessään olevassa astiassa on kolme päätä.

Neljäs Sigfridin kuva on pyhän Henrikin sarkofagissa Nousiaisten kirkossa.⁹⁶ Sarkofagi on tuotu kirkkoon perimätiedon mukaan vuonna 1429, ja se on asetettu oletetun pyhän Henrikin haudan päälle. Vainajan jäännökset on kuitenkin kuljetettu pois useassa vaiheessa, ja sarkofagi on itse asiassa kenotafi eli muistoarkku. Arkun runko on kalkkikiveä, ja se on koristeltu sivuilta ja päältä messinkilaatoin. Kansilevyn keskelle on kaiverettu pyhä Henrik, joka polkee jalkoihinsa Lallia. Hänen jalkojensa juuressa on sarkofagin lahjoittaja, piispa Maunu Tavast. Henrikin sivuilla on kuvattu pienissä nisseissä pään korkeudella apostolit Pietari, Paavali, Andreas ja Johannes ja lantion kohdalla kuningaspyhimykset Olavi ja Erik sekä pyhimyspiispat Sigfrid ja Eskil. Jalkojen vieressä ovat pyhät Katariina Aleksandrialainen, Margareeta

⁹⁵ Meinander 1908, 277; Nordman 1964, 515; Finna: Pyhä Sigfrid, Kansallismuseo [<https://finna.fi/Record/musketti.M012:H1132:>].

⁹⁶ Alkuperäinen sarkofagi on edelleen Nousiaisten kirkossa, kopio on esillä Kansallismuseossa.

Antiokialainen, Birgitta ja Helena Skövdelaäinen. Työ on tilattu Flanderista, mutta kuvat on todennäköisesti suunniteltu Suomessa, sillä sivujen messinkilaatoissa on kuvattu yksityiskohtia Henrikin elämästä.⁹⁷ Pyhän Henrikin sarkofagin ei voi kuvituksestaan huolimatta kuitenkaan katsoa todistavan pyhän Sigfridin kultin esiintymisestä Nousiaisten kirkossa, sillä sarkofagi on puhtaasti Henrikin kulttiin liittyvä esine. Sen sijaan kuvitus kertoo, että tilaaja, Turun piispa, on katsonut pyhän Sigfridin soveltuvan pyhän Henrikin, hiippakunnan suojeluspyhimyksen, kumppaniksi.

⁹⁷ Edgen 1996, 40–47.

4 Pyhän Sigfridin liturginen käytäntö Turun hiippakunnassa

Keskiaikainen pyhimyskultti näkyi aineellisten ilmentymien ohella keskeisesti liturgisessa käytännössä eli pyhimyksen juhlapäivän hetkipalveluksissa ja messussa. Hetkipalveluksia (*horae canonicae, opus dei, officium divinum*) eli rukoushetkiä olivat ensimmäinen *vesper* pyhimyksen juhlapäivää edeltävänä iltana auringon laskiessa, aamuyöstä vietetty *matutinum* sekä *laudes* auringon nousun aikaan, *prima* päivän ensimmäisellä lyönnillä, *tertia* kolmannella lyönnillä, *sexta* kuudennella lyönnillä ja *nona* yhdeksännellä lyönnillä, toinen *vesper* auringon taas laskiessa sekä *completorium* ennen nukkumaanmenoa. Messun ajankohta vaihteli päivän mukaan, usein se toimitettiin *prima-* ja *tertia*-hetkien välillä.⁹⁸

Pyhimyksen juhlapäivän hetkipalveluksissa laulettiin tai resitoitiin pyhimykseen ja hänen toimintaansa liittyviä lauluja, rukouksia ja raamatuntekstejä sekä luettiin pyhimyksen elämästä ja ihmeistä kertovia tekstikappaleita eli pyhimyslegendaa. Juhlapäivän messussa oli myös osia, jotka kuvastivat pyhimyksen elämää ja tekoja. Palvelusten toimittamista varten seurakuntakirkoissa on arvioitu olleen kolmesta kahdeksaan liturgista kirjaa, jotka sisälsivät palveluksissa käytetyt tekstit ja laulut sekä ohjeet sakramenttien toimittamista varten.⁹⁹ Hetkipalveluksissa tekstit luettiin *breviariumista*, ja laulut oli kerätty *antiphonariumiin* sekä mahdollisesti *hymnariumiin*. Lisäksi voitiin käyttää psalmikirjaa eli *psalteriumia* ja pyhimyslegendat sisältänyttä *legendariumia*. Messun tekstit taas oli kerätty *missaleen* ja laulut *gradualeen*, ja Raamatun lukukappaleita varten oli erillinen *lectionarium* ja evankeliumikirja. Lisäksi kirkollisten toimitusten suorittamisesta määrättiin *manualessa*.¹⁰⁰ Pyhän Sigfridin liturgiseen käytäntöön kuuluvia tekstejä on säilynyt jonkin verran sekä Ruotsissa että Suomessa. Tässä luvussa tarkastelen ensin Sigfridin liturgian kehitystä ja eri versioita, ja käyn sen jälkeen läpi Turun hiippakunnassa säilyneet liturgiset aineistot. Lopuksi analysoin aineiston sisällön suhteessa liturgian kehitykseen ja muiden Uppsalan kirkkoprovinsiin kuuluvien hiippakuntien liturgiseen käytäntöön.

4.1 Liturgian kehitys ja eri versiot

Sven Helander on hahmotellut Ruotsin yleisen liturgisen kehityksen seuraavasti:¹⁰¹

⁹⁸ Hughes 1995, 14–19; ks. myös Heikkilä & Lehmijoki-Gardner 2004, 397; Lundén 1983, 185–186.

⁹⁹ Helander 1993, 103.

¹⁰⁰ Helander 1993, 103–104; Knuutila 2006, 281–282.

¹⁰¹ Helander 2001, 49, 81, 110; ks. myös Brunius 2008, 11–12.

1. Lähetyssajasta noin 1200-luvun taitteeseen liturginen aineisto oli pääosin peräisin Manner-Euroopasta ja Englannista. Eri hiippakuntien välillä ei voi vielä havaita eroja. Pohjoismaisia pyhimyksiä ei esiinny teksteissä.
2. 1200-luvun alkupuolella keskieuropalaisten tekstien rinnalle tuli vaikutteita Lundin arkkihiippakunnasta. Liturgisia tekstejä alettiin tuottaa paikallisesti Ruotsissa, ja ensimmäiset pohjoismaisten pyhimysten liturgiat alkoivat muodostua.
3. 1200-luvun loppupuolelta alkaen tuomiokapitulien ja hiippakuntien jaot Ruotsissa vahvistuivat, ja hiippakuntien omat liturgiset käytännöt erottuivat toisistaan. Samalla pohjoismaisten pyhimysten merkitys kasvoi.
4. 1300-luvun loppupuolella liturginen käytäntö kehittyi edelleen ja pyhimysten juhlapäivien vietto vakiintui.
5. 1400-luvun aikana liturginen kehitys vakiintui ja saavutti huippunsa hiippakuntiin hankituissa painetuissa liturgisissa kirjoissa, joilla pyrittiin yhdenmukaistamaan liturgia koko hiippakunnan alueella. Näitä kirjoja olivat messuun tarkoitetut *Missale Upsalense vetus* 1484, *Missale Strengnense* 1487, *Missale Aboense* 1488, *Graduale Arosiense* noin 1500 ja *Missale Upsalense novum* 1513 sekä hetkipalveluksiin tarkoitetut *Breviarium Lincopense* 1493, *Breviarium Strengnense* 1495, *Breviarium Upsalense* 1496, *Breviarium Scarense* 1498 ja *Breviarium Arosiense* 1513.¹⁰²

Sigfridin kultin ja sitä myötä liturgian kehittyminen liittyvät edellä kuvatuista vaiheista toiseen ja kolmanteen. Liturgia on todennäköisesti kirjoitettu Växjössä, pyhimyskultin synty- ja keskuspaikassa, 1200-luvun alkupuolella.¹⁰³ Varhaisimmat säilyneet lähteet ovat 1200-luvun loppupuolelta, ja ne ovat kaikki fragmentaarisia. Näistä Toresundin breviarium ja Smålandista, mahdollisesti Växjöstä peräisin oleva breviarium sisältävät osia hetkipalvelusliturgiasta, Linköpingistä peräisin oleva breviarium cum missali taas osia sekä hetkipalvelus- että messuliturgiasta.¹⁰⁴ Lisäksi vanhimpiin lähteisiin kuuluu British Library kokoelmissa oleva, niin ikään 1200-luvun loppupuolelta oleva ruotsalainen breviarium, joka sisältää lyhennetyssä

¹⁰² Brunius 2008, 10.

¹⁰³ Esim. Lundén 1983, 61.

¹⁰⁴ Schmid 1934, Bil. 2; Lundén 1983, 177; Brunius 2008, Tab. 36; Ellis Nilsson 2015, Table 3.9. Toresundin breviarium MPO Fr. 25013 (CCM BR Mi 1), editio Önnersfors 1968, 64–80. Smålandilainen breviarium MPO Fr. 7015, editio Önnersfors 1968, 80–82. Linköpingin breviarium cum missali MPO Fr. 25020 (CCM Br Mi 6).

muodossa hetkipalvelusten lukukappaleet eli Sigfridin pyhimylegenda.¹⁰⁵ 1300–1500-luvuilta peräisin olevia Sigfridin hetkipalvelus- tai messuliturgian osittain tai kokonaan sisältäviä fragmentteja ja codexeja tunnetaan kaikista ruotsalaisista hiippakunnista Turku mukaan luettuna sekä myös Roskildesta, Tanskasta. Sigfridin liturgia sisältyy myös painettuihin messu- ja hetkipalveluskirjoihin. Varsinaisten liturgisten kirjojen ja kirjafragmenttien ohella tärkeitä lähteitä ovat vuoden 1400 tienoilla kirjoitettu Codex Laurentii Odonis, johon on ilmeisesti pyritty keräämään kaikki Sigfridin liturgian versiot, sekä Codex Lincopensis T 62, joka on noin vuonna 1520 puhtaaksikirjoitettu kopio vanhemmasta, sittemmin kadonneesta växjöläisestä breviariumista.¹⁰⁶

Hetkipalvelusliturgia

Ruotsissa ei keskiajalla ollut missään vaiheessa yhtä, kaikissa hiippakunnissa samanaikaisesti käytössä ollutta liturgiaa, vaan jokaisella hiippakunnalla oli oma liturginen perinteensä.¹⁰⁷ Niinpä myös Sigfridin liturgia kehittyi eri hiippakunnissa erilaiseksi. Hetkipalvelusliturgiasta tunnetaan kolme eri versiota, joiden laulettavien osien rakenne on koottu oheiseen taulukkoon (Taulukko 1). Näiden erityisesti Sigfridille tehtyjen osien lisäksi hetkipalvelusliturgiaan kuului rukouksia, Raamatusta peräisin olevia tekstejä ja psalmeja sekä pyhimyslegenda.

¹⁰⁵ BL Add. 40146, ks. Jørgensen 1933, 190–193; Schmid 1942, 82–83. Legenda kuuluu olennaisena osana pyhimyksen hetkipalvelusliturgiaan. Koska kuitenkin Sigfridin legenda on käsitelty jo aiemmin, keskityn tässä luvussa liturgian muihin osiin.

¹⁰⁶ Lundén 1983, 177–178. Codex Laurentii Odonis oli Säcksische Landesbibliothekissa Dresdenissä, jossa se tuhoutui pommituksessa vuonna 1945. Kopio on Kungliga biblioteketissa Tukholmassa. Käsikirjoitus sisältää Sigfridin kaikki kolme tunnettua hetkipalvelusliturgian versiota sekä messun sekvenssit.

¹⁰⁷ Ks. esim. Brunius 2008, 1–2.

Näissä liturgian perusrakenne on aina sama, mutta pieniä eroja saattaa kuitenkin olla yksittäisten laulujen osalta: joitakin jätettiin pois tai korvattiin esimerkiksi uudemman liturgian vastaavilla.¹⁰⁸

Toinen versio Sigfridin hetkipalvelusliturgiasta on peräisin Skarasta. Tämänkin liturgian pohjana oli *Celebremus carissimi*, mutta seitsemän antifonia ja yksi responsorium korvattiin toisilla, mahdollisesti Skaran piispan Brynolf Algotssonin (k. 1317) kirjoittamilla säkeistöillä. Tämä hetkipalvelusliturgia tunnetaan nimellä *Celebremus carissimi* 2.¹⁰⁹ Versio ei ilmeisesti juurikaan levinnyt Skaran hiippakunnan ulkopuolelle.

Kolmas versio, alkusanojensa mukaan nimellä *Sanctus Sigfridus* tunnettu *officium novum* kirjoitettiin Växjössä 1300-luvun lopussa. *Sanctus Sigfridus* -liturgiassa on edelleen kolme edellä mainittua *Celebremus carissimi* -liturgian riimillistä hymniä, mutta kaikki proosamuotoiset osat on korvattu uusilla riimillisillä säkeistöillä. Uusi liturgia ei kuitenkaan levinnyt Växjöstä laajalle, vaan suurin osa hiippakunnista pitäytyi edelleen vanhassa *Celebremus carissimi* -liturgiassa. Växjön ulkopuolella *Sanctus Sigfridus* -version tiedetään olleen käytössä ainoastaan Roskildessa ja Turussa.¹¹⁰ Roskilde selittyy sillä, että *Sanctus Sigfriduksen* kirjoittamisen aikaan 1300-luvun loppupuolella Växjön piispana oli tanskalainen Petrus Johannis Lodehat, joka sittemmin toimi Roskilden piispana ja muun muassa perusti Roskilden tuomiokirkkoon pyhän Sigfridin kappelin.¹¹¹ Turkuun palaan myöhemmin tässä luvussa.

Messuliturgia

Kuten hetkipalvelusliturgia, myös Sigfridin messu kehittyi eri hiippakunnissa eri tavalla. Pyhimyksen juhlapäivän messu noudatti läntisen kirkon yleistä messukaavaa, jossa on sekä päivästä toiseen toistuvia kiinteitä kohtia että päivittäin vaihtuvia kohtia. Kohdat on listattu oheisessa taulukossa (Taulukko 2).

¹⁰⁸ Helander 2001, 309–310.

¹⁰⁹ Lundén 1983, 63–64. *Celebremus carissimi* on mm. edellä mainitussa Toresundin breviariumissa, editio Önnersfors 1968, 64–68. *Celebremus carissimi* 2 on julkaistu Lundén 1983, 64–71. Nilsson 2010 on julkaissut kommentoituna molemmat versiot nuotteineen.

¹¹⁰ Lundén 1983, 177–178, 185–186. *Sanctus Sigfridus* on julkaistu Lundén 1983, 187–211; Önnersfors 1968, 83–109. Breviarium Aboensesta (Cod. Holm. 56 A) ks. Maliniemi 1957.

¹¹¹ Schmid 1931, 112–113.

Pääosat	Kiinteät kohdat	Vaihtuvat kohdat	Pyhän Sigfridin messu
Esimessu			
<i>Johdanto</i>		Introitus	Statuit ei / Gaudeamus
	Kyrie		
	Gloria		
Sanaosa			
		Collecta	Omnipotens sempiterne Deus / Deus qui beatum Sigfridum
		Epistola	Ecce sacerdos
		Graduale	Ecce sacerdos / O iusti / Iuravit Dominus
		Versus alleluiaticus	O decus presulum / Sigfride Werendie
		Tractus	Beatus vir / Desiderium / Ecce vir prudens
		Sequentia	Clara laude / Confessorum flos corone / Salve gemma confessorum
		Evangelium	Homo quidam nobilis / Vigilare / Homo quidam peregre
	Credo		
Ehtoollisosa			
<i>Uhrirituaalit</i>		Offertorium	Veritas mea
		Secreta	Sancti Sigfridi confessoris / Deus fidelium remunerator / Sacrificium tibi Domine / Presencia munera
<i>Eukaristiset rukoukset</i>	Prefatio		
	Sanctus		
	Canon missae		
<i>Ehtoollinen</i>	Pater noster		
	Agnus Dei		
		Communio	Beatus servus / Fidelis servus
		Postcommunio	Deus qui populo tuo / Plebs tua Domine
Päätösosa	Ite missa est		

Taulukko 2: Pyhän Sigfridin messuliturgia. Taulukko Knuutilan 2010, 347–348, mukaan. Sigfridin messun osista Schmid 1934, Bil. 2; Schmid & Odenius 1972, *passim*; Brunius 2008, Tab. 36–40.

Messun vaihtuvat eli päivän pyhimyksen mukaan valitut kohdat ovat messukirjaan kirjatut *introitus*-alkuvirsi, *collecta*-rukous (myös nimellä *oratio*), raamatunteksti *epistola*, *graduale*-laulu, lyhyt hallelujasäe *versus alleluiaticus*, paaston aikana laulettava *tractus*, *sequentia*-laulu eli sekvenssi, päivän *evangelium*, ehtoollisosan uhrirituaaleihin kuuluvat *offertorium*, jonka aikana pappi valmistelee uhrin, sekä hiljainen rukous *secretata*, ehtoollisen aikana laulettava *communio* ja lopuksi *postcommunio*-rukous (myös nimellä *complenda*). Pyhimysten messuissa ainoastaan hallelujasäe ja sekvenssi on kirjoitettu erityisesti kyseistä messua varten, muut vaihtuvat osat kuuluvat messukirjan *commune de sanctorum* -osioon eli kaikille pyhimyksille.

yhteisiin teksteihin, jotka ovat pääosin peräisin Raamatusta. *Commune*-osio on vielä jaoteltu pyhimystyyppin mukaan, Sigfridin tekstit ovat peräisin tunnustajapiispojen osiosta *commune confessoris pontificis*.

Sigfridin messusta tunnetaan kaksi hallelujasäettä, *O decus presulum* ja *Sigfride Werendie*, sekä kolme sekvenssiä, *Clara laude*, *Confessorum flos corone* ja *Salve gemma confessorum*. Hallelujasäkeistä *O decus presulum* on vanhempi, ja se esiintyy muun muassa kaikissa painetuissa messukirjoissa Missale Aboensea lukuun ottamatta.¹¹² *Sigfride Werendie* on kirjoitettu samaan aikaan *Sanctus Sigfridus* -hetkipalvelusliturgian kanssa 1300–1400-lukujen vaihteessa, ja se esiintyy säilyneissä lähteissä huomattavasti *O decus presulum* -sekvenssiä harvemmin.¹¹³ Sekvensseistä *Clara laude* on vanhin, se on kirjoitettu todennäköisesti samaan aikaan *Celebremus carissimi* -hetkipalvelusliturgian kanssa.¹¹⁴ Se on myös säilyneissä lähteissä yleisin. *Confessorum flos corone* on Lundénin mukaan kirjoitettu 1300- tai 1400-luvulla joko Växjössä tai Linköpingissä.¹¹⁵ Se tunnetaan myöhäiskeskiaikaisista lähteistä Linköpingistä sekä yhdestä gradualesta, joka on mahdollisesti peräisin Växjöstä.¹¹⁶ *Salve gemma confessorum* on sekvensseistä harvinaisin, se on säilynyt ilmeisesti vain Codex Laurentii Odonii -käsikirjoituksessa.¹¹⁷

Hallelujasäkeen ja sekvenssin eri versioiden lisäksi hiippakunnissa käytettiin myös eri *commune*-tekstejä, ja painetut missalet ovat kaikki toisistaan joiltain osin poikkeavia.¹¹⁸ *Epistola* ja *offertorium* ovat ainoat kohdat, jotka ovat samat kaikissa säilyneissä lähteissä, *introitus* on useimmissa lähteissä *Statuit ei*. Muut kohdat vaihtelevat (ks. Taulukko 2).

4.2 Turun hiippakunnassa käytetty liturginen aineisto

Pyhään Sigfridin liittyvää liturgista aineistoa, jonka on osoitettu olleen käytössä Turun hiippakunnassa, on säilynyt painetussa Missale Aboensessa, niin sanotussa Breviarium Aboensessa, Vöyrin antifonariumissa, Kangasalla käytössä olleeseen painettuun breviariumiin sisältyvässä käsikirjoitetussa liitteessä sekä yhteensä kahdeksassa liturgisista kirjoista peräisin olevassa fragmentissa, joita säilytetään Kansalliskirjastossa.¹¹⁹ Lisäksi Kansalliskirjaston

¹¹² Brunius 2008, Tab 40.

¹¹³ Lundén 1983, 211; Schmid & Odenius 1972, 4.

¹¹⁴ Lundén 1983, 212.

¹¹⁵ Lundén 1983, 212.

¹¹⁶ Björkvall 2015, 45, 51.

¹¹⁷ Editoitu Önnersfors 1968, 111. Esimerkiksi Björkvallin sekvenssejä koskevassa tutkimuksessa (2015) *Salve gemma confessorum* -sekvenssiä ei mainita lainkaan.

¹¹⁸ Brunius 2008, Tab. 36–40.

¹¹⁹ MA, 489–491; Breviarium Aboense (Cod. Holm. A 56) editoitu Maliniemi 1957; Vöyrin antifonarium, käsikirjoitus 1a, Vöyrin kirkonarkisto; Breviarium MS CV.IV.20; fragmentit F.m.I.145, F.m.I.207, F.m.I.280, F.m.I.356, F.m.II.107, F.m.II.121, F.m.IV.163, F.m.IV.190.

kokoelmassa on viisi Sigfridin liturgian osia sisältävää fragmenttia, joita on joko oletettu käytetyn Ruotsissa tai käyttöpaikka ei ole lainkaan tiedossa.¹²⁰ Ruotsin Riksarkivetin keskiaikaisten käsikirjoitusfragmenttien kokoelmassa (MPO) on tiettävästi yhteensä neljä Sigfridin liturgian osia sisältävää fragmenttia, jotka ovat mahdollisesti olleet käytössä Turun hiippakunnassa. Näistä neljästä fragmentista huomioin tässä työssä ne kaksi, jotka on digitoitu Riksarkivetin MPO-tietokantaan.¹²¹ Kaikkien tekstien transkriptiot Breviarium Aboensea lukuun ottamatta ovat liitteessä 2.¹²²

Kansalliskirjaston ja Riksarkivetin keskiaikaiset fragmentit ovat peräisin pääosin liturgisista kirjoista, jotka menettivät merkityksensä Kustaa Vaasan kirkkouudistusten myötä. Hyödyttömäksi jääneistä kirjoista suuri osa oli tehty vahvasta pergamentista, joten ne purettiin irrallisiksi kaksoislehdiksi ja kierrätettiin hallinnon tarpeisiin. Monet lehdet päätyivät kansilehdiksi voudintileihin, joita oli alettu kirjata koko valtakunnassa uuden keskusjohtoisen hallintojärjestelmän myötä. 1800-luvulla kansilehdet irroitettiin tileistä ja niiden sisältöä alettiin selvittää. Työ on jatkunut 2000-luvulle asti. Nykyään fragmentit on digitoitu (Suomessa Kansalliskirjaston Fragmenta membranea -tietokanta, Ruotsissa Riksarkivetin Medeltida pergamentomslag -tietokanta), ja niissä on kattava hakujärjestelmä.

Hetkipalvelusliturgia

Turun hiippakuntaan ei missään vaiheessa ehditty painattaa omaa breviariumia. Sen sijaan täällä on ollut käytössä melko suuri määrä 1400-luvun lopussa painettuja dominikaaniveljeskunnan breviariumeja: Nürnbergissä vuonna 1485 painettua breviariumia on säilynyt jopa 10 kappaletta, joista osa on paikannettavissa seurakuntiin. Lisäksi on säilynyt Venetsiassa vuonna 1481 painettu breviarium sekä Pariisissa vuonna 1505 painettu breviarium, jotka ovat sisällöltään hyvin samanlaisia kuin edellä mainittu.¹²³ Säilynyt määrä on niin suuri, että hiippakunnan johto on todennäköisesti tilannut kirjoja keskitetysti. Näitä breviariumeja ei ollut sovitettu Pohjolan tarpeisiin, eikä niissä siten ollut paikallisten pyhimysten hetkipalvelustekstejä. Tekstit voitiin kuitenkin liittää kirjan loppuun käsinkirjoitettuinä lisäisivuina. Useassa kappaleessa tällaisia lisäyksiä onkin, mutta Sigfridin liittyvää tekstiä on

¹²⁰ F.m.I.262, F.m.I.327, F.m.IV.44, F.m.IV.87, F.m.IV.192.

¹²¹ Bruniuksen 2008, Tab. 38 mukaan *missale*-fragmentit 8007 ja 27696 ovat mahdollisesti peräisin Turun hiippakunnasta, *graduale*-fragmentti 6940 joko Turusta tai Uppsalasta. MPO-tietokannan metatietojen mukaan *graduale*-fragmentti 25265 saattaa olla joko Turusta tai Linköpingistä. Näistä ainoastaan fragmentit 6940 ja 8007 on digitoitu. [<https://sok.riksarkivet.se/mpo>]

¹²² Breviarium Aboensen *De Sancto Sigfrido*: Maliniemi 1957, 76–89.

¹²³ Nürnbergissä painetut breviariumit C.ö.II.33, C.IV.3, C.IV.4, C.IV.6, C.IV.20, C.IV.21, C.IV.22, C.IV.30 (Kansalliskirjasto, Helsinki). Lisäksi yksi kappale samaa breviariumia on Sastamalan (ent. Tyrvää, Kalliala) seurakunnan hallussa ja yksi Porvoon lyseon kirjastossa. Venetsiassa painettu breviarium C.IV.5, Pariisissa painettu breviarium C.IV.14 (Kansalliskirjasto, Helsinki).

säilynyt ainoastaan yhdessä eikä siinäkään ole varsinaista hetkipalvelusliturgiaa. Kangasalla käytetyn breviariumin C.IV.20 loppuun lisätyssä vihossa on pyhien Henrikin ja Erikin hetkipalvelustekstit sekä muiden pyhimysten, muun muassa pyhän Sigfridin, rukouksia. Sigfridin rukous on *Omnipotens sempiterne Deus*. Sama rukous on Missale Aboensessa sekä kaikissa säilyneissä missalefragmenteissa, joiden on osoitettu olleen käytössä Turun hiippakunnassa. Tämä täsmää Toni Schmidin huomioon, että hetkipalveluksissa luettu rukous vastaa yleensä samassa hiippakunnassa käytetyn messuliturgian *collecta*-rukousta.¹²⁴

Pyhän Sigfridin hetkipalvelusliturgia on säilynyt kokonaisuudessaan vuoden 1500 tienoilla kirjoitetussa niin sanotussa Breviarium Aboensessa eli Tukholman Kuninkaallisessa kirjastossa säilytettävässä käsikirjoituksessa Cod. Holm. A 56, jonka Aarno Maliniemi on osoittanut olleen käytössä Turun hiippakunnassa.¹²⁵ Käsikirjoitus sisältää pääosin pohjoismaisten pyhimysten liturgioita, ja se on ehkä kirjoitettu täydentämään painettua breviariumia. Pyhän Sigfridin hetkipalvelusliturgia vastaa muuten täysin taulukossa 1 esitettyä *Sanctus Sigfridus* -liturgian rakennetta, mutta matutinum-palveluksen hymni on käsikirjoituksessa *Sigfridi archipresulis* (toistuu ensimmäisestä vesperistä) kun se Nilssonin taulukossa on *Ignitus sancto*.

Sigfridin hetkipalveluslauluja on säilynyt myös Kansalliskirjastossa säilytettävissä viidessä antifonarium-fragmentissa, joista kahden on osoitettu olevan peräisin Turun hiippakunnasta. 1400-luvulle ajoitetussa, Turun hiippakunnassa käytetyssä fragmentissa F.m.IV.163 Sigfridin hetkipalvelustekstistä on säilynyt yksi kaksipuolinen lehti (6r–6v), ja teksti sekä alkaa että jää kesken. Käsikirjoitus sisältää Sigfridin *Celebremus carissimi* -liturgian tai *Celebremus carissimi* 2 -liturgian matutinum-palveluksen toisen responsoriumin säkeestä *Vineam Christi* alkaen, kolmannen responsoriumin *Instans denique*, neljännen antifonin *Euoluto quoque*, viidennen antifonin *Ibi nempe* sekä kuudennen antifonin *Accurrit undique* alun. Laudes-palveluksen tekstit puuttuvat, joten on mahdotonta tietää, edustaako käsikirjoitus alkuperäistä vai skaralaista versiota *Celebremus carissimi* -legendasta. 1400–1500-luvuille ajoitettu, niin ikään Turun hiippakunnassa käytetty F.m.IV.190 sisältää neljä kaksipuoleista lehteä (17r–20v), joissa on osia *Celebremus carissimi* -liturgiasta. Vaurioituneista pergamenteista pystyy lukemaan tekstiä vain osittain, mutta Nilssonin editioon¹²⁶ vertaamalla tekstistä voi selvittää, mitä kohtia se sisältää. Tässäkin fragmentissa teksti alkaa ja myös loppuu kesken. Ensimmäisen lehden recto-puolella (17r) on matutinum-palveluksen toinen antifoni *Is*

¹²⁴ Schmid 1931, 99.

¹²⁵ Maliniemi 1957.

¹²⁶ Nilsson 2010.

namque lähes alusta, kolmas antifoni *Audito namque* sekä ensimmäisen responsoriumin *Vir inclitus Sigfridus* alku. Sivun alaosa sekä ulkoreuna puuttuvat. *Vir inclitus Sigfridus* jatkuu lehden verso-puolella (17v), ja sitä seuraa toisen responsoriumin *Igitur cum vir dei* alku. Lehden lopusta puuttuu ainakin yksi rivi. Seuraava lehti (18r–18v) sisältää responsoriumin *Igitur cum vir dei* jatkon, kolmannen responsoriumin *Instans denique*, neljännen antifonin *Euoluto quoque*, viidennen antifonin *Ibi nempe* sekä kuudennen antifonin *Accurrit undique* alun. Kolmannella lehdellä (19r–19v) on kuudennen responsoriumin *Sacerdos dei Sigfridus* loppu, seitsemäs antifoni *Rex igitur Suecie*, kahdeksas antifoni *Predicante itaque*, yhdeksäs antifoni *Fecit quoque* (Nilssonilla muodossa *Fiunt quoque*, ks. Taulukko 1), seitsemäs responsorium *Accelerat denique* sekä kahdeksannen responsoriumin *Sanctus Sigfridus* alku. Fragmentin lehtien 17 ja 18 väliltä on selvästi kadonnut yksi tai useampia lehtiä, sillä niiden välistä puuttuu kuudennen antifonin loppu, neljäs ja viides responsorium sekä kuudennen responsoriumin alku. Viimeisellä lehdellä (20r–20v) jatkuu kahdeksas responsorium *Sanctus Sigfridus*, jota seuraa lähes lukukelvoton yhdeksäs responsorium *Immenso salvatoris amore* sekä laudes-palveluksen ensimmäisen antifonin *Sanctus quidem Sigfridus* alku.

Kansalliskirjaston kolme Sigfridin hetkipalveluksen osia sisältävää fragmenttia, joita ei ole pystytty paikantamaan, sisältävät jommankumman *Celebremus carissimi* -liturgian osia. 1300-luvulle ajoitetussa fragmentissa F.m.IV.44 on ensimmäisen vesperin ensimmäisen antifonin *Celebremus carissimi* alku. Pergamentista on jäljellä vain sisempi laita, joten osa tekstistä puuttuu. Fragmentti F.m.IV.87 1300- tai 1400-luvulta sisältää ensimmäisen vesperin ensimmäisen antifonin *Celebremus carissimi*, Magnificat-antifonin *In hymnis et confessionibus* ja invitoriumin *Confessorum domino* sekä matutinum-palveluksen kolme ensimmäistä antifonia *Adest preclara festiuitas*, *Is namque*, *Audito namque* ja neljännen antifonin *Vir inclitus Sigfridus* alun. 1400–1500-lukujen taitteeseen ajoitetussa fragmentissa F.m.IV.192 puolestaan on matutinum-palveluksen toisen antifonin *Is namque* loppu, kolmas antifoni *Audito namque* ja ensimmäisen responsoriumin *Vir inclitus Sigfridus* alku.

Vöyrin antefonarium on kirjoitettu 1500-luvun alkupuolella mahdollisesti Vöyrillä, missä se myös oli käytössä. Kirjassa on Sigfridin uudemman *Sanctus Sigfridus* -hetkipalvelusliturgian ensimmäisen vesperin ensimmäinen antifoni *Sanctus Sigfridus*, responsorium *Ad salvatoris* ja Magnificat-antifoni *Adest dies gloriosa*. Käsikirjoituksessa Codex Laurentii Odonis on säilynyt ensimmäisestä vesperistä yhteensä viisi peräkkäin esitettyä antifonia,¹²⁷ mutta tässä niitä on vain yksi. Sigfridin hetkipalvelusliturgia on kirjan viimeisellä säilyneellä sivulla, ja lopusta

¹²⁷ Ks. Önnersfors 1968, 83–84.

puuttuu sivuja. Todennäköisesti antifonarium on siis sisältänyt myös muiden hetkipalvelusten antifonit.

Messuliturgia

Missale Aboense on Turun hiippakuntaa varten vuonna 1488 Lyypekissä painatettu messukirja, jolla pyrittiin yhdenmukaistamaan hiippakunnan liturginen käytäntö. Kirjaa painettiin sekä pergamentille että paperille, mutta yksikään kappale ei ole säilynyt alkuperäismuodossaan kokonaisena. Eri kappaleista säilyneistä lehdistä on kuitenkin pystytty kokoamaan kaksi kokonaista kirjaa, joita säilytetään Kansalliskirjastossa. Kirjasta on myös julkaistu näköispainos.¹²⁸ Missale Aboense on niin sanottu *missale plenum*, täysmissale, eli siinä on kaikki messussa tarvittavat tekstit ja laulut samoissa kansissa. Sigfridin messu alkaa introitus-sävelmällä *Statuit ei*, jota seuraa psalmi *Misericordias domini*. Oration *Omnipotens sempiterne Deus* jälkeen tulevat epistola *Ecce sacerdos* sekä graduale *Ecce sacerdos*. Sigfridin messun omat osat, hallelujasäe ja sekvenssi, ovat Missale Aboensessa *Sigfride Werendie* ja *Clara laude*. *Clara laude* ei kuitenkaan ole kirjassa koko tunnetussa pituudessaan, vaan siitä puuttuu lähes puolet.¹²⁹ Evankeli on Matteuksen 25. luvusta *Homo quidam peregre*. Offertorium on kaikissa tunnetuissa Sigfridin messun versioissa esiintyvä *Veritas mea*. Hiljaista rukousta *Deus fidelium remunerator* seuraa ehtoollisen aikana laulettava *Beatus servus* ja lopuksi on rukous *Deus qui populo tuo*. Missään muussa painetussa missaleissa ei ole täysin samaa messukaavaa. Messukaavan erikoisuus on Sigfridin vanhan ja uuden liturgian yhdistäminen: Hallelujasäe *Sigfridie Werendie* on uudempaa tuotantoa, kirjoitettu samaan aikaan uuden hetkipalvelusliturgian *Sanctus Sigfridus* kanssa. Se ei esiinny minkään muun Uppsalan kirkkoprovinsin hiippakunnan painetussa missaleissa. Sekvenssi *Clara laude* taas on tunnetuista sekvensseistä vanhin ja todennäköisesti peräisin samalta ajalta kuin vanha hetkipalvelusliturgia *Celebremus carissimi*.

Messuliturgian osia on säilynyt Kansalliskirjastossa kahdeksassa fragmentissa, joista kuuden on todettu olleen käytössä Turun hiippakunnassa. Kolme fragmenttia on missaleista, kaksi gradualeista ja yksi sisältää sekvenssejä. Kahden missale-fragmentin käyttöpaikkaa ei ole voitu päätellä varmasti. Lisäksi Ruotsin Riksarkivetin MPO-tietokannassa on digitoitu yksi missale ja yksi graduale, jotka saattavat olla peräisin Turun hiippakunnasta. 1300- tai 1400-luvun missale-fragmentissa F.m.I.145 lehden 20v lopussa on vain Sigfridin messun alku, introitus *Statuit ei*. Seuraava sivu ei ole säilynyt. Niin ikään 1300–1400-luvuille ajoitettu

¹²⁸ Knuutila 1997, 102–103. Tässä työssä olen käyttänyt lähteenä Missale Aboensen näköispainoksen toista painosta vuodelta 1988 (MA).

¹²⁹ Vrt. Önnersfors 1968, 113–114.

missale-fragmentti F.m.I.207 sisältää Sigfrin messun kokonaan. Sisältö vastaa edellä käsiteltyä Missale Aboensessa olevaa messua muuten, mutta fragmentista puuttuu introitusta seuraava psalmi sekä sekvenssi. Todennäköisesti 1400-luvulta peräisin olevassa missale-fragmentissa F.m.I.280 on Sigfridin messun alusta introitus, collecta, epistola ja graduale, jotka ovat samat kuin Missale Aboensessa. Seuraava sivu on kadonnut. Mahdollisesti Naantalissa 1400-luvulla kirjoitettu fragmentti F.m.I. 356 sisältää useiden pyhimysten sekvenssejä. Sigfridin sekvenssi on *Clara laude*, ja siihen sisältyy tässä käsikirjoituksessa myös Missale Aboensesta puuttuva loppupuoli.

Riksarkivetin missale-fragmentti MPO Fr. 8007, joka Jan Bruniuksen mukaan on mahdollisesti peräisin Turusta, sisältää Sigfridin messun hieman Missale Aboensen messusta poikkeavassa muodossa. Introitus, collecta, epistola ja graduale ovat samat, samoin evankeli, offertorium, communio ja postcommunio. Hallelujasäe on tässä fragmentissa kuitenkin *O decus presulum* (kirjoitettu *presulem*). Secreta-rukous on fragmentissa ja Missale Aboensessa kummassakin *Deus fidelium remunerator*, mutta fragmentissa rukous loppuu sanoihin *indulgentiam consequamur* kun taas Missale Aboensessa ja edellä käsitellyissä, Turun hiippakuntaan paikannetuissa fragmenteissa loppu on *ueniam consequamur*. Täysin sama rakenne (lukuun ottamatta Riksarkivetin fragmentissa esiintyvää kirjoitusvirhettä sanassa *presulum*) ja secreta-rukouksen sanavalinta on Kansalliskirjaston 1400-lukulaisessa missale-fragmentissa F.m.I.262, jonka käyttöpaikka ei ole tiedossa. Molemmissa fragmenteissa on ulkonäöllisesti samoja piirteitä, muun muassa sinisellä ja punaisella värillä korostetut alkukirjaimet ovat hyvin samankaltaisia (nuottiviivastolle kirjoitetuissa alkukirjaimissa on kuitenkin eroa), joten fragmentit on ehkä kirjoitettu samassa paikassa. Koska Brunius ei selvennä syitä, joilla hän on paikantanut Riksarkivetin fragmentin Turkuun, en pysty syventämään analyysia tämän laajuudessa työssä. Kansalliskirjaston missale-fragmentissa F.m.I.327, jonka Haapanen arvelee olevan peräisin joko Strängnäsistä tai Tanskasta siinä esiintyvien pyhien Julianan ja Joosefin messujen perusteella, on Sigfridin messun introituksesta, collectasta, epistolasta, gradualesta, offertoriumista, communiosta ja postocommuniosta samat versiot kuin Missale Aboensessa. Evankeliumina on Luukkaan 19. luvusta *Homo quidam nobilis* ja secreta-rukouksena *Sancti Sigfridi confessoris*. Lisäksi fragmentissa on paaston aikana laulettu tractus *Beatus vir*. Rakenne vastaa täysin Ordinarius Lincopensiksen Sigfridin messua, jossa on kyllä myös hallelujasäe *Sigfridus Werendie*, mutta se on todennäköisesti myöhempi lisäys. Sven Helanderin mukaan messu ei esiinny tässä

muodossa Linköpingin hiippakunnan ulkopuolella.¹³⁰ *Ordinarius Lincopensiksessa* ei kuitenkaan ole pyhän Julianan messua, joten Helanderin huomio lienee väärä.

Kansalliskirjaston graduale-fragmentit F.m.II.107 ja F.m.II.121 1400-luvulta sisältävät kumpikin Sigfridin sekvenssin *Clara laude*. Fragmentissa F.m.II.107 on sekvenssin alkuosa, seuraava sivu on kadonnut. Osa tekstistä on lukukelvotonta, sillä muste on syövyttänyt pergamentin. Fragmentissa F.m.II.121 sekvenssi on säilynyt kokonaan, tosin pientä osaa tekstistä ei pysty lukemaan syöpymisen takia. Myös tässä fragmentissa sekvenssi on siis pidemmässä muodossa kuin Missale Aboensessa. Riksarkivetin graduale-fragmentissa MPO Fr. 6940 on Sigridin messun hallelujasäe *Sigfridie Werendie*. Jan Brunius ei tämänkään fragmentin osalta perustele, miten hän on paikantanut sen mahdollisesti Turusta peräisin olevaksi. Jos paikantaminen perustuu siihen, että harvinainen *Sigfridie Werendie* -säe esiintyy Missale Aboensessa, fragmenttia ei voi kehäpäätelmän takia hyödyntää Turun hiippakuntaan paikannettavan aineiston analyysissa.

4.3 Liturgisen aineiston analyysi

Turun hiippakunnassa otettiin vuoden 1330 tienoilla käyttöön *Ordinarius Aboensis*, liturginen peruskirja, jonka avulla oli tarkoitus saattaa yhtenäinen liturgia käyttöön kaikissa seurakunnissa. Peruskirjalle haettiin paavin vahvistus 1445.¹³¹ Periaatteessa kirjan sisällön olisi pitänyt levitä seurakuntiin muun muassa keskitetyn kirjojen kopioinnin, tuomiokirkon yhteydessä järjestetyn pappien koulutuksen ja vuosittain järjestettyjen pappeinkokousten välityksellä.¹³² Tosiasiassa liturginen yhdenmukaisuus tuskin kuitenkaan toteutui hiippakunnan johdon toivomalla tavalla, vaan seurakunnissa käytettiin ideaalista poiketen monenlaisia kirjoja. Taloudellisista syistä uusien kirjojen hankinta oli usein hankalaa, joten vanhat kirjat saattoivat olla käytössä kymmeniä, satojakin vuosia. Lisäksi aineistoa saatiin lahjoituksina tai sitä hankittiin epävirallisia teitä esimerkiksi muihin hiippakuntiin suuntautuvilla matkoilla. Myös toimipaikkaansa vaihtavat papit kuljettivat mukanaan omia kirjojaan, jotka saattoivat lopulta päätyä jonkun seurakunnan omistukseen.¹³³ Missale Aboensen esipuheessa piispa Konrad Bitz valittikin liturgisten kirjojen vähäisyyttä ja niiden vääristyneisyyttä, mihin painetun missalen piti tuoda muutos.¹³⁴

¹³⁰ Helander 1957, 250, 362.

¹³¹ Knuutila 1997, 104.

¹³² Keskiäho 2010, 99–100.

¹³³ Helander 1991, 194–196

¹³⁴ MA, 1.

Sigfridin messuliturgiasta säilyneet, Turun hiippakuntaan paikannettavat missale-fragmentit F.m.145 ja F.m.I.207 sekä sekvenssifragmentti F.m.I.356 sisältävät samoja osia kuin Missale Aboensen messu. Samoin graduale-fragmentit F.m.107, F.m.II.121 ja MPO Fr. 6940 sisältävät Missale Aboensessa olevia osia. Tämä sopii käsitykseen, että hiippakunnassa on aiemminkin ollut ainakin jonkun verran liturgista yhdenmukaisuutta, joka on vahvistettu painetussa messukirjassa. Toisaalta fragmentti MPO Fr. 8007 ja mahdollisesti fragmentti F.m.I.262 antavat ymmärtää, että liturgisessa käytännössä oli myös vaihtelevuutta. Tähän on kuitenkin suhtauduttava varauksella, sillä Brunius ei perustele, miten hän on paikantanut fragmentin MPO Fr. 8007 Turun hiippakuntaan, ja fragmentin F.m.I.262 käyttöpaikka ei ole lainkaan tiedossa. Jos fragmentit kuitenkin ovat peräisin Turusta, ne voivat kertoa joko messuliturgian aiemmasta vaiheesta tai vaihtoehtoisesti kirjojen epävirallisesta hankintakanavasta. Tarkempaa tietoa voisi saada tutkimalla muita fragmentteihin sisältyviä tekstejä sekä voudintilimerkintöjä. Kokonaisuutena säilyneet fragmentit kuitenkin viittaavat siihen, että Sigfridin messuliturgian kaava olisi Turun hiippakunnassa ollut melko vakiintunut.

Hetkipalveluskäytännöissä sen sijaan oli enemmän vaihtelevuutta. Kaikki säilyneet fragmentit, sekä Turun hiippakuntaan paikannetut F.m.IV 163 ja F.m.IV.190 että paikantamattomat F.m.IV.44, F.m.IV.87 ja F.m.IV.192 sisältävät osia jommastakummasta *Celebremus carissimi* -liturgiasta. Todennäköisesti kyseessä on alkuperäinen *Celebremus carissimi*, sillä toista versiota ei ole tavattu Skaran ulkopuolella. Fragmentit on ajoitettu 1300- tai 1400-luvuille. *Sanctus Sigfridus* -liturgia on säilynyt kahdessa käsikirjoituksessa, vuoden 1500 tienoilla kirjoitetussa Breviarium Aboensessa (Cod. Holm. A 56) ja hieman myöhäisemmässä Vöyrin antifonariumissa. Ilkka Taiton mukaan liturgian muutos vanhasta uuteen saattaa liittyä pyhän Sigfridin juhla-arvossa 1400–1500-lukujen vaihteessa tapahtuneeseen nousuun.¹³⁵ Missale Aboensen kalenterissa pyhän Sigfridin juhla-arvo on kuitenkin *duplex*, ja *totum duplex* esiintyy paikallisissa Hollolan, Janakkalan ja Kangasalan kalentereissa. Selitystä voi etsiä juhla-arvon muutoksen lisäksi myös käsikirjoitusten tekijöistä. Breviarium Aboensen kirjoitti omaan käyttöönsä Nicolaus Jacobi Byrkop, joka myöhemmin 1530-luvulla sai vahvistuskirjan papinvirkaan Närpiössä.¹³⁶ Vöyrin antifonarium taas on kirjoitettu todennäköisesti vuoden 1535 tienoilla Vöyrillä. Mielenkiintoista on, että Vöyrin kirkkoherrana oli tällöin Magnus Jacobi Buurkuph, jonka Maliniemi olettaa olevan Nicolaus Jacobi Byrkopin veli.¹³⁷ On tietysti mahdollista, että pyhän Sigfridin liturgiaa on Turun

¹³⁵ Taitto 2001, 197–198.

¹³⁶ Maliniemi 1957, 21.

¹³⁷ Maliniemi 1957, 21.

hiippakunnassa päivitetty 1400-luvun lopulla, ja uusi *Sanctus Sigfridus* vastaa koko hiippakunnan yleistä liturgista käytäntöä. Toisaalta Maliniemi on nähnyt Breviarium Aboensessa vaikutteita Naantalin luostarista.¹³⁸ Ehkä Byrkop kopioi käsikirjoituksensa luostarissa, ja myöhemmin hänen veljensä käytti sitä lähteenä kopioidessaan kirkolleen antifonariumia. Hiippakunnan 1500-luvun yleisen liturgisen käytännön selvittäminen vaatisi enemmän materiaalia. Säilyneiden käsikirjoitusten pohjalta voi vain todeta, että sekä uusi että vanha liturgia ovat olleet Turun hiippakunnassa käytössä ainakin paikallisesti.

¹³⁸ Ks. Schmid 1931, 110–111. Luostarit seurasivat pääasiassa hiippakuntansa liturgista käytäntöä, mutta ne saattoivat myös paikoin poiketa siitä.

5 Yleiskuva pyhän Sigfridin kultista Turun keskiaikaisessa hiippakunnassa: kurkistus lähteiden taakse

Jyrki Knuutila on tiivistänyt kansanvälisen kirjallisuuden pohjalta kirkkojen dedikaatiota selittävät teoriat kahdeksaan kohtaan:

1. Kirkon paikalla tai sen läheisyydessä on pyhimyksen hauta.
2. Kirkossa on pyhimyksen reliikki.
3. Pyhimys on levittänyt kristinuskoa alueella.
4. Pyhimyksen elämään tai hänen perintöönsä liittyvä tapahtuma on koettu alueella merkitykselliseksi.
5. Pyhimyksellä on ollut henkilökohtaista merkitystä kirkon papille tai kirkossa vaikuttaneelle lahjoittajalle.
6. Pyhimyksen valinnan taustalla on poliittisia tai kansallisia syitä.
7. Pyhimys on ollut tiettyä ajanjaksona poikkeuksellisen suosittu.
8. Pyhimyksellä on uskottu olleen tehtävä, joka on koettu kirkossa merkitykselliseksi.

Jos teoriat laajennetaan koskemaan yleisesti pyhimyksen kulttia pelkän kirkkodedikaation sijaan, on näiden kautta mahdollista löytää muutamia syitä sille, miksi ja miten pyhän Sigfridin kultti levisi Turun hiippakunnassa. Kohdat 1–4 voidaan sulkea pois: Sigfrid haudattiin perimätiedon mukaan Växjön kirkkoon, eikä hänen reliikkejään tunneta Suomesta.¹³⁹ Vaikka eri legendaversioissa Sigfridin toiminta-alue vaihtelee, hänen ei koskaan mainita käyneen Suomen puolella, eikä mikään myöhempi ihmekään paikannu Suomen alueelle. Ensimmäiset neljä kohtaa selittävätkin Suomessa käytännössä vain pyhän Henrikin kulttia. Suomen tarunhohtoinen kristillistäjä tapettiin Köyliön järven jäällä ja haudattiin Nousiaisiin, mistä hänen luitaan siirrettiin reliikkeinä useassa vaiheessa Turkuun. Kaikki kolme paikkaa olivat – ja ovat edelleen – tärkeitä pyhän Henrikin kulttipaikkoja, ja alueen kristillistäjänä Henrikiä kunnioitettiin käytännössä jokaisessa hiippakunnan kirkossa.

Kohdat 5–8 sen sijaan voivat selittää pyhän Sigfridin kultin esiintymistä Turun hiippakunnassa. Kahdessa edeltävässä luvussa käsitellystä aineistosta nousee esiin piirteitä, jotka liittyvät ajankohtaan ja maantieteeseen. Käsittelen seuraavassa edellä mainittuja kultin leviämisen syitä näistä kahdesta näkökulmasta. Ensin käsittelen lyhyesti aineiston yleisiä piirteitä. Sen jälkeen pohdin aineistosta esiin nousevaa ajallista näkökulmaa, johon liittyy sekä

¹³⁹ Ylipäänsä reliikkejä on säilynyt Suomesta vain vähän.

henkilökohtaisia (kohta 5) että poliittisia ja kansallisia tekijöitä (kohta 6), tietyllä ajanjaksolla pyhimykseen kohdistunutta laajempaa suosiota (kohta 7) että myös pyhimyksen merkityksellinen tehtävä (kohta 8). Kolmanneksi käsittelen kulttiaineistoa maantieteellisestä näkökulmasta. Myös tähän näkökulmaan voi yhdistää niin henkilöön liittyviä kuin laajempia poliittisia ja kansallisia piirteitä. Lopuksi tarkastelen, miten kultti näkyi tavallisen seurakuntalaisen elämässä.

5.1 Yleistä aineistosta

Kirjalliset lähteet, lähinnä päiväys- ja kalenterimerkinnät antavat ymmärtää, että pyhän Sigfridin kultilla olisi ollut kohtalaisen vahva asema keskiaikaisessa Turun hiippakunnassa. Samaan viittaa Turun tuomiokirkossa ollut Sigfridin alttari: kirkossa oli toki useita kymmeniä alttareita, mutta suuri osa niistä oli omistettu raamatullisille pyhimyksille ja varhaisille marttyyripyhimyksille. Vain harva pohjoismainen pyhimys sai oman alttarinsa. Esimerkiksi Ruotsin kansallispyhimyksinä myös mainittuja pyhiä Eskiliä, Botvidia, Helena Skövdelläistä ja Munktorpin Davidia on kyllä Turun tuomiokirkolle myönnetyn anekirjeen mukaan kunnioitettu kirkossa, mutta omaa alttaria heillä ei Juhani Rinteen selvitysten mukaan ollut.¹⁴⁰ Pyhän Sigfridin kultin vahvaa asemaa tukee myös se, että hänet on haluttu kuvata hiippakunnan suojeluspyhimyksen sarkofagiin, joka oli merkittävä pyhiinvaelluskohde.

Pyhään Sigfridiin liittyvää kulttiesineistöä on kuitenkin kahdessa edellisessä luvussa esitetyn selvityksen perusteella säilynyt Turun hiippakunnassa vain vähän. Veistoksia tunnetaan varmasti vain kolme kappaletta, mikä vastaa alle puolta prosenttia kaikista säilyneistä lähes 850 veistoksesta.¹⁴¹ Näistäkin kaksi kuuluu alttarikaappiin yhdessä muiden pyhimysveistosten kanssa, ja vain yksi on mahdollisesti ollut nimenomaan pyhään Sigfridiin liittyvä kulttiesine. Esimerkiksi pyhän Henrikin veistoksia on säilynyt useita kymmeniä kappaleita. Ruotsissa taas on säilynyt yhteensä 22 Sigfridiä esittävää veistosta, joista 20 on alttarikaapista.¹⁴² On kuitenkin huomioitava, että veistoksia on myös hävinnyt katolista aikaa seuranneina vuosisatoina. Esimerkiksi Sipoon Pyhän Sigfridin kirkosta tai Hollolan, Janakkalan ja Kangasalan kirkoista, joissa Sigfridin juhla-arvo oli *totum duplex*, ei ole säilynyt Sigfridin veistosta. Todennäköisesti näissä kirkoissa on sellainen kuitenkin ollut, sillä veistosta

¹⁴⁰ Anekirje DF 1061 (REA 279); Rinne 1948. Ehkä pyhimyksiä on kunnioitettu jonkin muun alttarin yhteydessä. Kaikista alttareista ei myöskään ole välttämättä säilynyt kirjallisia lähteitä, jos niihin ei ole liitetty prebendaa eivätkä ne ole saaneet lahjoituksia.

¹⁴¹ Nordman 1964, 624–641.

¹⁴² Pegalov 2006, 322–323. Luettelosta ei käy ilmi, ovatko kaapit monen veistoksen alttarikaappeja vai yhden veistoksen pyhimyskaappeja.

on tarvittu rukousten välittäjäksi ja juhla-kulkueissa kannettavaksi. Lisäksi kaikkien säilyneiden veistosten joukossa on ainakin 14 piispaa esittävää veistosta, joiden attribuutit ovat hävinneet. Tällainen on säilynyt esimerkiksi Hollolan kirkosta.¹⁴³ Näiden veistosten on usein ajateltu esittävän pyhää Henrikiä, mutta osa niistä voi itse asiassa hyvinkin esittää pyhää Sigfridiä.

Sigfrid ei esiinny Turun hiippakunnassa ainoassakaan maalauksessa, kun taas Ruotsissa hänet tunnetaan 19 kalkkimaalauksesta, neljästä alttarikaappimaalauksesta sekä yhdestä puukattoon tehdystä maalauksesta.¹⁴⁴ Kaikissa kirkoissa ei ole maalauksia: osassa laajoja maalauksia ei ole koskaan tehtykään, esimerkiksi Raisiossa ja Ruskolla, ja toisissa ne ovat vielä kalkkirappausten alla, esimerkiksi Mynämäessä. Toisaalta esimerkiksi Kangasalan nykyinen kirkko on 1700-luvulta, eikä keskiaikaisen kirkon maalauksista tiedetä mitään. Monissa kirkoissa on kuitenkin säilynyt laajoja pyhimyssarjoja, eikä yhdessäkään näistä ole mukana pyhää Sigfridiä. Tämä antaa aiheita päätellä, ettei Sigfrid ylipäänsä ole ollut suosittu kuva-aihe Turun hiippakunnan kirkoissa.

Pyhälle Sigfridille on myös omistettu vain yksi kirkko. Ruotsissa hän on suojeluspyhimyksenä Växjön tuomiokirkon lisäksi kahdessa kirkossa Upplandissa, ja lisäksi ainakin Källerydissä ja Tukholmassa on häneen mukaansa nimetyt kirkot.¹⁴⁵ Tämä ei kuitenkaan välttämättä kerro kultin yleisestä suosiossa mitään. Turun hiippakunnassa eiraamatulliset pyhimykset eivät ylipäänsä olleet suuressa suosiossa kirkkojen suojeluspyhimyksinä: suuri osa kirkoista on omistettu Neitsyt Marialle, ja muista raamatullisista pyhimyksistä esimerkiksi Johannes Kastaja ja arkkienkeli Mikael olivat suosittuja samoin kuin pyhä risti. Turun hiippakunnan omalle suojeluspyhimykselle Henrikillekin tiedetään omistetun vain kolme kirkkoa ja lisäksi mahdollisesti kaksi kappelia, ja hänen pyhimysparinaan tunnetulle, myös valtakunnan suojeluspyhimykseksi korotetulle pyhälle Eerikille vain kaksi kirkkoa.¹⁴⁶

Liturginen aineisto ei juuri anna kultista laajempaa kuvaa kuin esineistökkään. Viimeistään Missale Aboensen myötä pyhän Sigfridin liturgian piti ainakin periaatteessa levitä hiippakunnan kaikkiin seurakuntiin, mutta painettua messukirjaa edeltävän aineiston määrä on vähäinen eikä sitä pysty paikantamaan seurakuntakohtaisesti. Täytyykin huomioda, että koko seuraava analyysi perustuu hyvin pieneen määrään lähteitä. Säilyneiden lähteiden vähäisyys

¹⁴³ Nordman 1964, 624–641. Muut veistokset ovat Hattulasta, Lemlandista, Munsalasta, Perttelistä, Piikkiöstä, Raisiosta, Somerolta, Tammela, Turun tuomiokirkosta, Uskelasta, Vehmaalta, Vähästäkyröstä ja Vöyriltä.

¹⁴⁴ Pegalov 2006, 322–323.

¹⁴⁵ Pegalov 2006, 240.

¹⁴⁶ Hiekkänen 2014, passim. Selvä poikkeus on pyhä Olavi, jonka Jyrki Knuutila (2010, 94) on laskenut olleen suojeluspyhimyksenä mahdollisesti jopa 23 kirkossa tai kappelissa.

saattaa itsessään kertoa siitä, ettei kultti ollut kovin laajasti tunnettu tai suuressa suosiossa. Toisaalta aineistoa on voinut myös vuosisatojen aikana kadota niin, että jäljellä olevat lähteet antavat kultista osittain vääristyneen kuvan.

5.2 Ajoitus

Säilyneestä aineistosta nousee esiin kaksi ajankohtaa, jolloin pyhän Sigfridin kultissa tapahtui muutoksia. Ensimmäinen on 1300-luvun puoliväli, jolloin kultti todennäköisesti tuli Turun hiippakuntaan. Kaikki tältä ajalta säilynyt aineisto liittyy Turun tuomiokirkkoon. Toinen on 1400–1500-lukujen vaihde, jolloin Sigfridin juhla-arvo nousi ainakin kolmessa kirkossa. Lähes kaikki pitäjänkirkkojen aineisto, muun muassa kaikki säilyneet veistokset ovat peräisin tältä ajalta.

1300-luvun puoliväli

1300-luvun puolessavälissä Turun tuomiokirkossa tehtiin laajoja korjaus- ja uudistustöitä, sillä kirkko oli huonossa kunnossa tai jopa kokonaan tuhoutunut novgorodilaisten vuonna 1318 tekemän Turun ryöstön jälkeen.¹⁴⁷ Korjaustöiden yhteydessä kirkkoon perustettiin myös uusia alttareita. Vuonna 1365 perustettiin Nils Turenpojan testamentilla alttariprebenda, joka myöhemmässä asiakirjassa mainitaan pyhän Sigfridin prebendaksi.¹⁴⁸ Kirjallisista lähteistä ei suoraan käy ilmi, milloin alttari on perustettu tai kenen aloitteesta alttari tai prebenda omistettiin pyhälle Sigfridille. Sekä Juhani Rinne että Birgit Klockars arvelevat, että alttari on perustettu jo 1350-luvulla.¹⁴⁹ Rinteen mukaan Turun piispa Hemming on itse todennäköisesti ollut aloitteellisena asiassa, sillä Uppsalan kirkkoprovinsissa Ruotsin puolella oli samaan aikaan vallalla kotimaisten kulttien suosiminen esimerkiksi norjalaisen pyhän Olavin kultin kustannuksella. Perustamalla pyhän Sigfridin alttarin Hemming olisi antanut kirkolle kansallisen leiman ja seurannut kirkkoprovinsin yleistä linjaa, sillä pyhän Olavin kultin tukemisesta ei näiltä ajoilta ole merkkejä.¹⁵⁰ Klockarsin mukaan taas on todennäköistä, että aloite alttarin pyhittämisestä Sigfridille on tullut joko Nils Turenpojalta tai hänen sukulaisiltaan, sillä suku oli lähtöisin Smålandista, jonka paikallinen suojeluspyhimys Sigfrid oli.¹⁵¹

Todennäköisesti alttarin perustamisen taustalla oli monimutkainen poliittinen tilanne, joskin myös henkilökohtaiset suhteet olivat merkityksellisiä. Ruotsin kuningas Maunu

¹⁴⁷ Klockars 2017, 80–85.

¹⁴⁸ DF 742 (REA 195); DF 1122 (FMU 1122).

¹⁴⁹ Rinne 1948, 24; Klockars 2017, 84.

¹⁵⁰ Rinne 1948, 24.

¹⁵¹ Klockars 2017, 84.

Eerikinpoika toteutti vuosina 1348–1351 itään ristiretken, jonka tavoitteena oli valloittaa Novgorodin Karjala ja perustaa sinne uusi hiippakunta.¹⁵² Turun piispa Hemminginkin ystäväpiiriin kuulunut Birgitta Birgerintytär, myöhemmin pyhänä Birgittana tunnettu, oli aiemmin saanut sodasta useita ilmestyksiä, joista yksi kuului:

*”Sanctus Sigfridus archiepiscopus exiit de Anglia et fecit voluntatem Dei in regno Swecie. Sic iste episcopus, pro quo tu oras, qui vadit cum rege contra infideles, cum venerit ad paganos et fuerint aliquae terre ipsorum acquisite per Christianos, constituat primo ecclesiam cathedralem in aliquo loco honesto et congruo, ut tanquam ad matrem possit Christiani pro necessitatibus anime ad eam habere refugium et inde catholice refici et spiritualiter consolari. Et si non potest episcopus nisi unum vel duos clericos ibi instituere et sustentare secum, contentus sit, quia Filius meus potens est augere dona sua et episcopatum dilatare. Si vero ipse vel alii amici mei moriantur, antequam perficiantur verba ista, tunc voluntas bona reputabitur eis pro opere et mercedem habebunt inde. Et ideo nullus confidat de longa vita, set unusquisque expectet velle Dei pacienter.”*¹⁵³

Sigfridin toiminta vieraan pakanamaan kristillistäjänä oli siis mallina Karjalaan suuntautuvalla ristiretkelle. Ilmestyksessä mainittu piispa on Växjön piispa Thomas Johanneksenpoika, joka ilmeisesti osallistuikin ristiretkelle – ainakin hän oli Turun lähistöllä Nummen kirkossa tammikuussa 1351.¹⁵⁴ Sven Kjöllersströmin mukaan Thomas Johanneksenpoika oli varsin aikaansaava piispa, joka vaikutti muun muassa pyhän Sigfridin kultin kehitykseen ja merkityksen nousuun myös Växjön ulkopuolella: hänen aikanaan Sigfrid nostettiin valtakunnan suojeluspyhimysten joukkoon.¹⁵⁵ Maunu Eerikinpojan ristiretken jälkeenkin Thomas Johanneksenpoika oli poliittisesti aktiivinen, ja hän piti tiiviisti yhteyttä esimerkiksi Nils Turenpoikaan, joka toimi Suomen laamannina 1350-luvun loppupuolelta lähtien. Tämä muun muassa lahjoitti Växjön tuomiokirkolle tiloja Äyräpään pitäjältä sillä ehdolla, että niiden omistus siirrettäisiin Karjalan hiippakunnalle, jos sellainen joskus perustettaisiin.¹⁵⁶ Samaisen Nils Turenpojan testamentilla perustettiin sittemmin Turun tuomiokirkon pyhän Sigfridin

¹⁵² Pirinen 1990, 95–96.

¹⁵³ Rev. VIII, 46. ”Pyhä arkkipiispa Sigfrid lähti Englannista ja toteutti Ruotsin valtakunnassa Jumalan tahdon. Niin tehköön myös tuo piispa, jonka puolesta rukoilet ja joka lähtee kuninkaan kanssa uskottomia vastaan. Kun hän saapuu pakanoiden luokse ja siellä ehkä joitakin maita on jo kristittyjen hallussa, perustakoon hän ensin tuomiokirkon johonkin kunnialliseen ja sopivaan paikkaan, jotta kristityt voivat siellä niin kuin äidin luona saada turvapaikan sielunsa tarpeille ja uudistua katolisessa uskossa ja lohdutautua henkisesti. Ja jos piispa ei siellä voi asettaa ja pitää luonaan kuin yhden tai kaksi pappia, olkoon hän tyytyväinen, sillä Poikani on kykeneväinen korottamaan lahjaansa ja laajentamaan hiippakuntaa. Mutta jos hän itse tai joku toinen ystävästäni tulee kuolemaan ennen kuin nämä sanat toteutuvat, silloin hyvä tahto katsotaan teon veroiseksi ja he tulevat siitä saamaan palkinnon. Ja sen vuoksi ei kenenkään tule luottaa pitkään elämäänsä vaan jokainen odottakoon kärsivällisesti Jumalan tahtoa.”

¹⁵⁴ Pirinen 1988, 48; DF 582 (REA 134). Pyhän Katariinan kirkko entisessä Nummen eli Kaarinan pitäjässä, nykyisessä Turussa sijaitsee alle 1,5 kilometrin päässä Turun tuomiokirkosta.

¹⁵⁵ Kjöllersström 1981, 29–31.

¹⁵⁶ Larsson 1975, 38–40; Pirinen 1988, 49–50.

prebenda. Thomas Johanneksenpoika oli Suomessa Nils Turenpojan kuolemaa seuranneena syksynä 1364 ja myös toukokuussa 1365, ja Pirisen mukaan hänellä oli tällöin hyvä mahdollisuus vaikuttaa perikunnan ja sukulaisten Växjön kirkolle tekemiin lahjoituksiin.¹⁵⁷ Yhtä todennäköistä on mielestäni, että hän aiemminkin pyhän Sigfridin kultin merkitystä ajaneena vaikutti myös Turun tuomiokirkolle tehtyyn lahjoitukseen.

Mikäli pyhän Sigfridin alttari perustettiin Turun tuomiokirkkoon jo 1350-luvulla, tapahtumaan liittyyneen sekä poliittisia että henkilökohtaisia tarkoituksia. On vaikea kuvitella, että pyhän Sigfridin esikuvan mukaisesti käydyllä sodalla ja suunnilleen samaan aikaan perustetulla pyhän Sigfridin alttarilla ei olisi ollut mitään keskinäistä yhteyttä – varsinkaan, kun poliittiseen tilanteeseen yhdistyy myös henkilökohtaiset motiivit, Hemmingin ystävyys Birgitta Birgerintyttären kanssa sekä Växjön piispan Thomas Johanneksenpojan oleskelu Turussa. Tällöin taustalla vaikuttaisi myös Sigfridin tehtävä, sillä hän oli merkityksellinen Karjalan ristiretkelle nimenomaan pakana-alueen kristillistäjän roolissaan. Kultin laajempi suosio tänä ajankohtana lienee myös ollut taustalla jo Birgitan ilmestyksessään, sillä Sigfrid korotettiin samoihin aikoihin valtakunnan suojeluspyhimykseksi. Jos alttari taas perustettiin vasta prebendan luomisen yhteydessä vuonna 1365, pyhimyksen valintaan on ehkä vaikuttanut enimmäkseen henkilökohtaiset motiivit, jotka liittyvät Nils Turenpoikaan ja hänen sukuunsa sekä taustalla hyvin todennäköisesti myös Växjön piispaan Thomas Johanneksenpoikaan. Piispa Hemming tosin on varmasti tällöinkin hyväksynyt valinnat omien motiiviansa pohjalta, sillä Pirisen mukaan hän piti kiinni siitä, ettei maallikoilla ollut päätösvaltaa kirkon asioissa.¹⁵⁸

1400–1500-lukujen vaihde

Pyhän Sigfridin alttari Turun tuomiokirkossa ei ilmeisesti saanut uusia lahjoituksia enää 1400-luvulla, mikä viittaa kultin merkityksen vähenemiseen.¹⁵⁹ Missale Aboensessa Sigfrid on kuitenkin merkitty punaisella ja juhla-arvona on *duplex*. Suosio on siis ehkä kasvanut uudelleen 1400-luvun loppupuolella. Tätä voi tukea myös se, että kaikki pitäjänkirkkoista peräisin oleva Sigfrid-lähdeaineisto – lähinnä veistokset ja kalenterien korkeat juhla-arvomerkinnot – on peräisin vasta 1400-luvun viimeisiltä vuosikymmeniltä tai 1500-luvun alusta. On kuitenkin huomioitava, että ylipäänsä säilyneen aineiston määrä kasvaa moninkertaiseksi keskiajan loppua lähestyttäessä. Kulttia on siis voitu harjoittaa pitäjänkirkkoissa jo aiemmin, vaikka aineistoa siitä ei olekaan säilynyt.

¹⁵⁷ Pirinen 1988, 50.

¹⁵⁸ Pirinen 1990, 90.

¹⁵⁹ Prebendan omaisuus kyllä kasvoi edelleen, mutta tilat ja niityt joko ostettiin tai vaihdettiin. Lahjoituskirjoja ja testamentteja ei 1400-luvulta tunneta.

Kultin suosion mahdollinen kasvu 1400-luvun loppupuolella saattaa liittyä Naantalin birgittalaisluostariin. Luostarin perustamispäätös tehtiin vuonna 1438, mutta vasta vuonna 1462 luostari oli rakennettu niin pitkälle, että se voitiin vihkiä.¹⁶⁰ Pyhän Sigfridin kultti oli suosiossa Vadstenan birgittalaisluostarissa,¹⁶¹ ja järjestön tiedetään uusien luostareiden rakentamisen myötä välittäneen ruotsalaisten paikallispyhimysten kultteja ainakin Manner-Eurooppaan.¹⁶² Vadstenan ja Naantalin luostareiden välillä oli kiinteä yhteys, sillä ensimmäisen asukkaat ja pitkään kaikki abbedissat tulivat Naantaliin Vadstenasta. Turun piispojen tiedetään myös olleen aktiivisia birgittalaisliikkeen suuntaan,¹⁶³ joten on mahdollista, että kultti nousi Turun hiippakunnassa uuteen kukoistukseen luostarin välityksellä.

Vuosina 1460–1489 Turun hiippakunnan piispana oli Konrad Bitz. Hänen tuomiorovastinaan toimi Maunu Särkilahti, jota nykytutkimuksessa pidetään monien Bitzin kaudella tehtyjen uudistusten suunnittelijana. Bitz ja Särkilahti kehittivät hiippakunnan hallintoa voimakkaasti: vuonna 1474 annettiin kapitulisääntö, jolla tuomiokapitulin toimintaa tehostettiin ja uudistettiin. Sitä seurasi kuorisääntö ja kulttireformi sekä lukkarinsääntö. Kaikkien toimenpiteiden painopisteenä oli tuomiokirkon kultti, jonka piti ulottua myös pitäjänkirkkoihin.¹⁶⁴ Tähän kulttielämän yhtenäistämiseen liittyi jo moneen kertaan mainittu Missale Aboense, jonka Konrad Bitz ja Maunu Särkilahti painattivat vuonna 1488. Missale Aboensen pyhän Sigfridin liturgiassa hallelujasäkeenä on uudempi versio *Sigfride Werendie*, joka voisi Byrkopin käsikirjoituksen uuden hetkipalvelusliturgian tavoin olla peräisin Naantalin luostarista.

Bitzin ja häntä vuosina 1489–1500 piispana seuranneen Särkilahden kausilla hiippakuntaan rakennettiin runsaasti uusia kirkkoja, joiden suunnittelua piispa ja tuomiokapituli valvoivat kulttielämän yhtenäistämisen hengessä. Veistoksia on säilynyt Finströmin, Liedon ja Pohjan kirkkoista, korkeat juhla-arvot taas ovat Hollolan, Kangasalan ja Janakkalan kirkkojen kalentereissa. Finströmin kirkon rakentaminen aloitettiin 1440-luvun lopulla ja rakennustyö saatiin loppuun Bitzin kaudella viimeistään vuonna 1470.¹⁶⁵ Myös Liedon, Pohjan ja Hollolan kirkot rakennettiin joko Bitzin tai Särkilahden kaudella, Liedon kirkko aikaisintaan 1470-luvulla ja viimeistään vuosisadan vaihteessa, Pohjan kirkko vuosien 1460 ja 1480 välillä ja

¹⁶⁰ Pirinen 1990, 191–192.

¹⁶¹ Johannes Suenonis, jonka puheita tunnetaan vuosilta 1388–1390, saarnasi luostarissa julkisesti pyhän Sigfridin päivänä. Lisäksi ainakin vuosille 1413–1420 ajoitetussa Vadstenan kalenterissa Sigfridin juhla-arvona on *totum duplex*. Andersson & Borgehammar 1997, 221–222.

¹⁶² Schmid 1931, 110.

¹⁶³ Ks. esim. Palola 1997.

¹⁶⁴ Pirinen 1990, 121–123.

¹⁶⁵ Hiekkänen 2014, 369.

Hollolan kirkko vuosien 1495 ja 1510 välillä.¹⁶⁶ Todennäköisesti piispa ja tuomiokapituli ovat osallistuneet kirkkojen suunnitteluun, ja itse asiassa ainakin Hollolan kirkon osalta tiedetään sekä Konrad Bitzin että Maunu Särkilahden lahjoittaneen kirkolle omaisuutta.

Kaikissa mainituissa seurakunnissa kivikirkkoa on toki edeltänyt vähintään yksi puukirkko, ja kirkoissa on todennäköisesti ollut jatkuvuutta myös harjoitettujen kulttien suhteen. Kivikirkkojen rakentamisvaiheessa piispan on kuitenkin ollut helppoa puuttua siihen, jos tuomiokirkon määrittämiä kultteja ei ole kirkoissa aiemmin juhlittu asianmukaisella tavalla. Finströmin, Liedon ja Pohjan veistosten ajoitukset viittaavatkin siihen, että veistokset on hankittu vasta uusiin kivikirkkoihin. Hiippakunnan johdon osallistuminen kirkkojen rakennustöihin ei kuitenkaan suoraan selitä kirkkojen kalenteissa esiintyvää juhla-arvoa, joka on korkeampi kuin Missale Aboensessa. Juhla-arvot saattavat kuitenkin liittyä uuden kivikirkon käyttöönottoon, ja taustalla voi olla myös henkilökohtaisia motiiveja, joita käsittelen seuraavassa alaluvussa maantieteen yhteydessä.

5.3 Maantiede

Ajoituksen lisäksi säilynyttä kulttiaineistoa voidaan tarkastella maantieteellisestä näkökulmasta. Kultin aineelliset jäänteet ovat kaikki peräisin rannikkoseudulta tai saaristosta, kalenterimerkinnot taas ovat sisämaasta, kaksi Hämeestä ja yksi Pirkanmaalta. Näille kaikille on mahdollista löytää selitykset joko poliittista ja kansallisista syistä tai henkilökohtaisista mieltymyksistä.

Rannikko ja saaristo

Sipoon nykyinen kirkko on 1400-luvun puolenvälin tienoilta, mutta ensimmäinen kirkko saattaa olla rakennettu jo 1200-luvun loppupuolella. Kirkon dedikoiminen lienee tapahtunut joko ennen vuotta 1351, ehkä heti ensimmäisen kirkon valmistuttua, tai vuoden 1429 jälkeen eli ehkä vasta uuden kirkon käyttöönoton yhteydessä. Vuosien 1351 ja 1429 välillä Porvoon seurakunnan ja sen kappelien Sipoon ja Pernajan patronaattioikeus kuului kuningas Maunu Eerikinpojan lahjoituksella virolaiselle Padisen sistersiläisluostarille. Luostari oli kuitenkin ilmeisesti kiinnostunut lähinnä lahjoitukseen kuuluneista taloudellisista eduista, muun muassa kalastusoikeuksista.¹⁶⁷ On epätodennäköistä, että kirkko olisi tänä aikana dedikoitu ruotsalaiselle pyhimykselle.

¹⁶⁶ Hiekkänen 2014, 85, 297, 455. Janakkalan kirkko rakennettiin vuosien 1510 ja 1520 välisenä aikana. Kangasalan keskiaikaisesta kirkosta ei tiedetä muuta kuin sen mahdollinen sijainti nykyisen Liuksialan kartanon mailla, kivikirkko on rakennettu vasta 1760-luvulla (Hytönen & Puula 1995, 10–11, 18).

¹⁶⁷ Edgren & Gardberg 1996, 143–145.

Porvoon ja Sipoon seutu asutettiin todennäköisesti Ruotsista tulleella nopealla ja voimakkaalla muuttoaallolla, joka oli kruunun ohjaama. Muuttoaalton ajankohta on herättänyt paljon keskustelua, mutta nykykäsityksen mukaan se on alkanut vasta 1200-luvun loppupuolella ja jatkunut 1300-luvun alussa. Sipoon alue oli ruotsalaisten saapuessa käytännössä asumatonta.¹⁶⁸ Ei tiedetä tarkemmin, mistä päin Ruotsia ensimmäiset tulijat olivat lähtöisin, mutta 1200–1300-luvun vaihteessa pyhän Sigfridin kultti oli jo levinnyt Växjöstä kaikkiin Ruotsin hiippakuntiin. On luonteva ajatus, että muuttajat olisivat vihkineet uuden kotiseutunsa kirkon synnyinpaikkansa paikallispyhimykselle.

Ruotsalainen muuttoliike selittäisi myös Pohjan ja Finströmin kultteja siinä tapauksessa, että 1400-luvun loppupuolen veistokset olisivat jatkoa vanhemmalle kulttiperinteelle. Läntiselle Uudellemaalle, jossa Pohja sijaitsee, tuli ruotsalaisia uudisasukkaita tasaisesti pitkän ajan kuluessa. Alueella myös oli jonkun verran aiempaa suomalaisperäistä asutusta.¹⁶⁹ Ruotsalainen maahanmuutto tapahtui siis aivan toisin kuin Porvoon ja Sipoon seudulle Itä-Uudellemaalle, jossa asumattomille seuduille kohdistunut muuttoaalto oli nopea ja runsas. Lopulta alue oli kuitenkin ruotsalaistunut niin paljon, että muuttajien kultteja alettiin myös todennäköisesti harjoittaa paikallisissa kirkoissa. Ahvenanmaan alueella taas ruotsalainen maahanmuutto on huomattavasti Manner-Suomen muuttoliikettä aikaisempaa, ja yhteydet ovat todennäköisesti jo esihistoriallista perua.¹⁷⁰

Mikäli pyhän Sigfridin kultti on esiintynyt Liedossa jo ennen 1400-luvun loppua, se voi liittyä kiinteästi Turun tuomiokirkossa harjoitettuun kulttiin. Liedon kirkko kuului nimittäin vuodesta 1340 lähtien Turun tuomiorovastin prebendaan,¹⁷¹ ja siellä on ollut oma kirkkoherra vasta vuodesta 1444 lähtien. Tosin tuomiorovasti tuskin hoiti itse prebendaseurakuntiansa kirkollista toimintaa, vaan hänellä oli apunaan vikaari. Harjoitettaviin kultteihin hän on tietysti kuitenkin voinut ottaa kantaa.

Sisämaa

Sisämaan seurakuntien kultit, tässä yhteydessä lähinnä Hollolan, Kangasalan ja Janakkalan seurakuntien *totum duplex* -arvot, eivät selity samalla tavalla muuttoliikkeellä. Sisämaassa on kyllä voitu käydä kauppaa ruotsalaisten kanssa varsinkin jokien läheisyydessä, mutta pysyvää ruotsalaisasutusta siellä ei ole ollut. Sen sijaan selitys voi näissä seurakunnissa löytyä yksittäisten henkilöiden taustasta.

¹⁶⁸ Tarkiainen 2010, 132–135; Edgren & Gardberg 1996, 139.

¹⁶⁹ Tarkiainen 2010, 121.

¹⁷⁰ Tarkiainen 2010, 104.

¹⁷¹ Klockars 2017, 80.

Kangasalan kirkossa käytetyn breviariumin (C.IV.14, vuodelta 1505) kalenterissa Sigfridillä on *totum duplex* -arvo,¹⁷² ja toisen samassa kirkossa käytetyn breviariumin (C.IV.20, vuodelta 1485) lopussa oleville lisäsivuilla on kirjoitettu Sigfridin hetkipalveluksen rukous *Omnipotens sempiterne deus*. Samoilla lisäsivuilla on pyhien Henrikin ja Eerikin hetkipalvelukset pidempinä versioina, joten vaikuttaa siltä, että 1400-luvun lopussa Sigfridin juhla ei ole vielä ollut samassa arvossa kuin vuoden 1505 jälkeen. 1490-luvulta Kangasalta tunnetaan kirkkoherra Sigfrid. Ehkä hän halusi kunnioittaa omaa nimikkopyhimystään korkeimmalla juhla-arvolla. Ei tosin ole tiedossa, onko Sigfrid ollut kirkkoherrana vielä 1500-luvulla, sillä ainoa hänestä säilynyt merkintä kertoo vain, että hän jätti 1490-luvulla saapumatta synodaalokokoukseen. Viimeistään vuonna 1510 Kangasalla on jo ilmeisesti ollut uusi kirkkoherra nimeltään Henrik, jota ei myöskään tunneta kuin yhdestä testamenttimaininnasta.¹⁷³

Hollolan ja Janakkalan 1500-luvun taitteessa rakennettuihin kivikirkkoihin taas kytkeytyy ruotsalaissyntyisiä tai Ruotsiin tiiviisti liittyviä lahjoittajia, jotka ovat ehkä vaikuttaneet myös kirkossa harjoitettujen kulttien valintaan. Hollolan kirkon rakentamiseen osallistui hyvin todennäköisesti Hämeen linnan tuolloinen käskynhaltija Knut Posse, joka oli Maunu Särkilahden ystävä.¹⁷⁴ Janakkalan kirkon rakentamiseen taas ilmeisesti vaikutti myöhemmin 1510-luvulla Hämeen linnan käskynhaltijana toiminut Åke Jöraninpoika Tott. Tottit olivat itse tanskalaisperäistä sukua, mutta heillä oli avioliittojen ja maaomistusten kautta vahvoja siteitä Ruotsiin. Åke Tottin ja hänen vaimonsa tiedetään rahoittaneen niin ikään Hämeessä sijaitsevan Hattulan kirkon maalauksia.¹⁷⁵

5.4 Kultti seurakuntalaisen näkökulmasta

Tavalliselle seurakuntalaiselle pyhimyskultti ilmeni eri näkökulmasta kuin kirkonmiehille. Kultin merkitys yksittäiselle ihmiselle lienee riippunut paljon siitä, missä asioissa pyhimyksen ajateltiin ihmisiä auttavan. Pyhimys toimi siltana ihmisen ja Jumalan välillä kuljettaen rukouksia, mutta eri pyhimysten haltuun uskottiin erilaisia pyyntöjä. Esimerkiksi pyhä Olavi tunnettiin kauppamerenkulkijoiden ja talonpoikien suojelijana.¹⁷⁶ Pyhän Sigfridin tehtävä on pääasiassa liittynyt vieraiden maiden pakanakansojen kristillistämiseen, ja siinä roolissa hän on varmasti ollut olennaisempi suojelija esimerkiksi sotilaille kuin tavallisille talonpojille. Tämän

¹⁷² Maliniemi 1957, 125.

¹⁷³ Hytönen & Puula 1995, 67.

¹⁷⁴ Sinisalo 1985, 93.

¹⁷⁵ Hiekkänen 2014, 287, 305.

¹⁷⁶ Knuutila 2010, 112.

roolin myötä on ymmärrettävää, että suuri osa Turun tuomiokirkon pyhän Sigfridin alttarin lahjoituksista tuli nimenomaan Karjalasta kuningas Maunu Eerikinpojan ristiretkeläisiltä.

Pyhimysten merkitys tavallisille ihmisille oli myös sidoksissa juhla-arvoon, sillä seurakuntalaisten piti osallistua palveluksiin vain kalenteriin punaisella merkittyinä yleisinä juhlapäivinä, jolloin työnteko oli kiellettyä. Missale Aboensessa tällaisia juhlia oli yhteensä 53, pyhän Sigfridin juhlapäivä oli yksi niistä. Muina päivinä palvelukset pidettiin pappien kesken kuorijuhlina, pienimmissä kirkoissa pappi voi pitää messun myös yksin vain kuoripalvelijan avustamana.¹⁷⁷ Messu oli erityisen juhlava, jos pyhimys oli kirkon suojelija. Sipoossa pyhän Sigfridin juhlapäivä on siis ehkä ollut yksi vuoden suurimmista juhlista. Usein kirkon suojelijan juhlapäivän messun yhteydessä järjestettiin myös markkinat. Sipoossakin tällaiset on todennäköisesti järjestetty, mutta tietoa niistä ei ole säilynyt. Anekirjeillä tarjottiin vielä lisähoukutusta, jotta ihmiset todella osallistuisivat suurimpien pyhimysten messuihin. Esimerkiksi Uppsalan arkkipiispan Henrikin Turun tuomiokirkolle vuonna 1396 osoittamassa anekirjeessä myönnetään 40 päivän aneet kaikille, jotka käyvät kirkossa tiettyinä mainittuina päivinä, esimerkiksi pyhän Sigfridin päivänä. Samoin Turun piispa Konrad Bitzin Vesilahden kirkolle vuonna 1461 osoittamassa anekirjeessä myönnetään 40 päivän aneet niille, jotka käyvät kirkossa esimerkiksi valtakunnan suojeluspyhimysten juhlapäivinä. Sigfridiä ei ole erikseen mainittu, mutta hän kuuluu tähän joukkoon.¹⁷⁸

Pyhimykset näkyivät ihmisten arjessa myös vuodenkiertoon liittyvien uskomusten ja kansanperinteen myötä. Esimerkiksi karja päästettiin ulos pyhän Yrjön päivänä 23.4, sadonkorjuu päättyi arkkienkeli Mikaelin päivänä 29.9. ja lampaat kerittiin pyhän Katariina Aleksandrialaisen päivänä 25.11.¹⁷⁹ Pyhän Sigfridin päivänä 15.2. siat ja kanat päästettiin eteläisessä Suomessa sisäruokinnasta ulos. Kustaa Vilkuna tuntee myös muutaman päivään liittyvän ennustuksen: esimerkiksi lumisade Sigfridin päivänä on kertonut, että lunta tulee vielä pitkään ja runsaasti, sadesää taas, että kevät on varhainen.¹⁸⁰

Lisäksi pyhimyksen merkitys oli olennainen ihmisten nimissä, pyhimys toimi hänen mukaansa nimetyn ihmisen henkilökohtaisena suojelina. Suomessa korkeimpien juhla-arvojen pyhimysnimet olivat suosittuja, ja myös Sigfrid ja nimen suomalaiset versiot olivat käytössä.¹⁸¹

¹⁷⁷ Pirinen 1990, 166.

¹⁷⁸ DF 1061 (REA 279); DF 3161 (FMU 3161).

¹⁷⁹ Knuutila 2010, 395.

¹⁸⁰ Vilkuna 1998, 45.

¹⁸¹ Pirinen 1990, 169–170.

6 Yhteenveto

Tarkoitukseni oli tässä tutkimuksessa selvittää, miten pyhän Sigfridin kultti näkyi keskiaikaisessa Turun hiippakunnassa. Hain tähän vastausta perehtymällä mahdollisimman kattavasti kaikkeen kulttiin liittyvään aineistoon, jota Suomessa on säilynyt eri muodoissa. Aineistoa analysoimalla pyrin vastaamaan kysymyksiin, milloin ja miten laajasti kultti levisi Turun hiippakunnan alueelle, millaisen suosion se sai ja mitä syitä kultin esiintymiselle olisi löydettävissä. Lähtöhypoteesi oli kaksijakoinen: Toisaalta kultin voi olettaa olleen suosittu, koska kyseessä oli valtakunnan suojeluspyhimys, jota kunnioitettiin laajasti kaikissa Uppsalan kirkkoprovinsin Ruotsin puoleisissa hiippakunnissa. Tätä vastaan kuitenkin tuntui todistavan se, että Sigfrid on nykypäivänä hyvin tuntematon useimmille suomalaisille. Jos kultti olisi ollut keskiajalla suuressa suosiossa, siitä olisi ehkä jäänyt enemmän näkyviä jälkiä nykyisiin kirkkoihin ja kansanperinteeseen.

Tutkimuksen aikana kävi ilmi, että aineistoa on säilynyt hyvin vähän. Pyhälle Sigfridille on pyhitetty yksi kirkko ja vain yksi tunnettu alttari, veistoksia tiedetään varmasti vain kolme. Maalauksia ei tunneta yhtään, ja muusta kirkkotaiteestakin löytyy vain yksi Sigfridin kuva. Myös liturgista aineistoa on säilynyt vähän, ja koska vain harvat tekstifragmentit ovat paikannettavissa, niiden analysointi on hankalaa eikä se juurikaan tuota lisäarvoa, kun tarkastellaan kultin leviämistä Turun hiippakunnan sisällä. Aineiston vähäisyys tekee aiheen haastavaksi, sillä pitävien päätelmien tekeminen muutaman lähteen pohjalta on vaikeaa ellei jopa mahdotonta. Lähteiden pieni määrä voi suoraan kertoa kultin harvinaisuudesta keskiajalla, mutta tämäkin päätelmä voi johtaa harhaan, sillä aineistoa on varmasti myös kadonnut vuosisatojen kuluessa. Raamatullisten pyhimysten ja myös esimerkiksi paikallisen pyhän Henrikin veistoksista ja muusta esineistöstä on ehkä huolehdittu luterilaisena aikana paremmin kuin hiljalleen ajan myötä tuntemattomuuteen vaipuvan ruotsalaisen paikallispyhimyksen kulttiesineistöstä.

Päätelmiä aineistosta kuitenkin voi tehdä, kunhan huomioi aineiston määrästä seuraavan epävarmuuden. Edellä esitetyistä tutkimuskysymyksistä kohtalaisen varmasti voi vastata siihen, milloin kultti ensimmäisen kerran tuli Turun hiippakuntaan. Tämä lienee tapahtunut 1300-luvun puolessavälissä: mikään ei viittaa siihen, että kulttia olisi harjoitettu täällä aikaisemmin, ja toisaalta ajankohdan tapahtumat tekevät kultin leviämisen juuri tuolloin hyvin todennäköiseksi. Toinen aineistosta esiin nouseva ajankohta on 1400-luvun loppupuoli, jolloin kultti sai ehkä hiippakunnan keskuksessa Turussa uudelleen suosiota läheisen Naantalin birgittalaisluostarin myötä. Tällöin kulttia varmasti myös edistettiin pitäjänkirkkoissa, sillä

kirkon johto tarttui 1470-luvulla tehtyjen uudistusten myötä entistä tarmokkaammin liturgian ja kulttielämän yhdenmukaistamiseen koko hiippakunnan alueella. Voi olla, että kaikissa pitäjänkirkkoissa kulttia ei ole tätä ennen harjoitettu käytännössä lainkaan. Aineistoa ei ainakaan ole varhaisemmilta vuosilta säilynyt.

Epävarmempaa on se, miten laajalle kultti levisi hiippakunnassa. Aineistoa on selvästi hävinnyt, minkä todistaa se, ettei esimerkiksi Hollolan, Janakkalan ja Kangasalan kirkkoista ole säilynyt lainkaan kulttiaineistoa, joka tukisi kalentereiden korkeaa juhla-arvoa. Vähäiset lähteet ovat peräisin laajalta alueelta: veistoksia tunnetaan saaristosta ja etelärannikolta, korkeat juhla-arvot ovat Hämeestä ja Pirkanmaalta, Vöyrin antifonarium Pohjanmaalta. Satakunnasta ei ole säilynyt aineistoa eikä myöskään itäisestä Suomesta. Vaikuttaisi siltä, että kultti on kyllä levinnyt maantieteellisesti laajalle, mutta sen suosio on ehkä kuitenkin ollut verrattain paikallista. Jokaisessa kirkossa ei välttämättä juhlistu Sigfridiä suosituimpien pyhimysten joukossa. On löydettävissä syitä, jotka voivat selittää kultin paikallista suosiota tietyissä seurakunnissa. Näin on varsinkin Sipoossa, jossa ruotsalaisten maahanmuutto käytännössä asumattomalle alueelle selittäisi kirkon dedikoinnin ruotsalaiselle paikallispyhimykselle.

Aineiston perusteella kultin suosiosta muodostuukin kaksijakoinen kuva. Vaikuttaa siltä, että Turun tuomiokirkossa kultti oli kohtalaisen tärkeässä asemassa, mutta pitäjänkirkkoihin suosio ei laajassa mittakaavassa välittynyt samalla tavalla ainakaan ennen 1400-luvun loppua. Tämä ei olisi mitenkään poikkeuksellista: vaikka pitäjänkirkkojen periaatteessa piti noudattaa hiippakunnan yleistä järjestystä, jonka levittämiseen oli myös omat keinonsa pappeinkokouksista ja piispantarkastuksista kirjojen keskitettyyn hankintaan ja tuomiokirkon yhteydessä järjestettyyn pappien koulutukseen, todellisuus oli helposti jotain muuta. Hiippakunta oli laaja ja harvaan asuttu, eikä piispalla ja tuomiokapitulilla ollut mitään mahdollisuutta valvoa, että jokainen seurapappi maan jokaisessa kolkassa noudatti tarkkaan kaikkia sääntöjä. Seurakuntakirjoilla saattoi olla myös taloudellisia rajoitteita kulttiesineistön hankinnassa, sillä maalaukset ja runsaat, arvokkaat esineistöt vaativat yleensä jonkun paikallisen lahjoittajan osallistumista hankintoihin. Näin kumpikin lähtöhypoteesi saa vahvistusta: kultti oli kyllä suosiossa, mutta suosio oli todennäköisesti ajallisesti ja paikallisesti rajoittunutta.

Tässä tutkimuksessa on huomioitu kaikki kirkollinen aineisto, sekä kirkkoissa ollut taide ja kulttiesineistö että liturginen materiaali. Liturgisen materiaalin analyysia olisi mahdollista syventää perehtymällä säilyneiden fragmenttien voudintilimerkintöihin. Näiden avulla voisi ehkä saada selville, millä alueella tekstit ovat olleet käytössä, mikäli voitaisiin osoittaa, että kirjat on kierrätetty kansimateriaaliksi niiden alkuperäisellä käyttöalueella. Aineistoa ei

kuitenkaan ole säilynyt paljon, ja on epätodennäköistä, että voudintilimerkintöjen perusteella aineistoa voisi paikantaa seurakuntatasolle. Näin analyysin anti lopputulokselle olisi vähäinen. Sen sijaan laajemmin tutkimusta voisi syventää perehtymällä nimistöön. Kristillisten etunimien suosio on pitkälti seurannut pyhimysten juhla-arvoa, ja Sigfridin ja sen suomalaisten johdannaisten käyttö etunimenä kertoisi siitä, onko pyhimys ollut paikallisesti tunnettu. Etunimiä voisi tutkia ainakin kirkontileistä, esimerkiksi Kallialan kirkontileissä on säilynyt tietoa sadoista henkilöistä. Myös Diplomatarium Fennicum -tietokannassa olevissa asiakirjoissa on useita mainintoja Sigfrideistä. Samoin paikannimistö voisi kertoa kulttien suosiosta. Esimerkiksi sekä paikan- että sukunimenä käytetyn Sippolan on ajateltu olevan peräisin nimestä Sigfrid. Nimistöntutkimus ei kuitenkaan ollut tämän tutkimuksen aiheena, joten näiden näkökulmien selvittäminen jää tulevaisuuteen.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

- F.m.I.145, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<http://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/425>]
- F.m.I.207, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<http://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/482>]
- F.m.I.262, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/533>]
- F.m.I.280, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/550>]
- F.m.I.327, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/591>]
- F.m.I.356, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/610>]
- F.m.II.107, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/168>]
- F.m.II.121, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/178>]
- F.m.IV.44, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/230>]
- F.m.IV.87, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/271>]
- F.m.IV.163, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/1306>]
- F.m.IV.190, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/1330>]
- F.m.IV.192, Kansalliskirjasto, Helsinki.
[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/1332>]
- MPO Fr. 6940, Riksarkivet, Stockholm.
[https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R1006940_00004]
- MPO Fr. 7015, Riksarkivet, Stockholm. [
- MPO Fr. 8001, Riksarkivet, Stockholm.
[https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R1008007_00001]
- Vöyrin antifonarium, Käsikirj. 1 a, Vöyri, Kirkon arkisto.
[<https://www.codicesfennici.fi/items/show/259#?c=0&m=0&s=0&cv=0&xywh=-1084%2C0%2C5525%2C4784>]

Painetut lähteet

Adamus Bremensis. *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum ex recensione Lappenbergii*. In usum scholarum ex monumentis Germaniae historicis recusa. Editio

- altera. Hannoverae: Bibliopolium Hahnianum, 1876. Saatavilla sähköisenä: [https://archive.org/details/gestahammaburgen00adamuoft/page/n5], viitattu 2.1.2020.
- Agricola, Mikael. *Turun tuomiokirkon ja papiston tulot 1541–1542 – Åbo domkyrkas och prästerskaps inkomster 1541–1542*. Toim. Jyrki Knuutila & Anneli Mäkelä-Alitalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1129. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2007.
- DF = Diplomatarium Fennicum -tietokanta [http://df.narc.fi].
- DS = Diplomatarium Suecanum. Dokumentit saatavilla SDHK-tietokannassa [https://sok.riksarkivet.se/sdhk].
- FMU = Finlands medeltidsurkunder, samlade och i tryck utgifna af Finland Statsarkiv genom Reinh. Hausen. I–VIII. Helsingfors: Finlands Statsarkiv. Dokumentit saatavilla Diplomatarium Fennicum -tietokannassa [http://df.narc.fi].
- MA = *Missale Aboense. Secundum ordinem fratrum praedicatorum 1488*. Näköispainos. Postscriptum et Index generalis. Editionem curavit Martti Parvio. Helsinki – Porvoo, 1971. 2. p. Porvoo, 1988.
- MS C.IV.20, Kansalliskirjasto, Helsinki.
- REA = Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo Domkyrkas Svartbok. Utgifven af Finlands Statsarkiv genom Reinhold Hausen. Helsingfors: Finlands Statsarkiv 1890. Dokumentit saatavilla Diplomatarium Fennicum -tietokannassa [http://df.narc.fi].
- Rev. VIII = Sancta Birgitta. *Revelaciones, book VIII*. Edited by Hans Aili. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 2. Latinska skrifter. Band VII:8. Uppsala, 2002.
- Scriptores rerum Svecicarum medii aevi. Tomus III*. Edidit et illustravit Claudius Annerstedt. Upsaliae 1876. Saatavilla sähköisenä: [https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/56338], viitattu 3.1.2020.
- Statuta synodalia veteris ecclesiae Sveogothicae*. Post Celeb. M. A. Celse edidit D:r H. Reuterdaahl. Lundae, 1841.

Tutkimuskirjallisuus ja muut lähteet

- Andersson, Roger & Stephan Borgehammar, 1997. The Preaching of the Birgittine Friars at Vadstena Abbey (ca 1380–1515). *Revue Mabillon*. Vol. 08, 209–236.
- Björkvall, Gunilla 2015. *Liturgical Sequences in Medieval Manuscript Fragments in the Swedish National Archives. Repertorial Investigation, Inventory, and Reconstruction of the Sources*. KVHAA Handlingar Historiska serien 31. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Brunius, Jan 2008. *Atque Olavi. Nordiska helgon i medeltida mässbocker*. Scripta minora 17. Stockholm: Sällskapet Runica et Mediaevalia.
- Edgren, Helena 1996. Pyhä Henrik. Teoksessa *Pyhän Henrikin sarkofagi*. Toim. Helena Edgren ja Kirsti Melanko. Helsinki: Museovirasto.
- 2000. Taiteen merkitys keskiajan kirkossa. Teoksessa *Ristin ja Olavin kansaa. Keskiajan usko ja kirkko Hämeessä ja Satakunnassa*. Toim. Marja-Liisa Linder, Marjo-Riitta Saloniemi ja Christian Krötzl. Tampereen museoiden julkaisuja 55. Tampere: Tampereen museot, 85–90.

- Edgren, Torsten & Carl Jacob Gardberg 1996. *Porvoon kaupungin historia 1. Porvoon seudun esihistoria, keskiaika ja 1500-luku*. Suom. Irma Savolainen. Porvoo: Porvoon kaupunki.
- Ellis Nilsson, Sara E. 2015. *Creating Holy People and Places on the Periphery. A Study of the Emergence of Cults of Native Saints in the Ecclesiastical Provinces of Lund and Uppsala from the Eleventh to the Thirteenth Centuries*. Göteborg: University of Gothenburg, Department of Historical Studies.
- Haapanen, Toivo 1922. *Verzeichnis der mitteralterlichen Handschriftenfragmente in der Universitätsbibliothek zu Helsingfors. I. Missalia*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja – Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter IV. Helsingfors: Helsingin yliopiston kirjasto – Helsingfors universitetsbibliotek.
- 1925. *Verzeichnis der mitteralterlichen Handschriftenfragmente in der Universitätsbibliothek zu Helsingfors. II. Gradualia. Lectionaria missae*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja – Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter VII. Helsingfors: Helsingin yliopiston kirjasto – Helsingfors universitetsbibliotek.
- Halla-Seppälä, Hannu & Carl-Petter Teckenberg 1993. *Från gråsten till rödtegel. Sibbo församling fram till år 1965 – Harmaakivestä punatiileen. Sipoon seurakunta vuoteen 1965*. Sipoo: Sipoon seurakuntayhtymä.
- Heikkilä, Tuomas 2005. *Pyhän Henrikin legenda*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1039. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- 2008. Hagiografiset lähteet. Teoksessa *Keskiajan avain*. Toim. Marko Lamberg, Anu Lahtinen ja Susanna Niiranen. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1203. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Heikkilä, Tuomas & Maiju Lehmijoki-Gardner 2004. *Keskiajan kirkko. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa*. 2. painos. Tietolipas 185. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Helander, Sven 1957. *Ordinarius Lincopensis ca. 1400 och dess liturgiska förebilder*. Bibliotheca theologiae practicae 4. Lund: CWK Gleerup.
- 1991. Sockenkyrkans liturgiska profil. Teoksessa *Kyrka och socken i medeltidens Sverige*. Red. Olle Ferm. Studier till det medeltida Sverige. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 189–230.
- 1993. Böcker och liturgi i medeltidens katolska kyrka. Teoksessa *Helgerånet. Från mässböcker till munkepärmär*. Red. Kerstin Abukhanfusa, Jan Brunius & Solbriitt Benneth. Stockholm: Riksarkivet; Stockholms medeltidsmuseum; Carlsson Bokförlag AB.
- 2001. Den medeltida Uppsalaliturgin. Studier i helgonlängd, tidegård och mässa. Lund: Arcus.
- Hellström, Jan Arvid 1996. *Vägar till Sveriges kristnande*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB.
- Hiekkanen, Markus 2014. *Suomen keskiajan kivikirkot*, 3. uud. p. (1. p. 2007). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hughes, Andrew 1995. *Medieval Manuscripts for Mass and Office: A Guide to Their Organization and Terminology*. Toronto: University of Toronto Press.

- Hytönen, Pentti & Leo Puula 1995. *Kangasalan kirkko ja sen palvelijat 1400–1995*. Kangasala: Kangasalan seurakunta.
- Jørgensen, Ellen 1933. Bidrag til aeldre nordisk Kirke- og Litteraturhistorie. *Nordisk tidskrift för bok- och bibliotekväsen*. Årg. XX, 186–198.
- Keskiaho, Jesse 2010. Liturginen järjestäytyminen. Teoksessa *Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa*. Toim. Tuomas Heikkilä. Historiallisia tutkimuksia 254. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 92–104.
- Knuutila, Jyrki 1997. Missale Aboense. Teoksessa *Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja*. Toim. Tuija Laine. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 686. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 102–105.
- 2006. Suomen keskiaikainen pyhimyskulttuuri jumalanpalveluselämän valossa. Teoksessa *Ego sum qui sum. Festskrift till Jouko Martikainen – Jouko Martikaisen juhlakirja – Festschrift für Jouko Martikainen*. Red. Tuomas Martikainen. Studier i systematisk teologi vid Åbo Akademi nr 29. Åbo: Åbo Akademi, 275–292.
- 2010. Soturi, kuningas ja pyhimys. Pyhän Olavin kultti osana kristillistymistä Suomessa 1200-luvun alkupuolelta 1500-luvun puoliväliin. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 203 – Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar 203. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Kjöllnerström, Sven 1981. *Sigfridslegenden*. Scripta minora regiae societatis humaniorum litterarum Lundensis – Studier utgivna av. Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 1980–1981: 1. Lund: LiberLäromedel.
- Klockars, Birgitta 2017. *Turun piispa Hemmig*. Toim. Eva Ahl-Waris & Rose-Marie Peake. Käännös teoksesta *Biskop Hemming av Åbo* (1960). Turku: Birgittalaissisarten ystävät – Birgittasystemernas vänner ry.
- Larsson, Lars-Olof 1964. *Det medeltida Varend. Studier i det småländska gränslandets historia fram till 1500-talets mitt*. Bibliotheca historica Lundensis XII. Lund: CWK Gleerup.
- 1972. *Växjö stift under 800 år*. Karlskrona.
- 1975. *Den helige Sigfrid. I kult, legend och verklighet*. Växjö: S:t Sigfrids Gille.
- Linna, Martti 1996. Suomen alueellinen pyhimyskultti ja vanhemmat aluejaot. Teoksessa *Vesilahti 1346–1996*. Toim. Helena Honka-Hallila. [Vesilahti]: Vesilahden kunta ja seurakunta, 148–207.
- Lundén, Tryggve 1946a. Brynolf Algotssons samlade diktverk. Eskilsofficiet. *Credo. Katolsk tidskrift*. Årg. 27 nr. 2, 90–102.
- Lundén, Tryggve 1946b. Sankt Ansgars, Sankt Botvids och Sankt Davids officier. III. Sankt Davids officium. *Credo. Katolsk tidskrift*. Årg. 27 nr. 3–4, 173–183.
- Lundén, Tryggve 1983. *Sveriges missionärer, helgon och kyrkogrundare*. En bok om Sveriges kristnande. Storuman: Bokförlaget Artos.
- Malin[iemi], Aarno 1925. *Der Heiligenkalender Finnlands. Seine Zusammensetzung und Entwicklung*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia – Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar XX. Helsingfors: [Suomen kirkkohistoriallinen seura – Finska kyrkohistoriska samfundet].

- Maliniemi, Aarno 1957. *Zur Kenntnis des Breviarium Aboense Cod. Holm. A 56*.
Suomalaisen tiedeakatemia julkaisemia Pohjoismaiden historiaa valaisevia asiakirjoja – Documenta historica quibus res nationum septentrionalium illustrantur edidit Academia Scientiarum Fennica IX. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Meinander, K[arl] K[onrad] 1908. *Medeltida altarskåp och träsniderier i Finlands kyrkor*. Helsingfors.
- Nilsén, Anna 1986. *Program och funktion i senmedeltida kalkmåleri*. Stockholm: Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Nilsson, Ann-Marie 2010. *S:t Sigfrid besjungen. Celebremus karissimi, ett helgonofficium från 1200-talet*. Scripta maiora 6. Stockholm: Sällskapet Runica et Mediaevalia.
- Nilsson, Bertil 1998. *Sveriges kyrkohistoria. 1. Missionstid och tidig medeltid*. Stockholm: Verbum Förlag AB.
- Nordman, C[arl] A[xel] 1964. *Medeltida skulptur i Finland*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja – Finska fornminnesföreningens tidskrift 62. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Nygren, Olga Alice 1945. *Helgonen i Finlands medeltidskonst*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja – Finska fornminnesföreningens tidskrift XLVI:1. Helsingfors: Suomen muinaismuistoyhdistys – Finska fornminnesförening.
- Palola, Ari 1997. Magnus Olai. *Kansallisbiografia-verkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1997–. [<https://kansallisbiografia-fi.libproxy.helsinki.fi/kansallisbiografia/henkilo/230>], viitattu 19.21.2020.
- Pegalov, Ingall 2006. *Helgonlegender i ord och bild*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Pirinen, Kauko 1988. Karjala ja Växjö. Keskiaikaisen Karjalan hiippakunnan perustamishanke. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja – Finska kyrkohistoriska samfundets årsskrift* 78. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 46–53.
- 1990. *Suomen kirkon historia 1. Keskiaika ja uskonpuhdistuksen aika*. Porvoo, Helsinki, Juva: Werner Söderström osakeyhtiö.
- Rantanen, Arja & Christer Kuvaja 1994. *Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868. Osa I*. Sipoo: Sipoon kunta.
- Ringbom, Åsa 2012. Finströms kyrka. [<https://www.kyrkor.ax/kyrkor/finstroms-kyrka/>], viitattu 14.1.2020.
- Rinne, Juhani 1929. *Turun tuomiokirkon alttarit*. Turku.
- 1948. *Turun tuomiokirkko keskiaikana II. Alttarit ja kirkolliset toimitukset*. Turku: Turun tuomiokirkon isännistö.
- Riska, Tove 1964. *Suomen kirkot – Finlands kyrkor 3. Turun arkkihiippakunta, osa III. Turun tuomiorovastikunta I*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Schmid, Toni 1931. *Den helige Sigfrid I*. Lund: A.-B. Gleerupska univ.-bokhandeln.
- 1934. *Sveriges kristnande. Från verklighet till dikt*. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.
- 1942. Trois légendes de Saint Sigfrid. *Analecta Bollandiana*. Vol. 60, 82–90.
- Schmid, Toni & Oloph Odenius 1972. *Sigfridsmässan*. Växjö: S:t Sigfrids Gille.

- Sinisalo, Antero 1985. Hollolan Pyhän Marian kirkko. Teoksessa *Hollolan kirkko. Asutuksen, kirkon ja seurakunnan historiaa*. Toim. Heikki Mantere. Hollola: Hollolan seurakunta.
- Suvanto, Seppo 2000. Bielke, Nils Turenpoika. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–.
[<https://kansallisbiografia-fi.libproxy.helsinki.fi/kansallisbiografia/henkilo/142>], viitattu 4.1.2020.
- Taitto, Ilkka 2001. *Catalogue of Medieval Manuscript Fragments in the Helsinki University Library. Fragmenta membranea IV:1. Antiphonaria*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja – Publications of the Helsinki University Library 67. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto.
- Tarkiainen, Kari 2010. *Ruotsin Itämaa. Esihistoriasta Kustaa Vaasaan*. Suomen ruotsalainen historia 1. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Tschan, Francis J. 1959. Introduction. Teoksessa *History of the archbishops of Hamburg-Bremen*. By Adam of Bremen. Translated with an Introduction and Notes by Francis J. Tschan. Records of Civilization Sources and Studies LIII. New York: Columbia University Press, xiiv–xxxiv.
- Vilkuna, Kustaa 1998. *Vuotuinen ajantieto*. 21. p. (1. p. 1950). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Vuola, Katri. Sähköposti 14.1.2020 (tekijän hallussa).
- Wallin, V[äinö] 1896. Kirkkojemme suojeluspyhät. *Suomen museo*. N:o 7–19, 54–76.
- Önnerfors, Alf 1968. *Die Hauptfassungen des Sigfridsoffiziums. Mit kritischen Editionen*. Skrifter utgivna av ventenskaps-societeten i Lund – Publications of the Ne Society of Letters at Lund 59. Lund: CWK Greerup.

Liite 1: Pyhän Sigfridin legenda

Turun hiippakunnassa vuoden 1500 tienoilla käytössä olleen legendaversion lukukappaleet 1–9 (vastaavat pääosin växjöläisen version lukukappaleita 1–2) Breviarium Aboensen mukaan: Maliniemi 1957, 76–89. Rekonstruoidun växjöläisen version lukukappaleet 3–9 (kursiivilla): Lundén 1983, 187–213.

Lectio prima

Tempore illo erat rex quidam in regno Swecie Olauus nomine, vir magne liberalitatis et prudencie et in bellicis rebus incomparabiliter strenuus et deuotam animum gerens, sed non secundum scienciam, quia paganus erat et ydola colebat nec aliud nouerat. Audierat tamen christianitatis nomen nuncupari. Sed ad quid uel quare sic diceretur, penitus ignorabat, quia Christum nec intelligebat nec predicacione alicuius in fide roboratus fuerat. Regi quidem Anglorum Mildredo in tantum confederatus erat, ut exenniis regalibus et donatiuis ad inuicem donarentur et pacto pacis regnum vtriusque foret stabilitum.

(Lectio secunda)

Hiis itaque gestis accidit, ut inter secreriores, que inter eos mittebantur, rex Olauus diuine pietatis consilio succensus a rege Anglorum peciit, ut sibi aliquis in fide catholica plene instructus mitteretur, dicens se christianum fieri velle, si certum de eadem posset habere. Quod audiens rex Anglie Mildredus intellexit cor eius visitatum a Domino, plurimumque eius visitacioni congratulans et congaudens, petitionem illius benigne suscepit seque cooperatorem salutis anime eius fieri spopondit.

(Lectio tertia)

Igitur rex Angliae, conuocato consilio clericorum ac sacerdotum, insinuat eis regis pie petitionis voluntatem propositumque suum fuisse regi celorum deinceps militare iugoque fidei collum submittere. Cumque per triduum celebratum fuisset a rege consilium et multi inter eos exhortacionis ac petitionis sermones habiti fuissent ad predicacionem christiane fidei regi transmittendam, nemo ex tanta Christi sacerdotum turba penitur inueniebatur, qui se pro Deo huius peregrinacionis labori subdere vellet. Ferocitas quippe gentis illius aures multorum pertulerat, et idcirco quorumlibet corda formido titillabat. Sed Deus omnipotens prescius futurorum, qui nullum cupit perire sed omnes saluare ante secula talem preuidit eis destinandum, qui dignus haberetur ad errorem animarum depellendum.

(Lectio quarta)

Triduo igitur celebrato consilio, cum nemo huius peregrinacionis laborem suscipere decreuisset, inspirante tandem diuino consilio, sanctus Sigfridus Eboracensis archiepiscopus, vir magne auctoritatis et religionis, litterali sciencia a puericia eruditus, qui poterat proferre de thesauro suo noua et vetera, in medio exurgens consilio, ita regem et proceres, qui conuenerant, affatur dicens: Sanctissimi patres et domini qui diuino nutu et regis precepto ad consilium hoc conuocati, vos attenditis: Cur non voluntati diuine et principes nostri precibus concordamus, cum satis liquido constet, diuine voluntatis fuisse indicium, errorem illius gentis per virtutem Dei eliminandum, et viam veritatis ad salutem animarum predicandam? Si enim regi terreno ad honorem dominis Dei et gloriam regni sui totis votis pro terrenis impensis indefesse staremus et laboraremus, quanto amplius diuine voluntati et prouidencie obtemperare debemus, a quo

totius laboris remuneracionem sperare debemus, vbi non pro terrenis uel transitoriis laboratur, set pro solis animabus ipsi Domino acquirendis? Felices namque erimus, si nos pro Deo persecucionem patimur propter iusticiam, quia beati, qui Domino moriuntur. Excitetur igitur mens vestra et consilium in Domino, et laborem huius peregrinacionis deuoto animo suscipite, ut post hanc erumpnam vite percipiatis requiem et remuneracionem eternam.

(Lectio quinta) *Lectio secunda*

Cum itaque hic vir Deo plenus in auditu omnium perorasset, placuit sermo eius omnibus et diuina annuente gracia omnium vota in eo quieuerunt, ut peregrinacionis huius laborem susciperet, recepturus eandem sine dubio quam predicauerat mercedem pro labore eternam. Ille itaque ut athleta domino suo Deo confidens absque terrore eandem peregrinacionem, quasi ex mandato omnium, obedienter suscepit, commendans se suosque consilio diuino et auxilio ac sanctis eorum precibus, eisque valedicens recessit ab eis. Iubet igitur suis vir sanctus, ut sumptus necessarij celeri motu ad peregrinandum pararentur nauisque apparatus cum suis accelerarent pertinenciis. Quibus itaque ob iter necessariis paratis, exul sanctus Sigfridus nauim conscendens, patriam, parentes ac natale solum relinquens, appensis velis per medium pelagi iter arripuit cum suis. Prosperis igitur ventis, lata sulcantes equora, tandem paucis euolutis diebus in Daciam applicuerunt.

(Lectio sexta)

Erat tunc in Dacia satis nouelle plantacio christianitatis, quia necdum plene catholice fidei colla submiserat seu a gentilitas. Rumor itaque de aduentu sancti viri per regiones circumquaque spargitur, quia lux diu in abscondito latere non potuit, quam diuina pietas ad salutem populorum destinauit. Rex siquidem Dacie audito eius aduentu magno repletur gaudio, atque eius familia exultans gaudebat. Barones et optimates regni vna cum rege in occursum eius venientes eum cum magno honore exceperunt dicentes: Benedictus qui venit in nomine Domini.

(Lectio septima)

Eo tempore conuersabatur cum rege vir quidam magne sanctitatis et religionis, fidei catholice predicator, qui assiduis monitis atque sancta predicatione populum in timore Domini roborabat. Hic comperto beati viri aduentu debitam ei in omnibus reuerenciam cum amicitia impendebat. Erantque simul cum rege hec lucerne super candelabrum posite, quas diuina pietas ex longinquis partibus in salutem congregauerat populorum. Delectabatur quoque rex quotidie viri Dei colloquiis, intelligens eum virum sanctum et benignum, eiusque sacra monita pectoris archano recondebat.

(Lectio octava)

Transacto denique temporis aliquanto spacio, cum rex illius magis ac magis delectatur colloquiis, vir Dei regi Swecie peregrinacionis insinuat voluntatem, acceptaque ab eo licencia, non minimas graciaram acciones pro beneficiis a celsitudine regia sibi suisque collatis exsoluit. Hiis auditis rex satis doluit quod tanti consilii protelacionem retinere non potuit. Difficile tamen videbatur eum ab incepto itinere reuocare, cum salus animarum et ad Deum per fidem gentis illius conuersio indesinenter eius aduentum videretur expetere.

(Lectio nona)

Accepto itaque a rege conductu, ad inuicem valedicentes, vir Dei, ut fortis bellator Christi, non timore passionis perterritus, sed fidei armis et caritatis decenter armatus, in domino Deo suo

spem et auxilium ponens, et versus partes Swecie, ut cepit, faciem conuertens vias difficillimas est aggressus, et per ardua moncium et abrupta petrarum, per condensa siluarum iter faciens peruenit tandem in terram que Werendia dicitur. Que prima est terrarum in Swecie partibus ad meridiem, omnibus bonis habundans, piscosis fluminibus, apibus et melle repleta, agris fertilibus et pratis decorata, feris diuersorum generum opulenta, siluis magnis et densis circumcincta. In hanc ergo ut diximus sanctus Sigfridus Eboracensis archiepiscopus primum ingressum habuit et in locum, qui nunc ab incolis Vexio dicitur, Domino ducente peruenit. In quo loco edificium constructum est lapideum in honorem eiusdem sancti et in memoriam beati Iohannis Baptiste, que videlicet ecclesia episcopali sede decoratur vsque in hodiernum diem.

Lectio tertia

Erat quippe locus iste siluis et piscosis fluminibus circumdatus, pratis virentibus adornatus, in quo sanctus Dei tentorium fixit suosque post nimium asperi itineris laborem refocillari precepit. Erant autem cum eo tres nepotes sui, Cluniacensis ordinis disciplina imbuti, quorum nomina sunt Vnamannus, Sunamannus, et Wynamannus, vnus sacerdotisungebatur officio, secundus dyaconatus, tercius subdyaconatus. Vir igitur sanctus laboris magnitudine attritus, fessa nimium membra quietis requie recreare volens, tentorium ingressus pausam sibi modicam indulxit. Quod cernens Vnamannus eius nepos, curam dominij sui sollicite agens, concito venit et secum eum resedit. Sompno quippe vir Dei cicius corripitur, angelum Dominij fulgore nimio amictum sibi cernit assistere, vultu placido tali exorsum affamine: Surge cicius Deo dilecte, et sequere me. Illo autem in spiritu eum sequente duxit ad locum procul, quem certis terminis edificande ecclesie prefixum ostendit sicque disparuit. Expergefactus itaque vir Dei a sompno surrexit, nepotemque suum solum adesse intuens, dixit: Patuitne ingressus alicui cum obdormiremus? Cui cum respondisset: Nulli domine, adiecit sanctus et dixit: Apparuit michi per visum vir quidam venusto aspectu decoraque facie, sicque me affatur dicens: Surge cito et sequere me; cum itaque e vestigio eum fuisse secutus, ostendit michi locum diuini oratorij, certis perfigens terminis latitudinem atque longitudinem dicens: Domum hic Domino construes, in qua reis condonabitur venia, iustis conferetur gracia. Veni igitur, consideremus si sompni huius visio veritatis testimonio valeat comprobari. Surgentesque continuo, cito ad locum properant, inueniuntur signa certis indiciis prefixa, que viro Dei ab angelo fuerant ostensa. Jubilatur itaque dignissime nomen Dominij ab vtrisque, qui semper suos consolatur in spe. Aliquantis igitur perhendinatis ibi diebus incolae terre ad eum ceperunt concurrere, aliquanti propter ammiracionem, aliquanti propter deuocionem, illi videlicet, quorum corda Spiritus Sanctus inspirauerat. Hominem quippe intuentes indumentis pontificalibus, cum infula et baculo adornatum, cernentes eum in capite cornus gestantem, non satis admirati quibant, quippe quod nunquam viderant. Post hec vir Dominij, occasione predicationis accepta, verbum Dominij omnibus aduenientibus predicauit. Intendebant autem in eum quidam admirantes eius eloquentiam et affluentiam verborum. Alij vero, quorum mens erat sanior, ob industriam doctrine eius eum audiebant. Cooperabatur namque Dominus labori eius seu predicationi, illustrando corda audientium. Confluebant ad eum plurimi nobiles et indigene, nouam sectam audientes predicari; et diuine doctrine autem accomodantes, verbum vite intentis animi auribus absque contradictione percipiebant. Erant ergo xij tribus in hac terra, per quarum magnates seu nobiles respublica siue leges antiquitatis regebantur. Diuina itaque gracia inspirante maiores natu ex hijs xij tribubus, indicto communi terre placito decretum est, vt de vnaquaque tribu viri eligerentur, qui fideiussores aliorum existerent in misterio baptismatis suscipiendo. Electi sunt quippe viri xij antiquiores et sapientiores ex hijs tribubus, missique sunt ad virum Dei, vt cognita predicationis veritate, consensu totius terre ante sanctum Dei proloquutores existerent. Venientes igitur illi xij vbi vir Dei semina fidei spargebat, intentam mente verba vite ex ore eius audiebant. Quid plura? Ingressus est vir Dei ewangelicam disputacionem super illum locum, vbi Dominus ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non

potest introire in regnum Dei. Et illud: Peccator in quacumque die conuersus fuerit et ingemuerit, omnia peccata eius obliuioni tradentur. Et illud: Majus gaudium est in celo, etc., item: Sic Deus dilexit mundum, ut Unigenitum daret, et omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam eternam. Diuina fauente voluntate omnes illi duodecim ad fidem conuersi sunt, Dominum Ihesum Christum Filium Dei crediderint atque viro Dei sua nomina dederunt terminumque sui baptismatis duodecimo die posuerunt. Quorum nomina sanctus Sigfridus scripto commendauit, ne videlicet obliuioni traderentur, et ne forte dyabolo instigante aliquis ex eis a fide posset discedere. Tu autem.

Lectio quarta

Duodecimo igitur die iterum resociati ad virum Dei venerunt et fidem quam Deo et beato viro sponponderunt Domino annuente eandem se tenere et in eum servare tota mentis intentione professi sunt. Quod vir plenus Deo audiens letus Dominum benedixit eosque gratulabunde suscipiens sacro baptisate consecrauit. Prolatis itaque eorum nominibus, recensuit vniuscuiusque nomen inuentusque est vnum defuisse. Sanctus itaque Sigfridus condolens nimium homini illi, asserens eum aut finxisse credulitatem aut penituisse benefactorum. Ciscitabatur ab eis cuius euentus causa ille vnus potuisset deesse. Quem illi excusantes dicebant eum non de professione seu voto aliquatenus penituisse, set prompta mente fidei puritatem profitentem, subita morte preuentum fuisse. Audiens vir sanctus eum mortuum pro eo oracionem fudit, vt eius anima aliquantula requie potiretur, ne inimicus gaudeat se de ea triumphare, quam fidei puritas probabilem testaretur fore. Accepto quoque consilio vir Dei non multo post crescente christiane fidei religione, propinquis suis atque natalibus concessit, vt secus sepulchrum eius, signum crucis Christi in monumentum eius fidei erigeretur. Confluebat namque turba credencium ad virum Dei cottidie, et baptizabatur ab eo in nomine Dominij Ihesu Christi. Augebaturque de die in diem numerosa turba fidelium. Jamque ex magna parte terre illius incolae colla subiugauerant christiane fidei, cum vir Dominij in Domino Deo suo exultans gaudebat, quod inimicum generis humani coram suis pedibus cerneret indesinenter prosterni, fructuque sui laboris se minime conspiceret priuari. Crescebat quoque sancte predicationis illius instancia eiusque opinio celeberrima vndique diulgabatur in populo.

Lectio quinta

Igitur rex Olauus, cuius supra mencionem fecimus, audiens eum in regnum Swecie aduenisse, honorabiles legatos ad eum mittens postulat ad se venire. Qui, ordinatis rebus necessariis ecclesiastico juri conuenientibus, Vnamannun nepotem suum, virum vtique religiosum ac strenuum, ecclesie Dei preficere voluit, Sunamannum atque Vinamannum eius coadiutores esse precepit, mandauitque vt oracionij ad Deum et predicationi continue insisterent, populum ad baptismum confluentem in nomine Dominij baptizarent et verbum vite populo fideliter annuntiarent. Eius itaque amonitione simul et obediencia roborati et confirmati, omni studio et alacritate iniunctum sibi opus implere contenderunt, predicantes et baptizantes eos, qui ad Deum de vanitate ydolorum confugerant, seque ipsos mandatis Dominij mancipantes, infinita dyabolo detrimenta inferabant. Beatus igitur Sigfridus, expleta sui gregis confirmatione, valedicens omnibus, jter animo conceptum cum suis arripuit velocique cursu regem Swecie adiit. Letificatus est autem rex in occursum eius et suscepit eum cum magno honore. Post non multos dies, predicante viro Dei verbum salutis populo, credidit rex et baptizatus est, omnesque familiares et domestici eius, vniuersusque exercitus cum tota eius familia. Quo patrato sanctus Dei, cernens populum vario delusum supersticionis errore, plurimum sibi condoluit et compaciens ei, sacre exhoracionis malagma vulnerato imposuit, infundens vulneribus eius oleum sacre predicationis et intingens cum vnda sacri baptismatis. Cumque hec viri Dominij indesinenter patraret, et diuina donante gracia populus, errore dyaboli deserens, ad baptismum

conuolaret, ceperunt phana ydolorum destrui, et dyabolo infinita detrimenta irrogari. Cernens vero beatus pontifex jnfinitam populi multitudinem ad Christi fidem prompta deuocione indefesse concurrere, nimium exhyllatus, pre gaudio gracias Deo Patri egit, qui per suum laborem suo dignatus est succurrere populo. Videns igitur dyabolus lucrum sue iniquitatis, quod in animabus decepti populi per errorem acceperat, sic deperisse, alia iniquitatis sepius experta arripiens arma, absente diu pastore, oues omni defensione viduatas, lacerandas aggreditur. Denique erga nepotes sancti viri tantum malicie estum concitauit, vt xij conspiratores jn eos ageret, et necis eorum compendium acceleraret. Quodque passionis eorum se mencio jntulit, qualiter absente viro Dei, martirium subierunt, ad consolacionem presencium et exhortacionem futurorum breuiter commemorare libet.

Lectio sexta

Cum beatus pontifex apud regem moraretur, tres nepotes sui, vt dictum est, videlicet Vnamannus, Sunamannus et Vinamannus, in eodem loco, quem vir sanctus edificauerat et ecclesiam de lignis construxerat, que nunc dicitur Wexio, simul commanentes, assidua predicatione et exhortatione populum ad fidem sancte Trinitatis conuertebant. Set quia morem terre et linguam perfecte non nouerant, quosdam viros nobiliores genere et dignitate famosos, qui sapientiores aliis in tractandis negociorum causis videbantur, allexerant, plerumque consilij eorum, quid eis faciendum foret, jnnitebantur. Hii etenim tanta familiaritate eis adherebant, vt in mensa et conuiujs sepius iungerentur, et secreta eorum per omnia conscij existerent. Considerabant quippe ornamenta eorum cum vtensilibus, que preciosa varioque decore adornata, ciphos, scutellas, coclearia aurea et argentea, et super hiis omnibus ammirabantur. Cum vero id frequencius ageretur, dyabolus, tocius boni semper jnuidun emulator, duodecim viros prefatos aduersus eos concitauit et commouit in tantum, vt de nece eorum tractarent, qualiter eos perderent et bona eorum diriperent. Set quia timebant plebem, vt excogitatum facinus minime explere possent, missis inter se sortibus, more paganorum, vt ex hiis xij viris octo eligerent, qui conceptum facinus nocte jn innocentes perficerent, quod et factum est. Nam irrumpentes nocte domum satellites dyaboli, in qua memorati viri jacebant, extractis gladijs trucidabant eos, precidentes capita eorum. Patrato itaque tam nephandissimo scelere, colligentes sancta capita eorum, et vrne admodum magne jnposuerunt, annectentes saxo jngenti, quod par boum vix trahere valebat, et jn medium ampnem juxta ecclesiam eorundem martyrem demerserunt. Tu autem.

Lectio septima

Reuertentes itaque scelerati illi, funes pedes eorum innectentes, trahebant ad loca quedam dumosa et solis bestijs peruia, ibique eos dimittentes, congeriem lapidum super eos coaceruabant, credentes scelus a conspectu diuine pietatis celari, cuius oculis nuda at aperta sunt omnia. Set Deus omnipotens prescius futurorum, qui sanctos suos prescriuit et predestinauit per martirium saluandos, noluit eos loco hortoris et vaste solitudinis diu detineri, set repente signis et miraculis eorum sanctitatem demonstrando maluit declarare. Nam coruorum ibi multitudo sepius congregata vocibus suis per diem clamare atque crocitare indesinenter solebat. Columpna vero miri splendoris per noctem ab illo loco jn acre se protendens, manifestum sanctitatis eorum jndicium sui luminis claritate monstrauit. Quod cernentes ignari et jncreduli mirabantur sibi talia prodigia insolita apparere, arbitantes sibi deinceps meliora prosperis successibus affutura; fit quippe cursus plurimorum, vnus alteri virtutem jnsinuens miraculi. Metuentes autem sceleratissimi lictores, ne iusto Dei iudicio nephandissimum scelus jn conspectu populi publicaretur, et sibi digna pro meritis ulcio redderentur, auferentes a loco sancta eorum corpora, jn quo ea proiecerant, ad alium nocte sepelienda detulerunt, jn quo usque hodie occulto Dei iudicio peccatis populi exigentibus

occultantur. Gaudebat itaque dyabolus, se de nece seruorum Dei tam terribiliter triumphasse, et velociter iniquitatis arma arripiens, in nouellam christianitatis plantacionem acrius deseuit, et oues tocius pastoris cure destitutas, nequique sue veneno lacerandas aggreditur. Inflammat namque iram, odia excitat, acuit cupiditates, nutrit discordias. Hunc inuidia stimulat, illum fallacia supplantat, illum superbia eleuat, istum fraudibus necat, alium adulterio polluit, illum homicidio interficit. Talibus nequicie armis improuisos inuadit et secum ad inferos protrahit. Beatus igitur Sigfridus, cum de suorum nece nepotum nuncium accepisset, et causa occisionis eorum ei innotuisset, grates immensas egit Deo, qui eos de mundi huius colluione per coronam martirij eripuit, et preciosa morte per sanguinis effusionem ad se venire disposuit. Condolens itaque nimium confessor Christi ouibus sibi creditis, omni consilio destitutis sine solatio, reditum suum ad eas visitandas et consolandas accelerare parat. Accepta quoque a rege licencia, et occasione vie coram eo exposita, suis indixit parare ad iter necessaria. Rex siquidem audiens nepotes sancti viri tam crudeli morte peremptos, vehementer indoluit, et virum Dei cum suo comitatu illuc premittens, se ocius e vestigio sequiturum promisit, dicens: Antecedat sanctitatis tue excellencia cum tuis, gregisque tui nouellam plantacionem reformare et ad pristinum statum reducere studeto. Nos vero omni dilacione remota propter tuum insequentem persone tue lesum reformabimus honorem, et mortis tuorum nepotum crudelitatem, legis nostre censura cum iudiciaria potestate eos constringentes, condigna preuente satisfactione, vindicabimus. Timebat enim rex, ne vir Dei, nimij doloris anxietate de nece suorum stimulatus, populum in fide tenerem citius desereret. Tu autem.

Lectio octava

Igitur cum beatus Sigfridus Waerendiam rediisset, suos, ut prediximus, inuenit occubuisse nepotes, cunctaque viensilia seu re necessarias, quas in vsum diuini ministerij siue domesticis necessarijs deputauerat, penitus dissipata et conspersa comperit, populusque in fide vacillantem iamque ad occasum tendentem. Magis ac magis doluit, laborem itaque dolori superponens, noctes diesque peruigiles docebat, oracioni, predicationi et exhortacioni insistens, lapsum quorundam gemens, alios in fide corroborans, quosdam vero ad eandem conuertens et in fide consolidans, ad baptismum quoque conuolantes benigne suscipiens seque ipsum diuini seruituti mancipando iugiter aptabat. Eodem namque tempore cum vir sanctus pro nepotum suorum ostensione Dominij clemenciam iugiter exorauerat, nocte quadam ex suo domicilio exiens, cum secus stagnum, quod cimiterio eiusdem ecclesie adiacet, deambulet, vidit in stagno tria luminaria in modum stellarum clare lucencia et ad horam orientalis ripe tendencia. Quod vir Dominij intendens, Deum letus benedixit, et ad locum e regione constitutum celeriter occurrit. Cum autem eadem luminaria littori appropinquarent, eiectis vir Dominij coturnis, quos in pedibus habebat, seque in aquam mittens, obuiam prosiluit. Cernensque sanctus Dei se a Domino exauditum, miramque et ineffabilem Dominij misericordiam dignis extollere laudibus cepit, qui sanctos suos glorificare atque illustrare dignanter in celis et in terris disposuit. Vir itaque Dominij propius accedens, ut desiderium cordis sui acquireret celerius, lumen quod eius oculis prius apparebat, ablatum est. Ille vero perseuerante ut auerteret, diligentiusque perscrutante, inuenit tandem situlam ligneam cum tribus capitibus magno lapide alligatam, quam assumens ad terram detulit, et sedens capita in sinum collegit, merensque nimis atque humano affectu eis compaciens dixit: Deus vindicet. Statimque vnus ex capite vox emissa ita respondit: Vindicatum erit. Contra aliud inquit: Quando? Tercium ad hoc intulit: In filios filiorum. Apparebant namque capita eorum adeo recencia et incorrupta, ac si eadem hora a corporibus fuissent abscisa. O ammiranda virtus diuina. O predicanda vbique eius potencia. O per omnia et in omnibus laudanda eius misericordia, qui ita confessorem suum letificare dignatus est, ut quam preciosa esset in conspectu suo mors sanctorum eius, tot miraculis attestantibus ostenderet. Lux autem celitus emissa, vasto gurgiti, inter crispantes vndas, vim ventorum non metuens, resplendebat, saxum

ingens jnter fluctuantes vndas enatauit, et insensibilia capitum ora voces clarissimas emittebant, et per lingue officium verborum motus plene et perfecte formabant. Quis namque talia audiens non obstupescat? Quis non elinguis fiat? Igitur vir Dominj tantis miraculis cum misericordia Dominj inflammatus, ac spe in Domino confortatus, eo robustior jn Dominj virtute existens et de die in diem proficiens, postquam beata suorum nepotum capita digne apud se recondita collocauerat, vigilijs, ieiunijs et continuis oracionibus semetipsum exinaniens exercere studebat, et gratias Deo omnipotenti persolvebat quotidie.

Lectio nona

Jnterea rex Swecie Olauus, de quo supra mencionem fecimus, collecto exercitu cum manu valida Waerendiam venit, homicidas seu conspiratores, qui necem sanctorum grassati fuerant, iusta animaduersione dampnavit. Audiens itaque populus terre districtum regis erga malefactores timuit, et formido titillabat corda audiencium. Cumque regis iram, quam iuste paciebantur, mitigare attemptarent, jndixit eis numerum argenti et auri talentorum, videlicet pro vnoquoque illorum ternam satisfactionem. Collecta ergo pecunia rex commune jndixit placitum terre, et allatam jn conspectu omnium ipsam quam prediximus pecuniam effuderunt. Rex itaque aduocans virum Dei, huiuscemodi verbum alloquitur: Scimus, o dilecte Deo, tuam excellenciam jn tuorum nepotum occisione perualide lesam. Quapropter ad jniuriam tibi factam depellendam et honoris tui celsitudinem restaurandam huius fulvi metalli numerosa pondera subueniant. Ad hoc vir Dominj respondit: Scimus, bone rex, et vere scimus, diuinam jn hoc facto maiestatem nimis fuisse lesam, vnde jniuriam nostram facilius contempnere possumus. Set quia te, o rex, pre omnibus decent auri argentique diuicie, sint tibi ista et honori tuo famulancia. Possessionumque tuarum mansiones, quas in Hoff et Tiurby regia dignitate possides, ad honorem Dei et vtilitatem sancte ecclesie perpetuo habendas concede. Audiens autem rex illius petitionis constanciam, voluntati eius libenter annuit, et possessiones quas vir Dei expecierat auctoritate regia Wexionensi ecclesie perpetuo confirmavit. Hiis autem transactis vir Domij ad arma recurrens consueta, oracionibus et lacrimis seipsum Deo sacrificium jn odorem suauitatis mactabat, et gregem sibi creditam Domino commendavit. Peragrabat namque partes omnes Suecie, predicando, baptizando et populum ad fidem Christi conuertendo, sacris eciam monitis hos, quos fide jmbuerat, ammonebat, vt in illa eterna a Deo recepturi premia preseuerarent. Construxit namque ecclesias, clericos ordinauit, eiusque indixit vt predicando et baptizando populum Domino acquirerent. Igitur postquam numerosam turbam fidelium Domino illis in partibus adquisisset, ad ecclesiam, quam primum Waerendie construxerat, est regressus. Ibique Domino suo vt prudens et fidelis seruus, talentum sibi commissum fideliter erogauit. Stetit autem ibi multo tempore, seruiens Deo jn humilitate et sanctimonia vite, et confectus senectute bona, ad Dominum, cui fideliter seruierat, feliciter migravit. Sepultus est jn eodem loco, jn auo sibi Deo donante pausam elegerat.

Liite 2: Liturgisten tekstien transkriptiot

Missale Aboense (MA, s. 489–491)

De sancto Sigfrido officium

Statuit ei dominus testamen
tum pacis et principes fecit
eum, ut sit illi sacerdocij dignitas
in eternum. *Psalmus*: Misericordias domini in
eternum cantabo. Gloria.

Oratio: Omnipotens sempiterne
deus, qui semper vbique es presens,
vbique gloriosus in sanctis tuis
atque mutabilis (sic!), meritis beati
Sigfridi confessoris tui atque
pontificis quesumus immensam cle-
mentiam tuam, ut sicut illi in-
narrabilem gloriam contulisti, sic
ad consequendam misericordiam tuam
eius nos precibus facias ad
iuuari. Per Dominum. *Lectio libri sapientiae*

Ecclesiastici xliij: Ecce
sacerdos magnus qui
in diebus suis placuit deo et
inuentus est iustus. Et in tempore
iracundie factus est reconciliato.
Non est inuentus similis illi,
qui conseruaret legem excelsi.
Ideo iureiurando fecit illum
Dominus crescere in plebem suam.
Benedictionem omnium gentium dedit
illi et testamentum suum confir-
mauit super caput eius. Co-
gnouit eum in benedictionibus
suis et conseruauit illi misericordiam
suam et inuenit gratiam coram
oculis Domini. Magnificauit
in conspectu regum et dedit
illi coronam glorie. Statuit
illi testamentum sempiternum et
dedit illi sacerdocium magnum
et beatificauit illum in gloria. Fungi
sacerdocio et habere laudem in
nomine ipsius. Et offerre illi
incensum dignum in odorem
suauitatis. *Graduale*: Ecce sacer-
dos magnus qui in diebus suis pla-
cuit deo et inuentus est iustus. *v*:
Non est inuentus similis illi qui
conseruaret legem excelsi. Alleluia. *v*:

Sigfride Werendie pastor et pa
trone, nobis dona gracie posce pater
bone.

Sequentia: Clara

laude turma plaude dul
ci uoce aera. Ad eterni regis lau
dem qui gubernat omnia. Quam
iubilant celi lumina sol luna atque
astra, mare solum et flumina,
cunctaque nascentia. Qui Sigfridum
his adduxit oris olim ab Anglia,
ut gentium nacionem vnda dilue
ret sacra. Demonum dolo seduc
ta idolatra effectum redemptoris in
contemptum errorem per deuia. Ad cul
tum dei vocata Sigfridi per doctrinam,
pro meritis celestia si colis vestigia.
Sponsa Christi iam est facta coo
perante gracia, fecundaris infecunda
prole letaris inclita. Gaude namque
christicola sweorum nunc ecclesia tan
to patre sublimata, lauda Sigfri
di merita. Cuius festa iam deuota
frequentate iam sagate colendo ce
lebria. Nunc beate o Sigfride, com
mendare nos dignare in celi pa
lacia, ubi deum collaudare mere
amur et amare per eterna secula.

Amen. *Secundum Matheum xxv:*

In illo tempore Dixit Jesus disci
pulis suis parabolam hanc.
Homo quidam peregre perfici
scens vocauit seruos suos
et tradidit illis bona sua.
Et uni dedit quinque talenta,
alij autem duo, alij vero unum,
unicuique secundum propriam virtutem,
et profectus est statim. Abijt
autem qui quinque talenta acceperat
et operatus est in eis et lucratus est
alia quinque. Similiter qui duo
acceperat lucratus est alia duo.
Qui autem unum acceperat abiens
fodit in terra et abscondit pe
cuniam domini sui. Post multum
vero temporis venit dominus servorum
illorum et posuit rationem cum eis.
Et accedens, qui quinque talenta
acceperat, obtulit alia quinque
dicens: domine quinque talenta tra

didisti mihi, ecce alia quinque
 superlucratus sum. Ait illi dominus
 eius: Euge serve bone et fidelis.
 Quia super pauca fuisti fidelis,
 supra multa te constituam. Intra
 in gaudium domini tui. Accessit
 autem et qui duo talenta acceperat
 et ait: Domine duo talenta tra-
 didisti michi, ecce alia duo
 lucratus sum. Ait illi dominus eius:
 Euge serve bone et fidelis. Quia
 super pauca fuisti fidelis, supra
 multa te constituam. Intra in
 gaudium domini tui. *Offertorium:*
 Veritas mea et misericordia mea cum
 ipso et in nomine meo exaltabitur
 cornu eius.

Secreta: Deus
 fidelium remunerator animarum
 praesta quaesumus, ut beati Sigfridi con-
 fessoris tui atque pontificis, cu-
 ius venerandam celebramus
 festiuitatem precibus, veniam con-
 sequamur. Per. *Communio:* Beatus ser-
 uus quem cum venerit dominus invene-
 rit vigilantem, amen dico vobis, super
 omnia bona sua constituet eum. *Complenda:*
 Deus, qui populo tuo beatum Sig-
 fridum fidelem dedisti predica-
 torem, concede propicius, ut tanti
 pontificis et doctoris intercessi-
 one et tue pietatis defensi-
 one ab omnibus ubique liberemur
 adversis et tranquilla prospita
 te in tua iugit laude letemur.
 Per dominum.

Missale-fragmentti F.m.I.145, fol. 20v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta

Ajoitus: 1300–1400-luku

Ks. Haapanen 1922, 70–71; Fragmenta membranea

[<http://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/425>], kuva F_m_I_145-0040.tif

Sisältää messun alkusanat, seuraava sivu puuttuu.

20v

Sigfridi confessoris et pontificis officium
 Statuit ei dominus. *Oratio*

Missale-fragmentti F.m.I.207, fol. 7v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta

Ajoitus: 1300–1400-luku

Ks. Haapanen 1922, 100–101; Fragmenta membranea

[<http://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/482>], kuva F_m_I_207-0014.tif

Sisältää koko messun.

7v

De sancto Sigfrido confessore officium Statuit ei.

Oratio: Omnipotens sempiternus deus, qui
semper ubique es presens, ubique glori-
osus in sanctis tuis atque mirabilis,
meritis beati Sigfridi confessoris tui
atque pontificis quesumus inmensam clemen-
ciam tuam, ut sicut illi inenarrabilem
gloriam contulisti, sic ad consequendam
misericordiam tuam eius nos precibus facias
adiuuari. Per. *Epistola:* Ecce sacerdos.

R: Ecce sacerdos. Alleluia. *V:* Sigfride wa-
rendie pastor et patrone nobis dona gra-
cie posce bone. *Evangelium:* Homo quidam peregre.

Offertorium: Veritas mea. *Secreta:*

Deus fidelium remunerator animarum,
presta quesumus, ut beati Sigfridi confes-
sor tui atque pontificis cuius ue-
nerandam celebramus festiuitatem
precibus ueniam consequamur. Per. *Communio:*

Beatus serus. *Complenda:*

Deus, qui populo tuo beatum Sigfri-
dum fidelem dedisti predicator-
em, concede propicius, ut tanti pon-
tificis et doctoris intercessione tue
pietatis defensione ab omnibus libere<mur>
et tranquilla prosperitate in tua lau-
de letemur. Per.

Missale-fragmentti F.m.I.262, fol. 2v–2r

Alkuperä: Pohjoismainen (määritetty Sigridin esiintymisen mukaan)

Käyttö: ei tiedossa (tilikirjamerkinnän mukaan vuonna 1604 Suomessa)

Ajoitus: 1400-luku

Ks. Haapanen 1922, 9–10; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/533>], kuvat F_m_I_262-0003.tif ja

F_m_I_262-0004.tif

Sisältää koko messun.

2r

Sancti Sigfridi

confessoris officium: Statuit ei dominus. *Oratio:*

Omnipotens sempiterne deus, qui semper
ubique es presens, ubique gloriosus

2v

in sanctis tuis atque mirabilis, meri-
tis beati Sigfridi confessoris tui atque
pontificis quesumus immensam clemen-
ciam tuam, ut sicut illi inenarrabi-
lem gloriam contulisti, sic ad conse-
quendam misericordiam tuam eius
nos facias precibus
adiuuari. Per. *Epistola*:

Ecce sacerdos *Rm*: Ecce sacerdos. Alle-
luya.

V: O decus presu-

ce et tuo consor-
tio nos adiunge. *Evangelium*:
Homo quidam peregre. *Offertorium*: Veritas
mea.

Secreta: Deus fidelium remune-
rator animarum, presta quesumus, ut beati
Sigfridi confessoris tui atque pontificis
cuius venerandam celebramus fe-
stiuitatem precibus indulgenciam
consequamur. Per. *Communio*: Beatus seruus
Complenda: Deus, qui populo tuo beatum
Sigfridum fidelem dedisti predicatorem,
concede propicius, ut tanti pontificis
et doctoris intercessione tue pietatis
defensione ab omnibus ubique liberemur
aduersis et tranquilla prosp- - -
te in tua laude letemur. Per.

Missale-fragmentti F.m.I.280, fol. 11v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta

Ajoitus: 1300–1400-luku, todennäköisesti 1400-luku

Ks. Haapanen 1922, 138; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/550>], kuva F_m_I_280-0022.tif

Sisältää messun alkuosan, seuraava sivu puuttuu.

11v

De sancto Sigfrido officium

Statuit ei dominus.

Omnipotens sempiterne deus,
qui semper vbique es presens,
vbique gloriosus in sanctis tuis
atque mirabilis, meritis beati

Sigfridi confessoris tui atque
pontificis quesumus inmensam
clemenciam tuam, ut sicut
illi inenarrabilem gloriam con-
tulisti, sic ad consequendam
misericordiam tuam eius nos facias
precibus adiuuari. Per. *Epistola*:
Ecce sacerdos magnus qui.
R. de conf: Ecce sacerdos magnus
qui in diebus suis placuit deo et
inuentus est iustus. v: Non est inuentus
similis illi qui conseruaret legem

Missale-fragmentti F.m.I.327, fol. 3r

Alkuperä: Pohjoismainen (määritetty Sigfridin esiintymisen mukaan)

Käyttö: Tanska? Strängnäs?

Ajoitus: 1300–1400-luku

Ks. Haapanen 1922, 166; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/591>], kuva F_m_I_327-0005.tif

Sisältää koko messun.

3r

De sancto Sigfridi

Statuit

Collecta: Omnipotens sempiterne

<deus>, qui semper vbique es presens,

<vbique> gloriosus in sanctis tuis atque

<mir>abilis, meritis et intercessi

<one> beati Sigfridi confessoris

<tui> atque pontificis quesumus cle

<menci>am tuam, ut sicut illi

<inen>arrabilem gloriam contulisti,

sic ad consequendam misericordiam

tuam eius nos facias precibus adiu

uari. Per. *Epistola*: Ecce sacerdos

magnus qui in diebus. *Graduale*: Ecce sa

cerdos. *Tractus*: Beatus vir. *Evangelium*:

Homo quidam nobilis. *Offertorium*: Veritas mea.

Secreta: Sancti Sigfridi

confessoris tui atque pontificis

annua sollemnia quesumus, domine,

perpetua nos reddat accep

tos, ut per hec pia oblaci

onis officia, sicut illum

beata retribucio comitatur,

ita et nobis gracie dona concili

et. Per. *Communio*: Beatus seruus. *Postcommunio*:

Deus, qui populo tuo beatum

Sigfridum fidelem dedisti pre

dicatorem, concede propicius, ut

tanti pontificis et docto
 ris intercessione et tue pieta
 tis defencone ab omnibus vbique
 liberemur aduersis et tranquil
 la prosperitate in tua laude
 letemur. Per.

Sekvenssejä sisältävä fragmentti F.m.I.356, fol. 2r–2v

Alkuperä: Ruotsi (Haapanen 1922) tai Naantali (Keskiaho 2010)

Käyttö: Turun hiippakunta

Ajoitus: 1300–1400-luku, todennäköisesti 1400-luku

Ks. Haapanen 1922, 183; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/610>], kuvat F_m_I_356-0003.tif ja F_m_I_356-0004.tif

Sisältää Sigfridin Clara laude -sekvenssin kokonaan. Osa tekstistä on lukukelvotonta.

2r

De sancto Sigfrido

Clara laude turma plaude
 dulci uoce alleluia. Ad eterni re
 gis laudem qui gubernat omnia. Quem
 iubilant celi summa sol luna atque

2v

astra mare solum et flumina cunctaque nas
 cencia. Qui Sigfridum hiis aduexit
 oris olim ab Anglia Et gentium
 nacionem unda dilueret sacra. Demo
 num dolo seducta ydolatra effec
 tu redemptois in contemptum erro
 rem per deuia. Ad cultum di voca
 ta Sigfridi per doctrinam pro meritis
 celestia si colis vestigia. Sponsa
 Christi iam est facta cooperante gracia
 fecundaris infecunda prole le
 taris inclita. Gaude namque christico
 la sueorum nunc ecclesia tanto patre
 sublimata lauda Sigfridi merita.
 Cuius festa mens deuota frequentate
 iam satage colendo celebria. Nunc
 beate o Sigfride commendare nos digna
 re in celi palacia. Ubi deum collau
 dare mereamur et amare per eterna

- - -

declinavit - - - ea
 mus iter tutum - - - men
 tis gressum pieta- - -. Hostis
 noster euanescat et a - - -
 cat di prouidencia. - - -
 gracia collecet nos in gloria in qua

frui mereamur plena dei noticia.
 Syon sancta nos acceptat in superni
 regis - - - in qua nunc Sigfridus
 per doctrina catholica. Cuius lau
 dum preconia incitatur ecclesia dum
 celebrantur annua eius natali
 cia. Hinc et mater ecclesia spernit er
 rorum deuia huius celebri doctri
 na fides firmatur uenia. Huius
 sequi vestigia ac predicare dogmata
 fide vera ac fecunda det nobis
 dei gracia. Amen.

Missale-fragmentti MPO Fr. 8007, fol. 1v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta? (Brunius 2008, 141) Västeros? (Schmid & Odenius)

Ajoitus: 1400-luku

Ks. Brunius 2008, 141; Medeltida pergamentomslag

[https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R1008007_00001]

Sisältää koko messun. Ei sekvenssiä.

1v

Sancti Sigfridi
confessoris officium. Statuit. *Oratio:* Omnipotens
 sempiternus deus, qui semper ubique es pre
 sens, ubique gloriosus in sanctis tuis
 atque mirabilis, meritis beati Sigfridi
 confessoris tui atque pontificis quesumus in
 mensam clemenciam tuam, ut sicut
 illi inenarrabilem gloriam contulisti

- - -

Epistola: Ecce sacerdos. *R:* Ecce sacerdos.

Alleluya.

v: O de

cus presulem sancte Sig
 fride familiam tibi pronam
 respice et tuo consor
 tio nos adiunge.

Evangelium: Homo quidam peregre. *Offertorium:* Veritas.

Secreta: Deus fidelium remunerator
 animarum, presta quesumus, ut beati Sigfridi confesso
 ris tui atque pontificis cuius veneran
 dam celebramus festiuitatem precibus
 indulgentiam consequamur. Per. *Communio:* Beatus
 seruus.

Postcommunio: Deus, qui populo tuo
 beatum Sigfridum fidelem dedisti predi
 catorem, concede propicius, ut tanti pon
 tificis et doctoris intercessione tue pi
 etatis defensione ab omnibus ubique li

beremur aduersis et tranquilla prospei
tate in tua laude letemur. Per.

Graduale-fragmentti F.m.II.107, fol. 2v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta

Ajoitus: 1400-luku

Ks. Haapanen 1925, 62; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/168>], kuva F_m_II_107-0004.tif

Sisältää Sigfridin Clara laude -sekvenssin alkuosan, seuraava sivu puuttuu. Osa tekstistä ei ole luettavissa, sillä muste on syövyttänyt pergamentin.

Clara laude turma plaude dulci voce a - - -
ad eterni regis laudem qui gubernat omnia.
Quem iubilant celi - - - sol luna atque astra
mare solum et flumina cunctaque - - -
- - - Sigfridum hiis aduexit oris olim ab anglia
ut - - - unda - - -
- - -
- - -
- - - Sigfridi per - - -

Graduale-fragmentti F.m.II.121, fol. 2r–3v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta

Ajoitus: 1400-luku

Ks. Haapanen 1925, 71–72; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/178>], kuvat F_m_II_121-0003.tif,

F_m_II_121-0004.tif, F_m_II_121-0005.tif, F_m_II_121-0006.tif

Sisältää Sigfridin Clara laude -sekvenssin kokonaan. Pieni osa tekstistä on lukukelvotonta, sillä muste on syövyttänyt pergamentin.

2r

De Sancto Sigfrido sequentia

Clara laude turma plaude dulci uoce alleluya. Ad eterni
regis laudem qui gubernat omnia. Quem iubilant celi lumina
sol luna atque astra, Mare solum et flumina cunctaque nascencia.

2v

Qui Sigfridum hiis aduexit oris olim ab Anglia, Et genci
um nacionem unda dilueret sacra. Demonum dolo seducta ydo
latra effectum redemptoris in contemptum errorem per deuia.
Ad cultum dei vocata Sigfridi per doctrinam pro meritis celestia

- - -

fecundaris infecunda prole letaris inclita. Gaude namque
chisticola sweorum nunc ecclesia tanto patre sublimata lauda Sig
fridi merita. Cuius festa mens deuota frequentate iam sata
ge colendo celebria. Nunc beate o Sigfride commendare nos dig
nare in celi palacia. Ubi deum collaudare mereamur et amare

3r

per eterna secula. Iter nostrum deuiauit et ex via declinauit
a virtutum semite. Et eamus iter tutum reduc ad cor mentis gre
ssum pietate solita. Hostis noster euanescat et a fraude delan
quescat dei prouidencia. Superna mater gracia collocet nos in

- - -

- - -

- - - acceptat in summi regis curia, In qua nunc fulget Sig
fridus pro doctina catholica. Cuius laudum preconia incitatur
ecclesia Cum celebrantur annua eius natalicia. Hinc et ma
ter ecclesia spernit errorum deuia. Huius celebri doctrina fides fir
matur unica Huius sequi vestigia ac predicate dogmata Fide
vera ac fecunda det nobis dei gracia. Amen.

Graduale-fragmentti MPO Fr. 6940, fol. 2v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta tai Uppsala? (Brunius 2008, 141)

Ajoitus: 1400-luku

Ks. Brunius 2008, 141; Medeltida pergamentomslag

[https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R1006940_00004]

Sisältää Sigfridin Sigfride werendie -hallelujasäkeen kokonaan. Pieni osa tekstistä on
rajautunut pois, kun pergamentit on sidottu yhteen.

2v

Allelu<ia>

Sigfride werendie pastor <et>

patrone nobis dona graciae p<os>

ce pater bone.

Breviarium MS C.IV.20, käsin tehdyt lisäykset kirjan lopussa 28v

Alkuperä: Painettu 1485 Nürnbergissä

Käyttö: Turun hiippakunta, Kangasala

De sancto Sigfrido

Omnipotens sempiterna deus qui semper

ubique es presens ubique gloriosus

in sanctis tuis atque mirabilis

meritis beati Sigfridi confessoris tui

atque pontificis quesumus - - -

tuam ut sicut ei inenarrabilem

gloriam contulisti sic ad consequendam

misericordiam tuam eius nos facias

precibus adiuuari.

Antiphonarium-fragmentti F.m.IV.44, fol. 2v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Uppsalan arkkihiippakunta?

Ajoitus: 1200–1300-luku

Ks. Taitto 2001, 77–78; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/230>], kuva F_m_IV_44_0004.tif

2v

Celebremus

- - - nua beati Sigfridi sollempnis
 - - - celi scandit fastigia cui ange-
 - - - ens ei suscepit cum gloria
 - - - nis et confessionibus magnifi-

Antiphonarium-fragmentti F.m.IV.87, fol. 1

Alkuperä: Pohjoismainen (Määritetty Sigfridin esiintymisen mukaan)

Käyttö: ei tiedossa

Ajoitus: 1300–1400-luku

Ks. Taitto 2001, 110; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/271>]

1r

Celebremus carissimi deuote recolendo annua beati Sig
 fridi solemnia cuius sacra hodie anima felix celi scandit fastigia
 cui angelica congaudet turma occurrens ei suscepit cum gloria.
 Alleluya. Euouae. *Sancto Sigfrido mg ant*: In ympnis et confessionibus magnificemus
 dominum qui dei gracia sanctum Sigfridum euocauit ab Anglia cuius
 - - -
 per nobis apud deum suffragentur suffragia. Alleluya. Magnificat. *invitatorium*:
 Confessorum domino iubilemus corde deuoto qui regnum Sig
 frido celorum contulit almo. Venite. *in primo noc ant*: Adest preclare festiuitas
 sancti Sigfridi presulis eximii qui patriam parentes honores seculi

1v

diuino afflatus amore contempsit cuius nos intervencione huic
 faciat dignos ihesus christus interesse. Alleluya. Is namque regis
 Midredi consilio patrum ac procerum elegit peregrinari pro
 domino tendensque ad partes Suecie sed disponente deo fines attingit
 Dacie. Alleluya. Audito namque eius aduentu Sueno
 rex - - - conferens
 cuncta humanitatis subsidia. Alleluya. Uir inclitus
 Sigfridus confessor domini preciosus audita namque suorum
 - - - nepotum pacienter sustinuit atque deo gratias
 retulit de hinc manum mittens ad forciam nullis cessit dyabolice

Antiphonarium-fragmentti F.m.IV.163, fol. 6

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta, dominikaaninen

Ajoitus: 1400-luku

Ks. Taitto 2001, 176–178; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/1306>], kuvat F_m_IV_163_0011.tif ja
 F_m_IV_163_0012.tif

6r

Vineam Christi reperiens absque cultore quam domino
 sedule voluit commendare. Quam. *r*: Instans de
 nique oracioni ac predicationi sedulus. Ora

bat dominum attentius ut nouelle
 plantacioni gratiam largiretur v
 berius. v: Fidelis seruus et prudens quem consti
 tuit dominus super familiam suam. Orabat.

6v

Gloria patri et filio et spiritui sancto. Orabat. *in ii n an:*
 Euoluto quoque dierum curriculo tandem a re
 ge petito conductu suecorum fines feliciter at
 tingit. Cum inuoc. a: Ibi nempe fixit tentorium
 pause sibi indulsit commodum qui monen<te> per
 saporem angelo sacri terminum oratorij notauit
 cum eo. Verba mea. Accurrit undique plebs mox

Antiphonarium-fragmentti F.m.IV.190, fol. 17r–20v

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Turun hiippakunta, dominikaaninen

Ajoitus: 1400–1500-luku

Ks. Taitto 2001, 197–199; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/1330>], kuvat F_m_IV_190-0033.tif,
 F_m_IV_190-0034.tif, F_m_IV_190-0036.tif, F_m_IV_190-0037.tif, F_m_IV_190-0038.tif,
 F_m_IV_190-0039.tif, F_m_IV_190-0040.tif, F_m_IV_190-0041.tif

17r

di consilio patrum ac - - -
 ri pro domino - - - partes sweci- - -
 disponente deo - - - allel- - -
 - - - Audito nam- -
 aduentu sueno rex dacie gaudens eum s- - -
 pit cum honore benigne conferens cuncta - - -
 - - - alleluia. - - -
 Vir inclitus Sigfridus - - -
 - - -

17v

- - -m pacienter sustinuit atque deo
 - - -as retulit dehinc manum mittens ad
 - - -a nulli cessit dyabolice tyranni
 - - - Sed ad sedem suam confestim redi
 re disposuit. Alleluia. Alleluia.
 - - -tur rex olauus comperta huiuscemo
 - - -ama uehementer indoluit eumque doloris ue
 - - -encia repatriare uelle credidit. Sed ad
 - - - cum uir dei ad sedem suam
 - - -

18r

inuenit nouelle quoque plantacionis - - -
 neam comperit ad occasum tendere. Q- - -
 ui<gi>lis ieuiniis et oracionibus studu- - -

- - - formare. Alleluia.
v: Vineam christi reperiens absque cultore - - -
domino sedule uoluit commendare. Qua- - -
r: Instans denique oracioni ac predicacio - - -
<se>dulus. Orabat dominum attencius ut
nouelle plantacioni gratiam largiretur u- - -
- - -

18v

- - -dens quem constituit dominus super fa
- - -iliam suam. Orabat. *in ii n ant*: Euoluto quoque
- - -erum curriculo tandem a rege potiti con<d>uc
- - - suecorum fines feliciter attingit. Alleluia.
- - - Cum inuoc. Ibi nempe fixit tentorium
- - -ause sibi indulsit commodum qui monente per
- - -porem angelo sacri terminum oratorij nota
- - - cum eo. Alleluia. Accurrit - - -
- - -ox futura fidelis sacri ammi<ra>ns u<ir>tutem
- - -

19r

sternitur gracias egit - - - *in iii n ant*: Rex igi
- - - olauus nomine - - - illius
aduentus fama perhonoratos mittens le
gatos condigno - - - honore. Alleluia.
Domine quis - - - Predicante itaque uiro
dei verbum salutis eterne rex olauus cre
didit atque baptisma christi cum suis est
adeptus. Alleluia. Domine in virtutem. Fecit
quoque innumera dyabolo detrimenta dum
<chr>isto animarum reportauit lucra. Alleluia.

19v

Domini est *r*: A<cce>lerat denique christi ath
le- - - et gaudens uelocius - - -
sum - - -
- - - Piis in fu
turum mentibus - - -
Alleluia. Alleluia. Alleluia. Be
- - - ut comperit im
pletum - - - suorum nepotum
- - - illico gaudens ad terram de- - -
- - - *r*: - - - Sanctus Sigfridus - - -

20r

dens nepotum - - - capita - - -
impiis abscisa roseo - - - cruore per
fusa intuerentur - - - eis compaciendo
dixit uindicet deus. Unum uero ex ca
pitibus mox - - - uindicatum erit. Se
cundum ad hec - - - quando. Tercium in

- - - Alle
 luia. A domino factum est istud ut
 reuelentur ex multis cordibus - - -
 - - - *r*: Inmenso salvatoris
 (Gloria patri et filio et spiritu sancto)

20v

- - -
 - - -
 triam pro eius - - - reliquisti atque mundi glori
 am - - - audire - - - regnum
 tibi paratam - - -
 - - -
 - - -
 - - -
 - - -
 - - - *in laudibus antiphona*:
 - - - quia doctrine sue cooperaba

Antiphonarium-fragmentti F.m.IV.192, fol. 2

Alkuperä: Ruotsi

Käyttö: Uppsalan arkkihiippakunta?

Ajoitus: 1400-luvun loppu – 1500-luvun alku

Ks. Taitto 2001, 199–200; Fragmenta membranea

[<https://fragmenta.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/1332>], kuvat F_m_IV_192-0003.tif ja
 F_m_IV_192_0004.tif

2r

- - -
 grinari pro domino tendensque in partes
 Suecie sed disponente deo fines attigit Da
 cie. Alleluia. Quare fremuerunt. Audito namque eius
 aduentu Sueno rex Dacie gaudens eum
 suscepit cum honore benigne conferens cun
 cta humanitatis subsidia. Domine quid. *r*.
 Vir inclitus Sigfridus confessor do
 mini preciosus audita suorum nece ne

2v

potum pacienter sustinuit atque
 deo gratias retulit dehinc manum mit
 tens ad forciam nullis cessit dyabo
 licis tyrannidis. Sed ad sedem suam
 confestim redire disposuit. Al
 leluia. Alleluya. versus: Igitur rex O
 lauus comperta huiusmodi fama ve
 hementer indoluit eumque doloris vehe
 mentia repatriare credidit.

Vöyrin antifonarium, fol 166r–166v

Alkuperä: Vöyri?

Käyttö: Vöyri

Ajoitus: 1500-luvun alkupuoli

Ks. Codices Fennici

[<https://www.codicesfennici.fi/items/show/259#?c=0&m=0&s=0&cv=0&xywh=-1084%2C0%2C5525%2C4784>]

166r

Sanctus Sigfridus Anglie

ortus ut sydus Swecie perclarum radiauit et tenebras

perfidie gentis illius patrie primus illuminauit.

Ad saluatoris omnium

ouile greges gentium pastor bonus

166v

adducere affetans ewangelium dulcem pastum

fidelium studebat illis spargere.

Propter tam sanctum studium vite perhennis premium jam

meruit percipere. Gloria patri et filii et spiritui

sancto. Adest dies gloriosa digna lau

de preciosa pro Sigfridi gaudiosa presulis memoria.

Qua pro vita virtuosa et doctrina radiosa reporta

uit copiosa in supernis premia per cuius - - -

nia nobis dei clemencia prestet eterna gaudia. Magnificat.